

vena. Conduxi omnia armorum genera, et omnia machinamenta, ut eos obsiderem in Jerusalem, et ipsi prævenerunt me ad bellum itinere duorum dierum. Heu mihi! quid amplius dicam? Inhonoratus ero semper in terra Babylonica. Nostri autem acceperunt stantiarum, quod comparavit comes de Northmannia, viginti marchas argenti, et dedit illud patriarchæ in Dei honorem, sanctique sepulcri. Ensem vero emit quidam sexaginta Bysanteis. Superati sunt igitur inimici nostri a nobis, Deo annuente. Omnes naves paganorum ibi aderant; homines vero qui intus erant, videntes Admiratum fugientem cum suo

A exercitu, statim suspenderunt vela, et impulerunt se in alta maria. Reversi sunt itaque nostri ad eorum tentoria, acceperuntque innumera spolia, aurum argentumque multum, omniumque animalium genera, et omnium armorum instrumenta! quæ voluerunt asportaverunt, reliqua igni consumpserunt. Reversi sunt ergo nostri, cum gaudio magno Jerusalem, deferentes secum omnia bona, quæ illis erant necessaria. Hoc bellum actum est, prid. Id. Augusti, largiente Domino nostro Jesu Christo fidelibus suis victoriam, *qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat, Deus per infinita sæcula sæculorum. Amen*

ROBERTI MONACHI S. REMIGII

IN DIOECESI REMENSI

HISTORIA HIEROSOLYMITANA.

(Apud BONGARS, *Gesta Dei per Francos*, p. 50.)

MONITUM.

Robertus monachus hanc quam *Hierosolymitanam Historiam* inscripsit, composuisse testatur ipse, præfatione apologetica, in claustro cujusdam cellæ S. Remigii, constitutæ in episcopatu Remensi, jussu abbatibus cujusdam, nomine Bernardi, ita enim plene in veteri ms. nuperrime legimus: cui hujus argumenti ab alio, nescio quo, conscripta narratio displicebat: quod erat et acephala, et stylo negligentiore composita. Ipse concilio Claromontis interfuit, a quo hic Occidentis in Orientem motus cœpit. Eum Blondus citat non semel, sed ut expeditionis comitem: « Delectavit nos, inquit in decad., lib. iv, Robertum vidisse monachum, eas describere machinas, in hunc modum, » etc. Et paulo post: « Robertus monachus, qui tunc Hierosolymis erat, et: « Fatetur ingenue Robertus monachus, a quo scriptore hæc certiora sumuntur. » De eodem Trithemius: Rupertus monachus cœnobii S. Remigii in diocesi Remensi, ordinis divi Patris Benedicti, natione Gallicus, vir in divinis Scripturis jugi studio exercitatus, et sæcularium disciplinarum non ignarus, ingenio clarus et apertus eloquio. Scripsit nonnulla ingenii sui opuscula, quibus nomen ejus posteritati innotuit. e quibus ego tantum vidi, *Gestorum in terra sancta per Christianos tempore Urbani secundi, contra infideles, Historiam insignem, lib. X. Inter omnes historiogr.* De aliis nihil vidi. Claruit sub Henrico V, anno Domini 1120. » Hæc Trithemius; qui aut libro auctius exemplar nostris, aut unum in duos divisum habuit: quomodo in prioribus editionibus septimus et octavus in unum coaluerunt. Defuit autem Trithemio, ut apparet, præfatio apologetica, quam edidit Reuberus, quæ et in nostris membranis legitur. Ordericus Vitalis tum styli elegantiam, tum veritatem in illo laudat et sæpe ipsum transcripsit. Auctor *Libri principalis bellorum Domini pro tempore novæ legis*, qui est ms. in bibliotheca P. Petavii citat *Robertum abbatem Sancti Remigii*. Possevinus confundit cum Sigeberti continuatore, Apparatu, in *Robertus monachus*: quem antea distinxerat, ex Arnaldo Wione, in *Robertus Anglus*. Nos usi sumus codicibus mss. Nicolai Fabri, Laurentii Boehelli, nostris: impressis, nostro antiquissimo et optimo, nulla nec loci, nec typographi, nec temporis nota; alio depravatissimo Basiliensi Henrici Petri anni 1553, et Wecheliana Justi Reuberi, emendatiore. Scias autem, lector, olim editum illum nostrum, col. nunc 757, lin. 26, ex Fulcherio inserta habere plurima, nempe capita quindecim, a vicesimo ad tricesimum quintum ita. « pridie Idibus Augusti. His peractis, placuit quibusdam in patriam nationis suæ reverti, » etc., quæ leguntur fine capituli 19 Fulcherii, paucissimis oculis variantibus; tandem redire ad ea quibus opus suum claudit Robertus: « Quia vero hic historicus sermo, » etc. Hæc eodem omnino modo habentur in ms. libro veteri, quem hac editione absoluta forte inter nostros latentem reperimus. Misit et varias lectiones e suis Andreas Schottus: quarum usus erit tertio tomo, si vitam hanc Deus, animumque servaverit. Versus illius ævi, ut erant in mss., in extrema pagina posuimus, ne quid non exhiberemus. Initium scribendi facit a concilio Claromontano, anno 1095; finem, in illa de Admiraviso victoria.

INCIPIIT

PRÆFATIO APOLOGETICA MONACHI ROBERTI

IN HISTORIA HIERSOLYMITANA.

Universos qui hanc historiam legerint, sive legi A test et levitas carminis, et minime phalerata compositio dictionis. Unde, si cui academicorum studiis innutrito displicet hæc nostra editio, ob hoc forsitan quod pedestri sermone incedentes plus justo in ea rusticaverimus, notificare ei volumus quod apud nos probabilius est, abscondita rusticando elucidare, quam aperta philosophando obnubilare. Sermo enim semper exactus, semper est ingratus; quia quod difficili intellectu percipitur, surdiori aure hauritur. Nos vero plebeio incessu sic volumus progredi sermonem nostrum, ut quivis cum audierit, speret idem; et si fortassis idem tentaverit esse, longe separetur ab idem. Si quis affectat scire locum quo hæc historia composita fuerit, sciat esse claustrum cujusdam cellæ S. Remigii constitutæ in episcopatu Remensi. Si nomen auctoris exigitur, qui eam composuit, ROBERTUS appellatur.

Universos qui hanc historiam legerint, sive legi audierint, et auditam intellexerint, deprecor, ut cum in ea aliquid inurbane compositum invenerint, concedant veniam, quia hanc scribere compulsus fui per obedientiam. Quidam enim abbas, nomine N., litterarum scientia et morum probitate præditus, ostendit mihi unam historiam secundum hanc materiam, sed ei admodum displicebat: partim, quod initium suum quod in Clarimontis concilio constitutum fuit, non habebat; partim quod series tam pulchræ materiæ inculta jacebat, et litteralium compositio dictionum incondita vacillabat. Præcepit ergo mihi ut qui Clarimontis interfui concilio, ac phalæ materiæ caput præponerem, et lecturis eam accuratiori stylo componerem. Ego vero, quia notarium non habui alium nisi me, et dictavi, et scripsi: sic quod continuatim paruit menti manus, et manui penna, et pennæ pagina, et fidem satis præstare po-

INCIPIIT PROLOGUS

Inter omnes historiographos Novi ac Veteris Testamenti Moses sanctus obtinet principatum, qui divino spiritu prophetiæ, Hebraicis litteris, quarum ipse autor exstitit, mundi descripsit exordium, et primæ ætatis ac secundæ facta mirabiliora, nec non et patriarcharum gesta nobis adduxit in medium. Hujus exemplum secuti sunt Jesus Nave, Samuel et David, quorum primus Josue librum, secundus et tertius Regum historias conscripserunt. Ex hoc ergo liquido colligi potest quod revera Deo sit acceptabile, ut ad notitiam fidelium suorum litteris commendetur, cum in terra peragit quod præfixis temporibus fieri disposuit, aliquod opus mirabile. Sed quid post creationem mundi mirabilius factum est, præter salutiferæ crucis mysterium, quam quod modernis temporibus actum est in hoc itinere no-

strorum Hierosolymitarum? Quod quanto studiosius quisque adverterit, tanto uberius intra mentis suæ dilatatos sinus obtupescet. Hoc enim non fuit humanum opus, sed divinum. Et ideo litterali compaginatione commendari debet notitiæ tam præsentium quam futurorum, ut per hoc et spes in Deum Christiana magis solidetur, et laus ejus in eorum mentibus vivacior incitetur. Nam quis regum aut principum posset subigere tot civitates et castella, natura, arte, seu humano ingenio præmunita, nisi Francorum *beata gens, cujus est Dominus Deus, populus quem elegit in hæreditatem sibi?* (Psal. xxxii, 12.) Inferat ergo nobis Dei sapientia quod ad laudem sui nominis proferamus. Et sciant, qui hæc legerint sive audierint, quod nihil frivoli, nihil mendacii, nihil nugarum, nisi quod verum est, enarrabimus.

EXPLICIT PROLOGUS.

INCIPIIT LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Anno igitur Dominicæ Incarnationis millesimo nonagesimo quinto, magnum inter fines Galliæ concilium celebratum est, in Arvernia scilicet, in civi-

tate quæ Clarusmons appellatur. Cui papa Urbanus secundus cum episcopis et cardinalibus præfuit. Fuit autem illud concilium valde celeberrimum, conventu Gallorum ac Germanorum, tam episcoporum quam principum. Ordinatis igitur in eo rebus

ecclesiasticis, exiit dominus papa in quadam spatiosa latitudinis platea, quia non poterat illos capere cujuslibet ædificii elausura. Qui hac suadela rhetoricæ dulcedinis, generaliter ad omnes in hæc verba prorupit, dicens (1) : « Gens Francorum, gens transmontana, gens, sicut in pluribus vestris elucet operibus, a Deo dilecta et electa, tam situ terrarum quam fide catholica, quam honore sanctæ Ecclesiæ, ab universis nationibus segregata, ꝑ ad vos sermo noster dirigitur, vobisque exhortatio nostra protenditur. Scire vos volumus quæ lugubris causa ad vestros fines nos adduxerit, quæ necessitas vestra cunctorumque fidelium attraxerit. Ab Hierosolymorum finibus et urbe Constantinopolitana relatio gravis emersit, et sæpissime jam ad aures nostras pervenit quod videlicet gens regni Persarum, gens maledicta, extranea gens prorsus a Deo aliena, generatio scilicet quæ non direxit cor suum, et non est creditus cum Deo spiritus ejus (*Psal. LXXVII, 8*) : terras illorum Christianorum invaserit ferro, rapina, incendio depopulaverit ipsosque captivos partim in terram suam abduxerit, partimque nece miserabili prostraverit ecclesias Dei aut funditus everterit, aut suorum ritui sacrorum mancipaverit. Altaria suis sceditatibus inquinata subvertunt, Christianos circumcidunt, cruorem circumcisionis, aut super altaria fundunt, aut in vasis baptisterii immergunt. Et quos eis placet turpi occubitu mulctare, umbilicum eis perforant, caput vitaliorum abstrahunt, ad stipitem ligant, et sic flagellando circumducunt, quoadusque extractis visceribus solo prostrati corruunt. Quosdam stipiti ligatos sagittant; quosdam extento collo et nudato gladio appetunt, et utrum uno ictu truncare possint percontant. Quid dicam de nefanda mulierum constupratione? De qua loqui deterius est quam silere. Regnum Græcorum jam ab eis emutilatum est, et suis usibus emancipatum, quod transmeari non potest itinere duorum mensium. Quibus igitur ad hoc ulciscendum, ad hoc eripiendum, labor incumbit, nisi vobis, quibus præ cæteris gentibus contulit Dominus insigne decus armorum, magnitudinem animorum, agilitatem corporum, virtutem humiliandi verticem capilli vobis resistentium? Moveant vos et incitent animos vestros ad virilitatem gesta prædecessorum, probitas et magnitudo Caroli Magni regis, et Ludovici filii ejus, aliorumque regum vestrorum; qui regna Turcorum destruxerunt, et in eis fines sanctæ Ecclesiæ dilataverunt. Præsertim moveat vos sanctum Domini nostri Salvatoris sepulcrum, quod ab immundis gentibus possidetur, et loca sancta quæ nunc inhoneste tractantur et irreverenter eorum immunditiis sordidantur. O fortissimi milites, et invictorum propago parentum, nolite degenerare, sed virtutes majorum vestrorum reminiscimini. Quod si vos charus liberorum et paren-

tum et conjugum continet affectus, en recolite quid in Evangelio dicat Dominus : *Qui amat patrem aut matrem super me, non est me dignus (Matth. x, 57). Omnis qui reliquerit domum, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit (Matth. xix, 29)*. Non vos protrahat ulla possessio, ulla rei familiaris sollicitudo, quoniam terra hæc quam inhabitatis clausura maris undique et jugis montium circumdata, numerositate vestra coangustatur; nec copia divitiorum exuberat; et vix sola alimenta suis cultoribus administrat. Inde est quod vos invicem mordetis, et comeditis; bella movetis, et plerumque mutuis vulneribus occiditis. Cessent igitur inter vos odia, conticescant jurgia, bella quiescant et totius controversiæ dissensiones sopiantur. Viam *sancti sepulcri* incipite, terram illam nefariæ genti auferite, eamque vobis subjicite. Terra illa filiis *Israel* a Deo in potestatem data fuit, sicut Scriptura dicit *quæ lacte et melle fluit (Num. xiii, 28)*. *Hierusalem* umbilicus est terrarum, terra præ cæteris fructifera, quasi alter paradus deliciarum (2). Hanc redemptor humani generis suo illustravit adventu, decoravit conversatione, sacra- vit passione, morte redemit, sepultura insignivit. Hæc igitur civitas regalis in orbis medio posita, nunc a suis hostibus captiva tenetur, et ab ignorantibus Deum ritui gentium ancillatur. Quærit igitur et optat liberari, et ut ei subveniatis non cessat imprecari. A vobis quidem præcipue exigit subsidium, quoniam a Deo vobis collatum est præ cunctis nationibus, ut jam diximus, insigne decus armorum. Arripite igitur viam hanc, in remissionem peccatorum vestrorum, securi de immarcessibili gloria regni cælorum. »

CAPUT II.

Hæc et id genus plurima ubi papa Urbanus urbano sermone peroravit, ita omnium qui aderant affectus in unum conciliavit, ut omnes acclamarent, *Deus vult; Deus vult*. Quod ut venerandus pontifex Romanus audivit, erectis luminibus, in cælum Deo gratias egit, et manu silentium indicens, ait : « Fratres charissimi, hodie in vobis est ostensum quod Dominus dicit in Evangelio : *Ubi duo vel tres fuerint congregati in nomine meo, ibi in medio eorum sum (Matth. xviii, 20)*. « Nisi enim Dominus Deus in mentibus vestris fuisset, una omnium vestrum vox non fuisset. Licet enim vox vestra numerosa prodierit, tamen origo vocis una fuit. Propterea dico vobis quod Deus hanc a vobis elicuit, qui vestris eam pectoribus inseruit. Sit ergo vobis vox ista in rebus bellicis militare signum, quia verbum hoc a Deo est prolatum. Cum in hostem fiet bellicosi impetus congressio, erit universus hæc ex parte Dei una vociferatio : *DEUS VULT, DEUS VULT*. Et non præcipimus aut suademus, ut senes aut imbecilles,

NOTULÆ MARGINALES MS. COD.

(1) Qui legis hæc dicta, ne sit tibi mens male ficta : Urbani papa, dulcia verba cape.

(2) Jerusalem gaude, tibi constat laus sine traude.

et usui armorum minime idonei, hoc iter arripiant, nec mulieres sine conjugibus suis, aut fratribus, aut legitimis testimoniis ullatenus proficiscantur. Tales enim magis sunt impedimento quam adjumento; plus oneri quam utilitati. Divites in opibus subve- niant, et expeditos ad bellum de suis facultatibus secum ducant. Presbyteris sive clericis cujuscunque ordinis absque episcoporum suorum licentia non licet ire, quoniam inutilis eis fieret hæc via, si irent sine illorum licentia. Quia nec laicis expedit peregrinari, nisi cum sui benedictione sacerdotis. Qui- cunque ergo hujus sanctæ peregrinationis animum habuerit, et Deo sponsonem inde fecerit, eique se litaturum hostiam vivam, sanctam, Deo placentem, devoverit, signum Dominicæ crucis in fronte sua sive in pectore præferat. Qui vero inde voti compos ingredi voluerit, inter scapulas retro ponat. Tales quippe bifaria operatione complebunt illud Domini præceptum, quod ipse jubet per Evangelium : *Qui non bajulat crucem suam et venit post me, non est me dignus* (Luc. XIV, 27). His ita completis, unus ex cardinalibus, nomine Gregorius, pro om- nibus terræ prostratis dixit confessionem suam, et sic omnes pectora sua tundentes, impetraverunt de his quæ male commiserant absolutionem, et facta absolutione, benedictionem; et benedictione con- secuta, ad propria remeandi licentiam. Et ut cun- ctis claresceret fidelibus quod hæc via a Deo non ab hominè sit constituta (sicut a multis postea com- perimus) ipso die quo hæc facta et dicta sunt, fama præconans tantæ constitutionis totum commovit or- bem, ita ut etiam in maritimis Oceani insulis di- vulgatum esset, quod Hierosolymitanum iter in concilio sic stabilitum fuisset. Gloria provenit inde Christianis et exultatio; gentilibus autem Persis et Arabiæ cultoribus, mœror et trepidatio. His additur animi magnitudo, illis incutitur pavor et mentis hebetudo: adeo cœlestis tuba perccepit, quod ubi- que gens omnis iufesta Christiano nomini intremuit. Elucet igitur quod non fuit humanæ vocis officium, sed Spiritus Domini qui replet orbem terrarum (Sap. I, 7). Ad sua itaque reversus est unusquisque laicorum. Et Urbanus papa, in crastinum residere fecit conventum episcoporum: quibus residentibus accepit consilium, quem præponeret tantæ multitu- dini peregrinari cupientium, quia nondum erat inter eos aliquis nominatorum principum. Universi vero elegerunt Podiensem episcopum asserentes eum re- bus humanis ac divinis valde esse idoneum, et utra- que scientia peritissimum, suisque in actionibus multivium. Ille itaque, licet invitatus, suscepit quasi alter Moses ducatum ac regimen Domini populi, cum benedictione domini papæ ac totius concilii. O quot diversæ ætatis ac potentiae seu domesticæ facultatis homines in illo concilio cruces suscep- erunt, et viam sancti sepulcri sponponderunt! Hinc divulgatum est ubique terrarum illud concilium

A venerabile, et ad aures regum ac principum perve- nit concilii constitutum honorabile. Placuit omni- bus, et plus quam trecenta millia mente iter conci- piunt, et adimplere satagunt, prout unicuique posse contulit Dominus. Jamque turmatim exsultare cœ- pit Francigenæ gentis unanimitas; et desiderio jam cum Turcis pugnabat eorum præba ferocitas.

CAPUT III.

Erat in illis diebus quidam, qui eremita exstite- rat, nomine Petrus, qui apud illos qui terrena sapiunt magni æstimabatur, et super ipsos præules et abbates apice religionis efferebatur, eo quod nec pane nec carne vescebatur, sed tamen vino aliisque cibis omnibus fruebatur, et summam abstinenciam in deliciis quærebat. Hic (3) ea tempestate collegit sibi non modicam equitum peditumque multitudi- nem, et iter suum direxit per Hungariam. Associa- tur autem quidam duci Teutonicorum, nomine Go- defrido, qui erat Eustachii Boloniensis comitis fi- lius, sed officio dignitatis dux erat Teutonicus. Hic vultu elegans, statura procerus, dulcis eloquio, mo- ribus egregius, et in tantum lenis ut magis in se mo- nachum quam militem figuraret. Hic tamen, cum hostem sentiebat adesse, et imminere prælium, tunc audaci mente concipiebat animum, et quasi leo frendens ad nullius pavebat occursum. Et quæ lorica vel clypeus sustinere posset impetum mucro- nis illius? Hic cum fratribus suis Eustachio et Bal- duino, et magna manu militum peditumque per Hun- gariam iter arripuit. Per viam scilicet, quam Caro- lus Magnus, incomparabilis rex Francorum, olim suo exercitui fieri usque ad Constantinopolim præ- cepit. Primus igitur Petrus Eremita cum suis, et magna gente Alemannorum, Constantinopolim ve- nit; et copiosam Langobardorum gentem, multos- que alios ex diversis locorum spatiis aggregatos in- venit. Quibus imperator licentiam introeundi civita- tem nunquam præbuit; quia virtutem Christianæ militiæ et maxime Francorum suspectam semper habuit. Idem tamen mercatum eis habere concede- bat, quod et in civitate erat; prohibueratque illis, ne transirent illud vicini æquoris spatium quod vo- catur Sancti Georgii Brachium, quoadusque veniret formidabilis exercitus Francorum. Turcorum enim D infinitus numerus erat, qui adventum illorum be- stiall mente sitiebant. In quorum manus si ipsi, ab- sentibus Francorum principibus, devenissent, sicut postea rei probavit eventus, omnes æqualiter morti subjacerent. Sed omnis congregatio hominum quæ bono auctore non gubernatur, si ei languidum ca- put dominatur, in deterius labitur et quotidie lan- guescit, et a salute elongatur. Propterea et hi, quia prudentem principem qui eorum dominaretur non habebant, reprehensibilia opera faciebant. Ec- clesias enim et urbis palatia destruebant, et quæ in eis erant auferentes, plumbum quo tegebantur ab- strahabant, et Græcis vendebant. Unde imperator,

NOTULÆ MARGINALES MS. COD.

(3) Dux prior incessit, nec retro postea incessit.

Alexius nomine, vehementer iratus fuit, et æquoreum Sancti Georgii Brachium transmeare præcepit; qui ultra progressi, ducem sibi elegerunt, et quemdam Rainaldum sibi præposuerunt; qui licet principem haberent, eadem tamen rapinæ opera agere non cessabant. Nam domos quas inveniebant igni comburebant, et ecclesias bonis suis et facultatibus denudabant. Sic Nicomediam usque venerunt, et inde Romanicæ terram intraverunt.

CAPUT IV.

Tribus igitur diebus ambulando consumptis, ultra Nicæam urbem perrexerunt, et quoddam castrum, cui nomen erat Exerogorgo, gente vacuum invenerunt; in quod intrantes repererunt magnam ubertatem frumenti, carnis et vini, omniumque bonorum quæ sunt humanæ vitæ sustentaculum. Turci vero metu Francorum perterriti, longe ab illa terra secesserant, sed tamen exploratores suos dimiserant, qui illis adventum nostrorum et quomodo se haberent, nuntiarent. Qui ut per internuntios compererunt, quod venerant rapere, non possidere; destruere, non retinere: protinus contra illos accurrerunt, et castellum in quo erant, obsidione circumdederunt. Erat quippe ingens numerus illorum et copiosa multitudo. Ante portam castelli erat puteus, et juxta ex altera parte fons vivus, juxta quem Rainaldus princeps Christianorum exierat, et insidiis positus, eorum præstolabatur adventum. Turci vero nil hæsitantes irruerunt in eum, et multos qui cum eo erant occiderunt; alii autem in castrum fugerunt. Illi autem aquam eis omnino abstulerunt, et in magno cruciatu per aquæ penuriam Christianos immiserunt. Erat autem festivitas S. Michaelis, quam venerari debet omnis anima fidelis. Obsessi autem in tantam sitis angustiam devenerunt, quod venis equorum incisus boumque et asinorum aliarumque pecudum sanguinem eliciebant et bibebant: alii terram humectiorem fodiebant, et sic ori apponebant, ardoremque sitis temperabant: Quidam urinam suam in vase, aut in manibus suis mingebant; et quod dictu mirabile [miserabile?] est, absorbebant. Quid plura? Nullum erat vitæ solatium, nisi sola mors percuntibus erat subsidium. Tandem princeps illorum Rainaldus (4) cum Turcis furtivum iniit fœdus, malens temporalem vitam retinere quam pro Christo mortem in tali martyrio subire. Dispositis itaque agminibus suis, simulavit cum adversariis inire congressionem, sed mox ut exiit, fecit ad illos cum multis aliis digressionem. Heu! heu! meticulosus miles, non ab austro, sed ab aquilone progressus, quam enerviter et effeminate pro cælesti rege et regno dimicavit! Qui necdum vel levi stipula tactus, martyrium subire perhorruit; et fidei Christianæ professionem, sanus, eques, et armatus, abdicavit! Jure igitur apud Deum evanescentis gloriæ jacturam præmeruit, et in sortem illius qui sedem suam elegit

ad aquilonem devenit. Qui vero remanserunt, nec Christianæ fidei titulum mutare voluerunt, mortis exterminium pertulerunt.

CAPUT V.

Igitur ex tota illa multitudine occiderunt Turcos quos voluerunt, et quos libuit (uti placuit) captiverunt. Quosdam ad signum positos sagittabant, et omni ludibrio, prout eis placuit, servos Dei contumeliis affliciebant, et illi maluerunt sic occumbere gloriose quam negantes fidem Dei, cum eis infelicitate vivere. Deus vero, ut credimus, recepit eos in septa sempiterni paradisi sui, quoniam noluerunt a fide sua peregrinari. Jam quippe diabolica legio victrix exultat, et contra Petrum Eremitam, qui erat in quodam castello, nomine Civito, dimicat. Erat autem illud castrum supra Nicæam civitatem constitutum. Contra quod Turci dum cursum suum dirigerent, obviaverunt Waltero, qui erat primicerius et signifer agminis Eremitæ. Sed licet miles egregius clarisset tot militiæ titulis, his tamen omnino resistere non valuit, sed tamen pretiosam mortem suam, multo Turcorum sanguine commendavit. Irruit enim in illos velut ursus esuriens in animalia, et quos in occursum invenit, prostravit et vita privavit. Similiter et qui cum eo erant armati, adhuc vivi jam necem quam erant passuri fortiter vindicabant, et quandiu eis arma valuerunt, hostes de victoria nunquam tripudiarunt. Sed ibi multitudo audaciam, non audacia multitudinem separavit, nisi quod animositas numerositatem sextuplo minuerit. Fractis tandem armis et non animis, laudabili morte (5), sic in bello, sicut pro Deo, vitam terminaverunt, eosque in sortem cœlitum angelici spiritus transtulerunt. Tunc primum Turci, revolutis cadaveribus suorum, cognoverunt, quod cum quibus pugnauerunt, fuerunt Franci. His ita patris pars Turcorum cucurrit ad castra Christianorum; et ibi unum presbyterum missam celebrantem invenerunt, quem ante altare detruncaverunt (6). O felix felicitatis presbyteri martyrium, cui præbuit ducatum Domini corporis viaticum! Similiter quotquot invenerunt, aut occiderunt aut abduxerunt. Petrus vero Eremita abierat, et Constantinopolim remeaverat. In castello autem quod supra memoravimus, cui nomen Civito, remanserat Christianorum plurima multitudo; et qui de castris sive de prælio vivi evaserant, retro ad illud castellum confluerant; quos Turci insequentes, strues lignorum, ut nostros comburerent, circumposuerunt. Sed qui obsessi erant de tuitione vitæ solliciti, ignem in strues immiserunt, et Dei nutu flante vento, plerosque de hostibus combusserunt. Turci tandem illos vi comprehenderunt, et secundum ludibrium suum variis pœnarum generibus affectos, alios occiderunt, alios in captivitate vendiderunt. Qui tamen aliquo casu seu ingenio evaserunt, ad Brachium S. Georgii reversi

NOTULÆ MARGINALES MS. COD.

(4) Nec leviter tactus, Rainaldus apostata factus, Abjurando Deum, se probat esse reum.

(5) Hæc mors Walteri debet pretiosa videri.

(6) Sic et presbyteri mors hujus debet haberi.

eunt, et jubente nequissimo imperatore Constanti- A comparavit. His ita gestis, huic narrationi termi-
nopolim regressi sunt. Imperator quidem cum suis num ponamus, et stylum retro convertentes, quo-
Græcis de victoria Turcorum exsultavit, et omnia modo illuc convenerit nostra gens Francorum, et
arma nostrorum, ut eos inermes redderet, callide cum quibus principibus, disseramus.

EXPLICIT LIBER PRIMUS.

INCIPIT LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

(7) Interea dum hæc aguntur, de remotis occiden- talium partibus, a parte aquilonis excitavit Dominus comites duos, quibus unum nomen, una consanguinitas, æqua potestas, idem et armis et animis, etiam gloria consulatus compares, Northmannus scilicet et Flandrensis comes, cum quibus Hugo Magnus, frater Philippi regis Francorum, qui ipso tempore Franciam suo subjugabat imperio. Hic honestate morum, et elegantia corporis, et animi virtute, regalem de qua ortus erat commendabat pro sapiam. Cum quo et Stephanus Carnotensis comes, qui a bonis initiis pravos deinceps obtinuit exitus. O quam alii innumeri optimates et minoris famæ consules, cum his sunt associati tam ejusdem Franciæ quam majoris et minoris Britannicæ! A parte austradi mota sunt castra Podiensis episcopi, et comitis Sancti Ægidii, nomine Raimundi. Vir iste cum prædives esset, et temporalibus bonis locupletatus, omnia sua vendidit, et viam deliberationis sancti sepulcri arripuit. Ecce præsentialiter nunc videmus in re, quod olim Dominus promisit per os Isaiaë prophetæ. Ait enim: *Noli timere, quia ego tecum sum. Ab aquilone adducam semen tuum, et ab occidente congregabo te. Dicam Aquiloni: Da; et Austro: Noli prohibere: affer filios meos de longinquo, et filias meas ab extremis terræ* (Isa. XLIII; 5, 6; *Psal. LXVII, 5*). Nunc, ut videmus, filii Dei et filiaë, Hierosolymam tendunt ab extremis terræ; auster et aquilo nutritos suos non audent prohibere. Revera nunc Dominus ascendit super occasum, quoniam requiescit in animabus occidentalium. Nunc occidens illustrare parat orientem, et novis sideribus suis excitatis, qua premebatur, depellere cæcitatem. Et cum inter tanta agmina enitesceret terribilis fulgor armorum, hunc tamen reverberaret, si intueri posset, splendor animorum. Hi ad bellum unanimiter incedunt, non ut fugiant, sed ut aut moriantur, aut vincant. Mori quippe nullum vitæ credunt dispendium; vincere vero divini subsidii est præconium. Hi ergo memorati principes, quos supra diximus, satis congruo tempore de suis sedibus exierunt, sed natale solum transeuntes, diverso tempore et itinere transalpinaverunt. Itaque per Italiam iter direxerunt, et divina præeunte custodia, secundo appulsu Romam

usque pervenerunt. Et, o gloriosa Christi militia, quam non potuerunt continere tam spatiosæ urbis intra incolatus sui spatia vel domicilia! et ob hoc multi extra urbem ex principibus sua fixere tentoria. Ibi aliquot diebus commorantes, loca sancta peregrina consuetudine perambulaverunt, et se sanctorum apostolorum, aliorumque meritis ac precibus commendaverunt. Ac sic apostolica benedictione percepta, ab urbe discesserunt, et per Apuliam suas acies direxerunt.

CAPUT II.

Cum vero sic incederent, rumor tanti exercitus ad aures cujusdam terræ illius principis pervenit (8), nomine Boamundi, qui tunc erat in obsidione Malphi super littus Scaphardi pelagi constituti. Qui hoc audiens, fecit inquiri quibus principibus tantus exercitus regatur, quibus armis muniatur, quo ordine incedant, utrum rapere venerant, aut sibi necessaria compararent. Cui ab inquisitoribus relatum est de principibus, quod Hugo Magnus, Philippi regis Francorum germanus, signifer et dux sit tantæ militiæ, Robertus comes Northmannus, Robertus comes Flandrensis, Stephanus comes Carnutensis, Raimundus comes Sancti Ægidii, et episcopus Podiensis duces erant et domini. Exercitus autem sic devote et seriatim præcedebat, quia cui nocuerit nullus erat. Arma equitum tam idonea erant, quia in tanto procinctu militiæ Dei conveniebat. Nam quis carnis oculus loricarum, aut galearum, aut scutorum, aut lancearum, sole radiante, ferre poterat intuitum! Pedites vero omni genere telorum sic præmuniti sunt, quia si obviam sibi veniret, omni orienti terrorem incuterent. Et cum sic telis et armis accingantur, tamen ut inermes peregrini necessaria sibi mercantur. Quæ cum] audisset vir circumspectus et divitiis opulentissimus, talia verba protulit coram omnibus: « Gratias agere Deo omnes debemus, qui in sua potestate habet omnium corda et quo vult inclinat ea. Quis enim tot principes, tantum populum in unum collegisset, nisi eorum mentibus ipse præsideret? » Cumque requireret quod signum gestarent peregrinationis, didicit, quod aut in fronte aut in scapulis dextris signum ferebant sanctæ crucis. Cum vero per campos discurrendo [bellico usui se exercerent, et jocando invicem alter in alterum hastas vibrarent,

NOTULÆ MARGINALES MS. COD.

(7) Agmina conveniunt, numerosaque millia fiunt. Quorum tu proceres, si consociari videres, Agmen tam pulcrum, laudares jure sepulchrum

Pro quo sic patriam respuerant propriam.
(8) Circueiens mundum rumor venit ad Boamundum.

omnes una voce clamabant dicentes : *Deus vult*, *A Deus vult* (9). Et hoc signum erat bellici clamoris ipsorum. Et cum hæc iterum audiret vir prudens et mente capax, magis ac magis in Deo exsultavit, quia omnia hæc non tantum esse hominum intellexit. Qui statim eadem devotione succensus, duo pretiosa pallia jussit afferri, et ex eis corrigiatim incisis præcepit cruces fieri. Tunc dixit omnibus tam peditibus, quam militibus : « Si quis est Domini, jungatur mihi. O milites nunc mei, estote Dei; et viam sancti sepulcri mecum incipite; et quæ mea sunt, ut vestra, assumite. Nonne et nos Francigenæ sumus? Nonne parentes nostri de Francia venerunt, et terram hæc militaribus armis sibi mancipaverunt? Proh dedecus! Ibunt consanguinei et fratres nostri sine nobis ad martyrium, imo ad paradisum! In omnibus futuris temporibus debet ascribi tam nobis quam liberis nostris retrograda animi inopia, si, nobis absentibus, agitur hæc divina militia. » (10) Et cum his et istis similibus animosus miles finem daret, omnes clamaverunt qui aderant, dicentes : « Nos tecum ibimus et absque retractatione viam S. sepulcri promittimus. » Tunc vir sapiens et astutus cruces jussit afferri, quas præceperat fieri. Quibus allatis dixit : « Si dictis vestris facta unire vultis, de crucibus istis unusquisque accipiat unam : et acceptio crucis, sponsio viæ fiat. » Tunc tot ad accipiendum confluerunt, ut multis accipere affectantibus cruces defuerint. Audientes igitur optimates Apuliæ, et Calabriae, et Siciliae (11), quod Boamundus crucem viæ S. sepulcri suscepit, omnes ad eum confluunt, et tam mediocres quam potentes, senes quam juvenes, servi quam domini, viam S. sepulcri promittunt. Dux vero Apuliæ, ut hæc vidit et audivit, vehementer indoluit, quoniam solus cum parvulis ac mulieribus in ducatu suo remanere pertimuit (12). Erat autem dux ille frater Boamundi, uterque filii scilicet Roberti Wischardi. Dum vero Boamundus viæ necessaria paravit, Francigenæ ad marinos portus pervenerunt : alii scilicet ad Brundisium, alii ad Barim, alii Otrentum mare intraverunt. Hugo siquidem Magnus, et Wilermus Marchisi filius, in portu Barim mare intraverunt, et Durachium usque navigaverunt. Quos ut deprehendit adesse dux loci illius, captus iniqua cogitatione, illos continuo jussit apprehendi, et apprehensos Constantinopolim transduci. Edixerat enim subdolos imperator, ut omnes Hierosolymitani caperentur, et ad se Constantinopolim ducerentur. Volebat namque, ut omnes sibi fidelitatem facerent, ut scilicet suum esset quidquid per arma acquirerent. Sed deprehensi, cum ad urbem venerunt, magnum sibi solatium invenerunt,

quoniam ducem Godefridum cum magno exercitu reppererunt. Flere præ gaudio poterat, qui Hugonem Magnum et ducem Godefridum invicem amplexari et osculari conspexit. Gaudet Hugo Magnus se fuisse comprehensum, quia meruit hac occasione adduci ad ducem Godefridum. Gaudet dux, quia amplexatur præcordialem amicum et cognatum suum et totius generositatis nobilem virum. Gaudet alter in altero innovatum fœdus amicitiae, et antiquæ familiaritatis, et quod in utroque inerat insigne decus probitatis. In his duobus viris primo denudatæ sunt fraudes imperatoris, sicut mox sequentia declarabunt. Dux Godefridus prior omnium Francorum principum Constantinopolim venit (13), quia per Hungariam recto gressu profectus est. Venit atque duobus diebus ante Natale Domini, et hospitari voluit extra urbem; sed subdolos imperator eum inter suburbana recepit. Speravit interim dux ibi securum remanere se posse, donec venirent agmina gentis Francigenæ. Et cum per aliquot dies mittere cœpit clientes suos ad comparanda necessaria, dolosus imperator præcepit Turcopolis suis et Pincenatibus, ut in insidiis positi eos invaderent et occiderent. Sed Balduinus frater ducis, cognita eorum nequitia, occultavit se, et eorum prævenit insidias, quia dum suos sequerentur ut occiderent, forti animo et virili impetu illos invasit, et sic, Deo juvante, illos superavit, pluresque ex eis occidit, et captos fratri suo duci præsentavit. Quod cum audisset imperator, iratus est, quia cognovit denudatas esse Francis dolositates et insidias suas. Dux, ut cognovit erga se suosque imperatorem iratum esse, de suburbanis illius exivit, et extra urbem sua tentoria fixit. Sole igitur occidente, cum nox superficiem terræ cooperuisset, satellites imperatoris præsumperunt ducem invadere, sed divina adminiculante gratia, cum magno sui detrimento, vix manus illius potuerunt evadere. Alter in alterum irruit, sed alter altero præstantior fuit; dux cum suis frendens ut leo, illos cito dispersit, et septem occidit, cæteros insecutus usque ad portam civitatis (14). Dux inde ad tentoria sua rediit, et quietus deinceps mansit. Imperator autem pacem ab eo per internuntios quæsivit, et tandem impetravit, et mercatum ei et suæ genti, sicut in civitate erat, habere permisit.

Interea gens Gallicana cœpit appropinquare regiæ civitati, Podiensis episcopus, et comes S. Ægidii, comites quoque Northmannus, Flandrensis, et Stephanus Carnutensis. Dum hæc itaque aguntur, ut diximus, prospero successu Boamundus Apuliensis, paratis suis stipendiis tanto itineri congruentibus, mare intravit, et in Bulgariam regionem

NOTULÆ MARGINALES MS. COD.

(9) Sed tali voto clammatur pectore toto.

(10) Militiæ pondus, non respuit hoc Boamundus.

(11) Huic Calabriae gentes sociantur et Apulienses.

(12) His fieri prædux sprexit tamen Apuliæ dux.

(13) Dux quoque regalem primus pervenit ad urbem.

(14) Francigenæ gentes, urbi simul advenientes, Terrorem mortis prætentant compatriotis.

transnavigavit, cum quo erant nobilissimi principes, Tancredus videlicet nepos suus, et Marchisi filius Richardus princeps, et omnes terræ illius optimates, qui tantam in Bulgaria copiam reppererunt, quod a fructu frumenti, vini et olei omnes multiplicati sunt. Deinde descendentes in vallem Andronopolis ibi tandiu quietaverunt, quousque omnes transfretaverunt. Illic Boamundus vir prudens comminatus est suo exercitui, ne aliquis aliquid alicui violenter auferret, sed unusquisque quod sibi competebat compararet. Tandem transfretatis omnibus, in quamdam regionem intraverunt, bonis omnibus uberrimam, et de villa in villam, de castello in castellum, de civitate in civitatem progredientes, Castoriam pervenerunt, et ibi solemnitatem Dominicæ Nativitatis celebraverunt, et per dies plurimos dictaverunt. Cumque forum rerum venalium ab indigenis quærerent, impetrare nequiverunt, quoniam omnes a facie eorum confugiebant, æstimantes nostros advenisse causa prædandi, et omnem terram depopulandi. Ideo nostri compulsi sunt ciborum inopia, rapere, prædari, oves, boves, arietes, hircos, porcos, et quæ usui ciborum erant utilia. Egressi de Castoria venerunt in Palagoniam, in qua erat quoddam castrum hæreticorum, quod undique aggressi sunt, et crepantibus buccinis, et telis ac sagittis volantibus illico ceperunt, et spoliatum omnibus bonis, cum suis habitatoribus igni combusserunt. Nec id eis injuria contigit, quia illorum detestabilis sermo ut cancer serpebat; jamque circumjacentes regiones suo pravo dogmate fœdaverat, sicut et ipsos a recta fide sua fœda intentio abstulerat. Denique in crastinum ad flumen Bardarum venientes, plures ipso die transierunt, alii vero qui sole stante transire nequiverant, remanserunt. In crastinum illos qui remanserant, invadit exercitus imperatoris (15), summo diluculo aurora jam lucescente, et omnes occidere aut captos vinctosque abducere, in animo habebant. Quibus dum nostri fortiter resisterent, rumor pervenit ad aures Boamundi et Tancredi. Tancredus vero non diu ferens suos ita injuriis affici, equo volitans ad flumen rediit, et secum equo et armis in illud injecit, eumque duo millia equitum sunt insecuti. Qui protinus advenientes invenerunt Turcopolas et Pincenates cum eis dimicantes, in quos subito, ut effrenati irruentes, multos neci dederunt, et plures captos in vincula conjecerunt, et loris irritos ad Boamundum adduxerunt. Quos ut vidit, Deo gratias egit, et hilari vultu subridens, eis per interpretem dixit: « Gens male sana, quare quæritis occidere gentem nostram et Dei? nos sumus Christianæ fidei consortes et domestici, et peregrini milites S. sepulcri. Nos neminem vestrum quærimus lædere, nec imperatori vestro molimur aliquid auferre. » Ad hæc illi respondentes dixerunt: « Do-

A mine, conductitii milites sumus imperatoris, et donativa nostra promereri ab eo desideramus. Quo ei libet vadimus, quod præcipit facimus, et magis illi quam Deo obedimus. Nos tamen bene recognoscimus quod *magis oportet obedire Deo quam hominibus* (Act. v, 29). Imperator noster magis perhorrescit agmina vestra quam cœli fulmina, quia plus intelligit vos velle eum regno suo privare quam velle peregrinari, et ideo non cessat malum erga vos machinari. Sed propter Deum, cujus peregrini et milites estis, dignemini nostri misereri. » Ad hæc verba vir egregius commotus spiritu misericordiæ, condonavit eis vitam et illæsos abire permisit. Et dum sic læto successu procederet, Francorum exercitus Constantinopolim convenerat, et ejus præstolabatur adventum, quem audierat illic in proximo affuturum. Imperator autem cum vidisset castra Dei undique sic affluere, et exercitum suum, quem miserat contra Boamundum, sic dissipatum esse, exæstuans animo cœpit admodum anxari, et fraudulentæ cogitationes in corde ejus versari (16). Tandem simulavit animum, et quasi de ejus adventu gratulabundus esset, misit obviam Boamundo, qui eum per civitates et castella sua gratanter exciperent, et ad se cum honorificentia conducerent. Compertum vero nostri habebant quod non agebat hoc de aliquo famulatu amicitiae, sed secreta cordis simulatione. Indigenæ autem terræ illius, accepto imperatoris imperio, catervatim victui necessaria conferebant et pretio satis competenti vendebant. Sicque venientes ad civitatem, quæ Susa memoratur, Boamundus ibi suum dimisit exercitum, et Constantinopolim cum paucis perrexit ad imperatoris colloquium. Tancredus autem remansit dux et custos exercitus, et noluit ibi diutius manere, quia extranei ibi erant cibi quos sibi oportebat emere, et eduxit eos seorsum in vallem satis omnibus bonis uberrimam et corporalibus incrementis satis opimam.

CAPUT III.

Interea Boamundus dum adventaret civitati, Francorum exercitus pars maxima venit ei obviam, et unanimiter receperunt eum, sicut mater unicum filium. Boamundus autem ut conspiciatus est tot consules, tot duces, tot optimates obviam sibi occurrere, in cœlum manus erigens, obortis præ gaudio lacrymis, flevit uberrime, et osculatis pluribus, vix tandem repressis singultibus, ut loqui potuit, suffusus ora fletibus in hæc verba exorsus est fari (17): « O bellatores Dei et indeficientes peregrini sancti sepulcri, quis ad hæc peregrina loca vos adduxit, nisi ille qui filios Israel ex Ægypto per mare Rubrum sicco vestigio transduxit? Quis alius inseruit vobis animum ut relinqueretis possessiones vestras, et natale solum? Cognatos et affines, conjuges et liberos abdicastis, imo et omni corporeæ voluptati renuntiastis. Nunc

NOTULÆ MARGINALES MS. COD.

(15) Invadit nostros exercitus imperatoris.

(16) Utque Boamundus nostris est associatus;

Rex fuit insanus Constantinopolitanus.

(17) Verba Boamundi non laudant prospera mundi.

iterum secundo regenerati eslis, per confessionem scilicet et pœnitentiam, quam quotidie duris laboribus exhibetis. O felices qui in tali opere deficient; qui ante visuri sunt paradisum quam patriam suam (18). O ordo militum, nunc terque quaterque beatus, qui huc usque fuisti homicidii sanguine deturpatus, nunc sanctorum sudoribus compar martyrum cœlesti es diademate laureatus. Hucusque exististi incitamentum iræ Dei. Nunc vero reconciliatio gratiæ ipsius, et propugnaculum fidei suæ. Quapropter, invicti milites, quia nunc primum inœpimus Deo militare, non gloriemur in viribus sive in armis nostris, sed in Deo potentissimo omnium, quoniam ipsius est bellum nostrum, et ipse dominabitur gentibus. » Boamundus cum hæc et plura id genus prætenderet, conciliavit in se animos audientium, et magnam gratiam invenit in conspectu omnium. Tunc omnes cum eo ad civitatem venerunt, et ad hospitium suum, quod ei imperator præparari jusserat extra urbem, deduxerunt. Subdolos itaque imperator videns crescere castra Dei, et de die in diem augmentari, inops animi, expers sensus, pauper consilii, ira vehementi cœpit inflammari. Nesciebat quid ageret, quo se verteret, quorsum, si eum urgeret necessitas, fugeret. Timebat enim ne tantus et tantorum exercitus in se consurgeret. « Mens enim fraude plena semper anxietur, et est sollicita, et quod machinatur alteri, pertimescit semper sibi machinari. » Sed nostri hoc prorsus non quærebant, quia contra Christianos præliari nolebant. Tandem jussit ad se vocari Boamundum, et cum illo et cum Græcis suis hujuscemodi habuit consilium. Requisivit a nostris, ut sibi principes exercitus facerent hominum, id est, securitatem pacis, et ipse conduceret eis per desertas regiones quas ingressuri erant forum rerum venialium omnium, et in omnibus bellicis negotiis sui præsentiam, et suæ gentis auxilium; juraret etiam generaliter omnibus quod omnia quibus indigebant in armis et vestimentis, ipse suppleret, nec amplius ulli peregrino sancti sepulcri noceret, aut noceri consentiret. Hoc consilium cum detectum fuisset, placuit in cordibus fere omnium, quoniam plerosque angebat necessitas rerum temporalium. Fecerunt igitur ei cum sacramento hoc hominum tali conditione, ut tandiu duraret, quandiu ipse perseverasset in sacramento suo et promissione. Comes vero Sancti Ægidii cum requisitus fuisset de hominio, id nullatenus facere voluit, sed si ei crederetur, tota civitas cum suis habitatoribus et ipso imperatore destrueretur. Sed non erat ratio ut tam regia civitas, tantæque Deo sacratæ destruerentur ecclesiæ, et tot sanctorum corpora aut igne cremarentur, aut suis sedibus viduarentur. Tandem comes sancti Ægidii aliorum suasionibus evictus, assensum præbuit, et in hæc verba ei fidelitatem promisit dicens :

A « Alexio imperatori juro, quod nunquam per me aut per meos vitam aut honorem amittet, aut quidquid hodie juste aut injuste possidet. » Hanc illi fiduciam juravit et imperator acquievit; juravit deinde idem imperator dicens (19) : « Ego Alexius imperator juro Hugoni Magno et Godefrido duci, cæteris qui hic astant Francorum principibus, quod nunquam in vita mea injuriabor ullum peregrinum sancti sepulcri, aut permittam injuriari, et quod cum illis pergam in bellicis negotiis, et pro posse meo mercatum sufficientem illis conduci faciam. » Nemo miratur quod tot et tam nobiles Franci, quasi coacti hominum fecerunt, quoniam si res ex ratione pensetur, quia vere coacti fuerint invenietur. Intraturi enim erant terram desertam et inviam, terram ab omnibus bonis prorsus alienam, et sciebant quia « diurnum laborem ferre non sufficit, cui victus quotidianus deficit. » Pro hujusmodi angaria, facta fuit hæc hominii pactio; sed in mente imperatoris semper mansit fraudulenta factio. Et bene competeret hominii rata conciliatio, si apud imperatorem foret integræ fidei assertio. Sed quidquid stipulavit, totum cum verbo exinanivit, maluitque perjuri noxam incurrere quam gentem Francorum a suis finibus non elongare.

CAPUT IV.

Sed ne omnino videamur ut elingues præterisse urbem regiam, loquamur aliquid de ea, quoniam dissonum non videtur ab historia. Legimus in quadam historia quod Constantinus imperator Romanus, cum quadam nocte in civitate quæ Byzantium memoratur, obdormisset, visionem vidit (20), quæ in hunc modum ei apparuit. Anus quædam veste dissipata et quasi semicinctis circumsepta, veniebat ad eum, et suæ opis flagitabat subsidium. Vestem exigebat qua indueretur, cooperturam qua tegeretur, alimoniam qua pasceretur; promisitque ei rex continuo se subventurum, et indubitanter postulata collaturum. Et sic visio disparuit. Tunc vir potentissimus somno excitus, cum in corde suo quænam esset visio hæc versaretur divino nutu intellexit, civitatem ipsam in qua erat auxilium quærere et se in melius restitui peroptare. Sicque Constantinus a fundamentis illam erexit, et de suo nomine Constantinopolim appellavit, quam Romæ mœnibus altis, ædificiorum structura nobili cœquavit et pari gloria et honore terreno sublimem reddidit : quæ « sicut Roma est caput occidentis, ita et illa civitas debet esse Orientis. » Est autem sita inter Adriaticum mare et illud quod nunc vocatur Brachium Sancti Georgii, supra quod mœnia civitatis locata sunt. Hæc præ cunctis aliis urbibus secunda est pingui agro et omni marinarum divitiarum mercimonio. Hanc itaque divino nutu conditam nemo dubitet, quoniam prævidit Deus quod erat futurum quod nos modo videmus impletum. Nisi enim talis con-

NOTULÆ MARGINALES MS. COD.

(18) Militiamque parum non laudat Christicoliarum.
(19) Hoc quod rex jurat, non longo tempore durat,

Jurat et abjurat, qui de se non bene curat.
(20) Visio per plana fuit hæc Constantiniana.

dita fuisset civitas, orientalis Christianitas ubi dif- fugium habuisset? Ibi nunc receptaculum habent sanctissimæ reliquiæ sanctorum prophetarum et apostolorum, et innumerabilium martyrum sanctorum, quæ illuc translatae sunt a facie paganorum. Asia et Africa olim fuerunt Christianorum, quæ nunc subjiuntur immundis ritibus gentilium. Ideo

A talis effecta est urbs regia Constantinopolis, ut sanctarum, quas supra diximus, reliquiarum foret tutissima regia. Et ideo debet bene Romæ coæquari dignitate sanctuarii, et excellentia regiae dignitatis, nisi quod Roma est papali apice sublimata, et caput et summa totius Christianitatis. De his ergo loqui sufficiat, et hic secundus liber finem recipiat.

EXPLICIT LIBER SECUNDUS.

INCIPIIT LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

Confœderatis igitur cum imperatore Francorum principibus, jussit imperator naves ad portum adduci, ut omnis exercitus sine magna dilatione posset transfretari (21). Primi itaque transfretaverunt dux Godefridus et Tancredus, et usque Nicomediam perrexerunt, et per tres dies ibi feriatum sunt. Videns ergo dux quod nulla pateret via transituris, per quam tantum exercitum conducere posset, præmisit quatuor millia hominum cum securibus ac vomeribus, aliisque ferramentis aptandæ viæ convenientibus. Erat autem terra illa in via, per juga montium, per concava vallium, per defossa terrarum undique præpedita. Constraverunt itaque viam plurimo sudore usque Nicæam civitatem, peditibus, equis, omnique transeunti satis idoneam; posueruntque ligneas cruces per reflexus viarum, in testimonium, ut cunctis notum fieret quod via illa erat peregrinationum, sicque suo tractu pertransiit omnis multitudo, excepto quod Boamundus remansit cum imperatore, dispositurus cum eo de comiteatibus. Sed ultra modum protelari videbatur illa promissio, quia antequam perveniret, apud illos qui pauperiores erant versabatur maxima famis cruciatio. Ad Nicæam (22) urbem convenit robur exercitus, pridie Nonas Maii, et antequam mercatum adduceretur, vendebatur viginti aut triginta denariis unus panis. Postquam vero Boamundus cum comiteatu venit, penuria evanuit, et ubertas omnium bonorum affuit. Die siquidem Ascensionis Domini urbem obsidione vallaverunt, et balistas arietes, et cætera id genus instrumenta quibus inhabitantes expugnari quirent, apposuerunt (23). A parte orientis, quia inexpugnabilior et magis munita civitas esse videbatur, applicuerunt sui robur exercitus principes isti: Podiensis episcopus, comes Raimundus, Hugo Magnus, comes Northmannus, comes Flandrensis, comes Stephanus Carnotensis; a septentrione dux Godefridus; ab occasu solis Boamundus; ab austro vero pars nulla fuit, quia lacus magnus ibi præsidio fuit. In illum cives cum navibus introibant, et ligna et herbas aliaque necessaria afferebant. Quod ut principes agnoverunt, tum legatio ad imperatorem cucurrit, ut naves conduci faceret usque Civito ubi

B portus est, et boves cum eis qui eas usque ad lacum traherent. Qui illico dictis paruit, et juxta principum velle factum fuit. Quid plura? Dispositis circa urbem agminibus, Christicolæ viriliter insistunt, et Turci, quia de vita eorum agitur, fortiter resistunt. Turci toxicatas sagittas mittebant, ut quos vel levi tactu sauciarent, gravi morte perimerent. Nostri vero pro vita mori non formidantes, altas circa muros machinas erigunt, quibus infra se illos qui in muris erant despiciunt. Ligneæ turres lapideis turribus opponuntur, et jam cominus hostis lanceis et ensibus impugnantur.

Jamque sudisque, faces, lapides jaculantur in urbem.

Hostis terretur, quia jam de morte timetur.

C Unde fragor turbæ, clamorque, sonabat in urbe (24). Passim fugiebant matres cum filiis et filiabus suis, solutis crinibus, latebrasque quærebant, quia spem vitæ nusquam habebant. Jamque ut se victum reddere parabat hostis, sexaginta millia Turcorum eminus advenire conspexit. Ipsi enim de civitate præmiserant ad illos, dicentes, ut per meridianam portam venirent ad ipsos et adjuvarent eos. Nostri vero interim obsederant illam portam magno comitatu, et custodiebant eam Podiensis episcopus et comes sancti Ægidii. Turci vero de montanis descendentes, ut eminus nostrorum agmina conspexerunt, timore percussi sunt, et nisi in sua multitudine confidissent, fugæ præsidium, frenis retroflexis, arripuissent; feceruntque tres turmas, ut una supra dictam irrumperet portam, et duæ confligendo, si necesse eis incumberet, liberius subsequerentur tertiam. Sic Turci disposuerunt, sed Dei consilio, nostri eruditiores hanc definitionem aliter mutaverunt. Nam Podiensis episcopus, et comitis Raimundi exercitus, ut primum illos visu attigerunt, urbe relicta, celerrimo cursu irruunt in illos, non plus eorum formidantes multitudinem quam canes fugientem leporem. O quot millia electorum militum illos sunt insecuti, paratiorum de Turcorum corporibus extrahere animas, quam quisquam famelicus eundi ad nuptias. Turci vero, ut viderunt tot armorum prænimium splendorem (suggererat enim flammantibus radiis sol fulgorem (to

NOTULÆ MARGINALES MS. COD.

(21) Jam mare transitur, sed ad invia jamque veni-
[tur.

(22) Tu quoque, Nicæa, dabis istis ampla trophæa.

(23) Cum te vastabunt, et vastatum superabunt.

(24) Pro turba turbæ fragor est permotus in urbe.

veloces equorum occursum frementium, tot hastas **A** contra se vibrantes, terga verterunt (25), et nimis pigri et inertes ad montana redire voluerunt, sed quicumquē inde descenderant, rursus ascendere non potuerunt.

Et male multati nece dira sunt cruciati
Auxiliante Deo, sic agmina nostra trophæo
Tali lætantur, et ad urbem regrediuntur.

Qui iterum machinas ascendentes, ut majorem metum hostibus incuterent, balistis et fundis occisorum capita Turcorum intus projiciebant.

Nec tardante mora, sunt ipsa temporis hora
Naves allatæ Constantinopolitanæ.

Sed illa die in lacum non immiserunt, sed nocte, plenas Turcopolis, gente scilicet imperatoris bene **B** docta et assueta navibus. In crastinum surgente aurora, ut viderunt naves hi qui erant in civitate, præ nimio timore exterriti sunt, et ultra non habentes spiritum, quasi jam mortui in terram corruerunt (26). Ululabant omnes filix cum matribus, juvenes cum virginibus, senes cum junioribus. Undique luctus, undique miseria, quia evadendi spes non erat ulla. Intus erat mœror et mentis hebetudo, foris gaudium et exsultatio. Tandem invenerunt evadendi consilium, quia per Turcopolas imperatori significarunt, ei se reddere civitatem, si illæsos et incolumes cum suis rebus eos permetteret abire. Quod ubi imperatori nuntiatur, admodum inde gratulatur; sed et inde mente concipit fraudem, ut **C** deinceps parturiat iniquitatem. Jubet ut suis reddatur civitas, Turcis integra fiducia tribuatur, et ad se Constantinopolim conducantur. Quod ideo fecit (ut res ipsa deinceps innotuit) ut cum tempus accederet, ad detrimentum Francorum paratiores inveniret. itaque civitas redditur, et Turci Constantinopolim deducuntur (27). Nec immemor tamen fuit imperator tanti beneficii, quia pauperibus qui erant in exercitu, largas eleemosynas præcepit erogari. Septem itaque hebdomadibus et tribus diebus Nicææ civitatis protensa est expugnatio, nec ulla vi humana superata fuisset, nisi Dei adjutorio. Est enim muris densissimis et altis turribus præmunita, ut caput et nulli compar in tota Romania. In hac olim, tempore Constantini imperatoris, trecenti et **D** octodecim episcopi aggregati fuerunt, et de fide nostra, propter hæreticorum versutiam qui tunc temporis erant, tractaverunt, et ita omnia, sicut tenet nunc catholica Ecclesia, omnes unanimiter sanxerunt. Et ob hoc dignum erat ut inimicis sanctæ fidei auferretur et Deo reconciliaretur, et sanctæ matri nostræ Ecclesiæ, ut membrum suum, redintegraretur. Et provisum fuit, et dispositum fuit a Deo hæc nova redintegratio, quoniam plurimorum qui ibi occisi sunt consecrata est martyrio. Taliter ut

diximus, liberata est Nicæa civitas, et expulsa est ab ea omnis diabolica captivitas.

CAPUT II.

His ita patrat, sua mox tentoria nostri
Defigunt, et abire parant, sic urbe relicta,
Missis legatis Constantinopolitanis.

Postquam vero de civitate recesserunt, duobus diebus conjuncta agmina in unum processerunt, et ad unum pontem pervenerunt, juxta quem duobus diebus quiescentes feriatum sunt, et de virenti gramine equos et bestias suas refocillaverunt. Quia vero ingressuri erant terram desertam et inaquosam, consilium inierunt ut dividerentur, et in duo agmina partirentur. Non enim una terra, una regio sufficiebat tot hominibus, tot equis, tot animalibus. **B** Una igitur et major acies Hugoni Magno committitur. Altera vero Boamundo conjungitur. In prima acie fuerunt cum Hugone Magno Podiensis episcopus, comes Raimundus, dux Godefridus, et Flandrensium comes Robertus. In secunda autem cum Boamundo, Tancredus, Robertus comes Northmannus, et multi alii principes, quorum nomina ignoramus. Itaque prospero successu per Romaniam jam quasi securi equitabant. Sed evolutum trium dierum curriculo, quarta jam die, hora tertia, ii qui erant cum Boamundo, viderunt trecentorum Turcorum millia sibi occurrere, et clamoris vocibus, nescio quid barbarum perstridere. Pro quorum immensa multitudine quidam ex nostris hæsitare cœperunt, utrum resisterent, aut fugæ divortia quærent. Tunc Boamundus, ut vir multividus, et Northmannus comes ut miles animosus, ut viderunt quorundam animos titubare, præcipiunt omnes milites descendere, et sudes tenteriorum infigere. Erat autem ibi quidam rivus currentis aquæ præterfluens, juxta quem in longum sua tentoria ponunt. Concito providus Boamundus celerem dirigit nuntium

Qui celeri volitaret equo nostrosque vocaret,
Quatenus ad bellum properarent jamque paratum.

Antequam vero tentoria tensa fuissent, centum quinquaginta Turci equis velocioribus advecti, nostros appropriaverunt, et tensis arcubus suas sagittas toxicatas in eos immiserunt. Nostri vero equis admissis illos exceperunt, et comprehensos occiderunt. Turcorum quippe consuetudo est ut retro confugiant tractis sagittis, et dum fugiunt adversum vulnus se insequentibus infligant, Sed fugæ nullus locus erat, quia densitas hostium occupaverat ipsa cacumina montium (28). Propterea nostri dextra levaque eos instanter trucidabant, et arcus et sagittæ inutilem ibi locum habebant. Tandem contractis lanceis Francorum in corporibus impiorum, res agitur gladiis. O quot ibi corpora corruerunt, truncatis capitibus, aut mutilatis aliquibus

NOTULÆ MARGINALES MS. COD.

(25) Jam Turci fugiunt, pavidique per omnia fiunt.

(26) Hostes inclusi, magna formidine fusi.

Quo se converti valeant, non sunt bene certi.

(27) Hostis captivus condonata nece vivas.

Redditur a Francis Constantinopolitanis.

(28) Ecce hic pugna, quæ non fuit omnibus una

membris! Illic videres, quod posterior pars hostium A impellebat priorem in gladios trucidantium:

Dum sic pugnatur, dum sic pars prima necatur.

Pars ea Turcorum quæ rivum transiit, illa

Protinus invasit tentoria Christianorum :

Diruunt illa; trucidant matres cum pueris, et quos imparatos bello reperiunt et sine arms. Clamor morientium Boamundi pervenit ad aures, et protinus quid esset intellexit. Bellum comiti Northmanno committit, et ad tentoria cum paucis celeri cursu repedavit.

Quos ut viderunt Turci, mox terga dederunt.

Boamundus autem conspicatus ibi jacere multos examines, cœpit lamentari; et Dominum, ut vivis ac mortuis esset refugium, deprecari. Ad bellum festinus remeavit, sed tamen pro vallo et munimine in tentoriis milites dereliquit. Antequam vero ad bellum rediret, fuerant jam nostri adeo fatigati, siti, labore et calore æstus (29), quia nisi mulieres potum de rivo præterfluente attulissent, multi ipso die bello succubuissent. Jam vero nostri Turcis irruentibus semel terga dederunt, et nisi cito comes Northmannus aureum vexillum in dextra vibrans equum convertisset, et geminatis vocibus militare signum, *Deus vult, Deus vult*, exclamasset :

Nostris illa dies nimis exitiabilis esset.

Sed postquam viderunt reverti Boamundum et comitem Northmannum, spiritum audaciæ resumpserunt, et magis mori quam ulterius fugere elegerunt. Tanta quippe erat Turcorum instantia, et unus ita impellebat alium, quod nusquam erat cuiquam pro ullo commodo diffugium. Nostros ita vallaverant, quod locum vacuum nisi circa tentoria non inveniebant. Multi de nostris tunc mortui sunt, qui Turcorum sagittis perierunt. Nullus nostrorum vacabat ab officio, nullus erat absque ministerio. Milites et ad bellum expediti pugnabant, sacerdotes et clerici plorabant et orabant, mulieres lamentantes mortuorum corpora in tentoria trahebant. Et dum sic nostri coartantur, dum nube volantium sagittarum obumbrantur, advolat interea dux Godefridus et Hugo (30). Qui cum ad montana pervenerunt cum quadraginta millibus electorum militum, aspiciunt tentoria suorum undique circumsepta agminibus Turcorum, sociosque suos utcunque pugnantes, mulieres in tentoriis magno ululatu vociferantes, ardescunt animo, et sicut aquila fertur in prædam,

Quam vox pullorum stimulat jejuna suorum,
Sic ira accensa, penetrarunt agmina densa.

O quantus ibi fragor armorum, quantus strepitus confringentium lancearum, quantus clamor morientium, et quam hilaris vox pugnantium Francorum,

militare signum suum altis vocibus conclamantium! Congeminantur illæ voces, dum eas recipiunt, et recipiendo emittunt concava vallium, cacumina montium, scissuræ rupium. Miseri quos primum inveniunt, quia nunc homines, nunc sola cadavera sunt, quos non contegit lorica vel clypeus, et quos non adjuvat sagitta vel sinuatus arcus. Ululant. gemunt, terram morientes calcibus terunt, aut procumbentes herbam mordicus scindunt, Hos repentinos sonitus dum longe positi percipiunt, alii gratulantur, alii mœsti fiunt. Franci intelligunt militare signum suorum pugnantium; Turci vero lamentabiles gemitus suorum morientium. Torpescit stupefacta manus iniquorum, convalescit jam fatigata manus Christianorum.

CAPUT III.

Interea dum Turci qui nostros impugnabant ad montana respiciunt, conspiciunt Podiensem episcopum et comitem Raimundum, cum reliquo exercitu militum et peditum de montibus descendere, suosque invadere; obriguerunt timore magno præ multitudine bellatorum (31), putantes quod aut de supernis sedibus bellatores compluissent, aut de ipsis montibus emersissent. Iterum prælia innovantur, recenterque plurima Turcorum millia prosternuntur.

Quid faceret Turcus, populusque per omnia spurcus?
Ni sua terga daret quo venerat et remearet.

Sed qui cauda prius fuerat, caput incipit esse.

Sicque caput caudam sequitur, fugiens fugientes.

Nostri quoque qui jam prope in suis erant inclusi tentoriis, iterum resumpto spiritu animantur, et sua vulnera gravesque injurias de hostibus ulciscuntur

Qui prius instabant, fugiunt (32) per devia quæque;
Nec curant quorsum, vel in antea sive retrorsum;
Sed miles Christi prosternit eos nece tristi;
Sanguine terra madet, montis rubet undique clivus,
Complet usque simul fluitanti sanguine rivus.

Corpora cæsorum tot erant prostrata per agrum;

Quod nisi vix ullus currere quibat equus.

Ab hora igitur diei tertia usque ad noctis crepusculum conflictus ille continuus fuit, et mirum esse poterat unde gens tanta aggregata fuerit. Sed ut asseriebant, qui se melius scire arbitrantur, Persæ, Publicani, Medi, Syri, Chaldæi, Sarraceni, Agulani, Arabes et Turci ibi convenerant, et superficiem terræ cooperuerant, sicut locustæ et bruchus quorum non est numerus (Psal. civ, 34). Nox quippe litem diremit, magnoque illis fuit præsidio; quia nisi tenebræ eos occuluissent, pauci ex tanta multitudine superfuissent.

NOTULÆ MARGINALES MS. COD.

29) Hinc labor, inde calor, sitis, improbus hostis
[et arma

Nostros invadunt, et ob hoc jam terga parabant

(30) Assunt præsidio Dux Godefridus et Hugo.

(31) Militiæ tantæ bellum nunquam fuit ante.

Hinc timor incessit quo trans ab inde recessit.

(32) Jam Sarraceni fugiunt, Arabes, Agareni,
Cum Publicanis, Medis, Persis, Agulanis.

Gloria magna Deo, tali tantoque trophæo
 Qui perimit nocuos, glorificatque suos.
 Nostri itaque, compellentibus tenebris, ad sua tentoria reversi sunt, sacerdotibus et clericis hymnum Deo dicentibus in hunc modum: « Gloriosus es, Domine, in sanctis tuis, mirabilis in sanctitate tua, terribilis atque laudabilis, et faciens mirabilia. Dexterâ tuâ, Domine, percussit inimicum, et in multitudine gloriæ tuæ deposuisti adversarios tuos. Dixerat inimicus: *Persequar et comprehendam illos, dividam spolia, implebitur anima mea, evaginabo gladium meum, interficiet eos manus mea* (Exod xv, 9). Sed tu, Domine, nobiscum fuisti, tanquam bellator fortis, et dux et protector fuisti in misericordia tua populo tuo quem redemisti. Nunc, Domine, cognoscimus, quia portas nos in fortitudine tua, ad habitaculum sanctum tuum, ad sanctum scilicet sepulcrum tuum. » His dictis voces suppresserunt, et securi jam ab hostibus nocte illa quieverunt. In crastinum vero ubi sol flammanti lumine mundum venustavit, omnes ad campum belli cucurrerunt, et de suis plurimos peremptos invenerunt, et nisi crucees fuissent, segregari ab illis vix potuissent. Illi vero, quibus erat sanior intellectus, ut Christi martyres venerabantur, et digniori honore quo poterant tumulabant (53). Et sacerdotes et clerici sepulturæ debitos effundebant cantus; matres pro filiis, amici pro amicis, lugubres emittebant planctus. His ita completis, ad cadavera hostium spolianda festinaverunt. Et quis referre potest, quantam ibi abundantiam vestium, quantam auri argentique copiam repererint? O quantam multitudinem equorum, mulorum, mularum, camelorum et asinorum nostri tunc habuerunt: Qui prius erant pauperes, Deo epitulante, divites effecti sunt. Qui prius seminudi, sericis indumentis vestiti sunt. Leguntur tela et sagittæ, et vacuatæ implentur pharetræ. Cura vulneratis impenditur, et curæ medicorum committuntur.

Sicque die tota, non est gens nostra remota.

Huic facto egregiæ laudis, si quis mentis oculum velit apponere, Deum mirabilem in suis operibus poterit advertere. *Esurientes etenim suos replevit bonis, divites vero non suos dimisit inanes; deposuit potentes, et exaltavit humiles* (Luc. 1, 52, 53), potentes abjectos reddens, humiles gloriosos. Hoc est quod per Isaiam prophetam spondit suæ dilectæ Jerusalem: *Ponam te in superbiam sæculorum, gaudium in generationem et generationem, et suges lac gentium, et mamilla regum lactaberis, et scies quia ego Dominus salvans te, et redemptor tuus fortis Jacob* (Isai, lx, 15, 16). Superbia sæculorum, nobilitas est virorum illustrium; mamilla regum, divitiæ thesauros suos in terram fodientium. Quæ nobilitas mamilla regum pascitur, cum ei mundana potestas

A subjicitur. Et inde habet gaudium et lætitiâ non tantum in hac generatione præsentî, sed et in futura æneratione sæculorum.

CAPUT IV.

Alterâ autem die, quæ erat tertia mensis Julii, tentoria summo mane defixerunt, et vestigia Turcorum fugientium sequi festinaverunt. Sed illi sicut trepidæ columbæ a facie accipitris, ita ante eorum faciem fugiebant. Igitur per quatuor dies huc illucque fugientes, contingit ut Solimannus dux illorum inveniret decem millia Arabum venientia sibi in auxilium. Erat autem Solimannus filius Solimanni veteris, qui totam Romaniam abstulit imperatori. Hic quippe postquam de Nicæa urbe fugerat, gentem hanc in unum congregaverat, et quasi pro ulciscenda sua injuria, super Christianos adduxerat. Hic cum eos vidisset et Arabes illum, præ nimio dolore equo lapsus in terram, cœpit magnis vocibus ejulare, seque miserum et infelicem proclamare. Cui Arabes infortunii sui casum ignorantes, dicunt: « O cunctorum hominum impudentior! quid ita fugis? Multum degeneras: quia nunquam pater tuus de prælio fugit. Resume animi constantiam, et revertere ad prælium, quoniam venimus tibi in auxilium. » Quibus ille, suspiriis vocem interrumpentibus, ait (54). « Magna vos vexat insania; nondum vos cognovistis virtutem Francorum, nec experti estis animos eorum. Virtus eorum non est humana, sed cœlestis, aut diabolica. Nec ipsi tantum in suo confidunt auxilio, sed divino. Nonne in tantum deviceramus eos, quod jam parabamus iliceos funes et canabinos, ut eorum collo immitteremus? Tum subito gens innumera, quæ mortem non veretur et hostem non timet, erupit de montibus, et indubitanter se inseruit nostris agminibus. Quorum oculi ferre poterant eorum terribilium armorum splendorem? Lanceæ eorum micabant ut coruscantia sidera, galeæ et loriceæ, ut vernantis auroræ lumina vibrantia, fragor armorum terribilior erat sonitu tonitruorum. Cum se bello præparant erectis in cœlum lanceis, certatim incedunt, et hac si sine voce essent, conticescunt. Cum vero suis approximant adversariis, tunc laxatis loris tanto impetu irruunt, ac si leones quos stimulat jejuna fames, et sanguinem animalium sitiunt. Tunc vociferant et strident dentibus et aera clamoribus implent, et peregrini a misericordia neminem capiunt, sed omnes necant. Et quid dicere de tam crudeli gente valeo? Nulla gens est quæ huic valeat resistere, quæ fugiendi locum possit invenire, quia aut divino aut diabolico fulciuntur auxilio. Omnes aliæ gentes nostros arcus expavescunt, et tela timent; isti vero postquam loricati sunt, tantum timent sagittam quantum et stipulam; sic formidant telum, sicut et fustem ligneum. Heu heu! trecenta sexaginta millia fuimus, et omnes vel occisi

NOTULÆ MARGINALES MS. COD.

(53) Corpora nostrorum cum Dei laude tumulantur.
 Corpora Turcorum per campum despoliantur.

(54) Terror erat magnus, quo territus est Solimannus.

sumus ab istis, vel dispersi fugimus. Nunc quartus dies est ex quo a facie eorum fugere cœpimus, et adhuc non timore minori quam et primo die trepidamus. Qua de re, si sano vultis parere consilio, quam primum valetis a tota Romania abscedite; et ne illorum oculus vos videat, summa cautela providete. » Hæc Arabes ut audierunt, cum ipso Solimanno fugam concito arripuerunt. Christiani autem majori solertia sequebantur fugientium vestigia, sed illi nunquam in eodem statu morabantur, et quantumvis eorum animi confusi fuerint, ad quascunque tamen Christianorum urbes vel castella fugiendo veniebant, hilarem vultum quasi potiti victoria, præferebant (35), dicentes: « Gaudentes et cum lætitia aperite nobis januas vestras, quoniam occidimus vobis omnes Francigenas, qui vos et terras vestras deprædari venerant, ne unus quidem superest de illis quin aut mortuus sit, aut teneatur in vinculis nostris. Solimannus etenim dux noster alia via procedit, et captivos secum deduxit. » Qui vero verbis eorum creduli erant, aperiebant, seductique graves pœnas luebant. Nam deprædantes eorum possessiones, domos incendebant, ipsosque aut trucidabant, aut loris astrictos secum ducebant. Nolebant quippe ut Franci qui eos insequabantur, aliquid invenirent, ut vel sic inopia coacti persequi desisterent. Qui in hoc, prudenti usi sunt consilio, quia illis valde profuit, nocuitque omni exercitui nostro. Nostri enim invenerunt terram illam desertam, et inaquosam, omnibus bonis vacuum (36). Vellebant spicas segitum ad maturitatem proximantium, et inter manus confricando expilabant, talique cibo famem utcumque mitigabant. Ibi mortua fuit major pars equorum, et multi qui prius equites exstiterant, pedites effecti sunt. Equitabant vaccas et boves, et magnæ fortitudinis et altitudinis terræ illius arietes et canes. Transierunt itaque solum illud quam cito potuerunt, et intraverunt Lycaoniam, provinciam omnibus bonis uberrimam, et venerunt Iconium (37). Est autem Iconium opulentissima civitas temporalibus bonis, de qua meminit Paulus apostolus in Epistolis suis. Qui vero erraverunt in solitudine, in inaquoso, civitatem hospicio commodam invenerunt, et Domino suggerente, bonis terrenis repleti sunt. Cumque digredi a civitate placuit, suadentibus incolis, aquam in vasis et utribus secum tulerunt, quia aquam in crastinum nusquam repererunt. Die vero secunda in vesperum ad quoddam flumen pervenerunt, ibique duobus diebus hospitati sunt. Altera autem die cursores qui præibant agmina, primo venerunt ad civitatem, quæ Heraclea memoratur, in qua Turcorum maxima multitudo aggregabatur. Qui ut a longe deprehenderunt vexilla Francorum volitantia, protinus effugerunt ut damulus eruptus de laqueo, aut

A cervæ sagittata. Nostri vero laudantes Dominum sine obstaculo civitatem intraverunt, et per dies quatuor ibi dietaverunt, die vero quinta de civitate omnes exierunt. Tunc Balduinus comes, frater Godofridi ducis, et Tancredus, ab aliis se cum suis militibus diviserunt, et ad urbem Tarsum divertunt (38). Erant autem multi Turci in ea, qui contra eos exierunt ad prælium, sed diu obstare non potuerunt. Cum enim veloces impetus nostrorum, et sinuatos incursus et diros ictus ferre non potuerunt, pluribus suorum prostratis, in munitionem urbis se receperunt: et nostri castra sua ante urbem locaverunt et excubitores posuerunt. Illi vero qui erant in civitate Christiani, nocte media ad castra veniunt, cum magno gaudio clamantes atque dicentes: « Surgite, invicti milites Francorum, quoniam Turci omnes de civitate fugiunt et ulterius vobiscum decertare non præsumunt. » Nostri tamen eos persequi noluerunt, quia nox erat, tempus scilicet ad persequendum minime idoneum. Die vero lucescente nostri in civitatem introierunt, et cives eos libentissime receperunt. Facta est autem contentio inter comitem Balduinum et Tancredum, quis eorum civitati dominaretur, an utrorumque dominio subderetur. Tancredus renitebatur, quia pro se eam volebat habere, sed tandem cessit Balduino, quia major erat illi exercitus fortitudo. Fuerunt autem eis in brevi temporis intervallo traditæ duæ civitates: una quæ vocatur Athena, alia quæ Manustra, et multa castella. Jam vero ibant secundis successibus, quoniam Turci jam non equitabant, sed abditæ erant in munitissimis munitionibus. Major autem pars Francorum ingressa est terram Armeniorum (39), quia inhianter affectabant inebriare terram sanguine Turcorum. Terra autem omnis silebat in conspectu ipsorum, eisque Armenii obviam veniebant, et in suas civitates et castella recipiebant. Ad quoddam vero castrum pervenerunt, quod ita naturali positione munitum erat ut nulla arma prorsus, nulla machinamenta bellica metuebant. Sed tamen noluerunt ibi diu demorari, cum scilicet tota alia terra eis esset subdita, et ex affectu volebat inclinari.

CAPUT V.

D Erat autem in exercitu quidam miles fortis et strenuus et ab illa regione oriundus, qui terram illam postulavit a cunctis principibus, ut eam in fidelitate Dei et sancti sepulcri et eorum custodiret, ut vitam et honorem suum protegeret (40). Cui principes unanimiter assensum tribuerunt, quia sciebant eum esse virum fidelem, et bellicis rebus idoneum et fortem. Dehinc prospero successu venerunt ad Cæsaream Cappadociæ. Cappadocia autem regio est in capite Syriæ sita, ad septentrionalem plagam

NOTULÆ MARGINALES MS. COD.

(35) Fraudes fingebant Arabes, dum sic fugiebant.

(36) Invenere famem nostri, post fertilitatem.

(37) Hæc urbs suscepit nostros, penitusque recepit.

(38) Hic agmen sparsum, petit urbem nomine Tarsum.

(39) Gens fera Francorum terram subit Armenio-
[rum.]

(40) Quod petit assequitur miles, patriaque potitur.

porrecta; cujus incolæ civitatis ultro se tradiderunt, eosque benigne receperunt. Egressique de Cappadocia, prospere venerunt ad quamdam urbem pulcherrimam et satis uberrimam, quam Turci non multo ante obsederant, et per tres hebdomadas impugnaverant, sed expugnare nequiverant. Ad quam accedentes, mox cum summa lætitia cives obviam venerunt, et benevole susceperunt. Hanc iterum petit alter miles, nomine Petrus ab Alpibus, et impetravit eam celerrime ab universis principibus (40*). Ipsa nocte quidam delator nugarum venit ad Boamundum, dixitque ei usque ad viginti millia Turcorum in proximo adesse, qui nondum scirent Francos exercitum illuc advenisse. Ille credulus verbis mendacibus, elegit milites electos quos secum duxit, et loca in quibus latitare dicebantur peragravit. Sed sicut delator inanis fuit, sic et inquisitionis effectus frustratus. Dehinc consurgentes venerunt ad quamdam urbem, quæ vocatur Cosor, quæ plena erat omnibus bonis quæ utilia sunt corporibus humanis. Ad quam accedentes, ab his qui erant in ea Christianis, officiosissime suscepti sunt. Et ibi per tres dies feriatum sunt. Illic unusquisque suæ consuluit indigentia, lassi invenerunt requiem, esurientes refectionem, sitientes potum, nudi operimentum (41). Providit itaque eis Deus tale habitaculum, quo facilius pati valerent validum superventuræ famis cruciatum. Interea nuntiatum est comiti Raimundo, quod Turci metu territi, de Antiochia fugerant, civitatemque minime præmunitam reliquerant. Qui inde accepit consilium, quod illic quingentos milites dirigeret, qui arcem civitatis occuparent, antequam aliis cognitum esset. Et ut venerunt in vallem Antiochiæ vicinam, tunc primum audierunt verum non esse quod Turci discessissent a civitate, sed omni nisu quo poterant molebantur defendere. Perrexerunt igitur usque ad castellum Publicanorum, eoque subjugato, alio secundo itinere diveterunt; et in vallem de Rugia pervenerunt, multosque ibi Turcos et Sarracenos invenerunt, quos in ore gladii superatos prælio occiderunt. Quod videntes Armenii, terræ illius habitatores, gavisii sunt, quia videlicet a Christianis tam viriliter et Turci et Publicani sunt occisi, continuoque cum terra sua reddiderunt se illis. Et Rusam civitatem obtinuerunt, et plurima castella suo dominio mancipaverunt. Universus vero exercitus qui remanserat iter arripuit, miseroque infortunato successu (42) per quædam montana, quæ nulli erant nisi feris aut reptilibus pervia, ubi semita erat quæ non amplius quam unius pedis spatium dilatabatur, sed hinc et inde rupibus et densis spinarum seu veprium frutetis arctabatur, ima vallium in abyssum videbantur immergi, cacumina montium ad sidera tolli; hac inæquali semita milites et armigeri collo suo arma de-

pendentia gestabant, omnes æqualiter pedites, quia nulli eorum equitabant, plerique libentissime loricas, galeas, clypeosque suos vendidissent, si emptorem invenissent; multi quidem plurima lassitudinæ deficientes ea projiciebant, ut saltem sic expediti ire valerent. Jumenta cum oneribus ire nullatenus poterant, sed plerisque in locis onera jumentorum homines ferebant. Stare loco aut sedere nemo poterat, quia alter alterum impellebat. Nemo poterat juvare suum comitem, nisi præcedentem ultimus, quoniam qui præibat vix converti valebat ad subsequenterem. Tandem finita tam infelici via, et invia, venerunt ad civitatem, quæ Marasim memoratur, et ab incolis illis cum honore et gaudio excipiuntur. Illic abundantiam rerum temporalium inveniunt; ibi suæ miseriæ et defectus consolationem recipiunt. Ibi prior præstolatur ultimum, sed ante pertransiit integra dies, antequam cauda capiti cohæreret. Congregati vero et die una quiescentes, secunda die venerunt in vallem, in qua est Antiochia sita, regia videlicet civitas ab Antiocho rege constituta, et ab ipso nuncupata. Hæc metropolis est et caput totius regionis Syriæ, olim insignita per beatum Petrum apostolorum principem cultu fidei catholice: in ea episcopalem cathedram posuit, et apostolos Barnabam et Paulum ordinavit. Nunc vero ut Dominus ostenderet oculis mortalium quod non est virtus, nec ulla potestas, nisi ab ipso, prius hanc acquirere voluit in humilitate sermonis ore prædicantium, modo eam recuperare voluit in sublimitate potentia armis debellantium. Sic nostri in virtute Dei ad civitatem properantes ad pontem Ferreum venerunt; inveneruntque ibi numerositatem Turcorum pontem transire cupientium, ut his, qui erant in urbe præstarent auxilium. Sed non est hominum dirigere gressus suos, sed ejus est, cujus universa subjecta sunt imperio. Nostri protinus irruerunt unanimiter in eos nullique pepercerunt, sed in ore gladii magnam multitudinem ex eis peremerunt. alii mente cæsternati fugerunt, et sic vitæ præsentis suæ consuluerunt. Sic potiti Christiani victoria, multa inibi repererunt spolia, jumenta, asinos, camelos oneratos vino, frumento et oleo, et rebus aliis quæ obsessis sunt pernecessariæ. Tunc castrametati sunt super ripam fluminis, quod non longe distat a mœnibus civitatis. In die crastina onusti bonis omnibus ad civitatem ire disponunt; ad quam Deo ductore pervenientes in partibus tribus castra circumponunt: Ex una enim parte montana prohibent accessum, et omne bellandi procul arcent ingenium. Quarta feria duodecimo Kal. Novembris obsidio circa Antiochiam posita fuit, ad laudem et gloriam futuram Domini nostri Jesu Christi qui semper est mirabilis in operibus suis.

EXPLICIT LIBER TERTIUS.

NOTULÆ MARGINALES MS. COD.

(40*) Huic cum Caesaria traditur et patria.

(41) Hic fame deleta successit copia læta.

(42) Mundi fortuna mutabilis est quasi luna

Si bona præcedit, sequitur mala, prospera cedit.

Quoæ movet in rebus multis, ut in his aciebus.

INCIPIIT LIBER QUARTUS.

CAPUT PRIMUM.

Quia vero urbs Antiochena, non solum naturali situ, verum etiam mœnibus excelsis, turribusque in altam porrectis densissimisque in cacuminibus murorum propugnaculis præmunita erat, consilium inierunt principes, quod contra eam pugnarent, non virtute, sed ingenio; arte, non Marte machinamento, non conflictu bellico. Prius igitur pontem supra flumen statuerunt, ut expeditius flumen transirent, quoties transeundi necesse haberent. Tunc quippe in confinio urbis magnam bonarum fructuum ubertatem inveniabant, copiosas vindemias, foveas frumento plenas et hordeo, aliisque cibariis, arboresque multi generis pomis refertas. Hoc quoque insinuabant eis Armenii qui in civitate erant, quique inde consentientibus Turcis ad eos veniebant; sed eorum uxores et filii in urbe remanebant. Et hoc totum, licet Christiani essent, callide tamen faciebant, quoniam dicta nostrorum sive facta Turcis intus renuntiabant. Construuntur a Christocolis bellica machinamenta ad oppugnandum congrua, turres lignæ, balistæ, falces, arietes, talpæ, tela, sudes, et fundæ, et si qua alia potuerunt ulla excogitari arte. Sed quid valuerunt adversum urbem inexpugnabilem, præsertim cum tot in ea essent defensores, qui etiam cum nostris campestri prælio pugnare potuissent? Postquam vero

Phosphorus auroræ rutilos præcesserat ortus,
Ipsaque rorifluo cum jam candore vibraret,
Solque venustaret flammanti lumine mundum,
Exsurgunt propere proceres, procerumque catervæ,
Armaque corripunt, et ad urbis mœnia currunt.
Pugna quidem dextra forti sit et intus et extra.
Illi defendunt, dum nostri spicula fundunt,
Telaque cum baculis, nec non lapidesque sudesque.
Fit labor immanis, sed profectus sit inanis,
Sicque recesserunt, quia sternere non potuerunt
Turres et muros, vi nulla corruiuros.

Cumque viderent nostri quod nil proficere possent, illam dimittunt pugnam, retinent tamen obsidionem. Turci quippe in sua confidentes invictissima civitate, nocte januis apertis exhibant, et in castra sagittas mittebant. Contigit autem ut ita sagittando unam mulierem ante tentoria Boamundi principis occiderent, et ideo vigilantiores excubias per castra posuerunt, qui etiam portam per quam exire solebant custodierunt. Placuit itaque principibus militiæ et optimatibus ut castellum sibi construerent, quo securiores essent, si inimici Dei ullo modo prævalerent, qui undique sicut apes ad alvearia confluebant. Quod et factum est. Interea dum rarescere cœpit quotidiani victus impensa, consilium inierunt, ut cibos quærerent, et ad quærendum, armigeros et plerosque milites ob custodiam transmitterent. Sed qui prædari voluerunt,

Partim prædati, partimque fuere necati.

A Nam castellum quoddam erat in montanis non longe a civitate nomine Arech, quod erat plenum rebellantibus Turcis, qui nostris insidias prætenderunt, multos vulneraverunt et plures occiderunt, et plerosque captos abduxerunt, cæterosque turpiter injuriatos ad castra redire compulerunt. Quod miseri casus infortunium ubi militia Dei cognovit, admodum indoluit; sed sibi deinceps salubre consilium invenit. Mille armigeros ante præmittunt, quos Boamundus et Flandrensis comes cum electis militibus subsequuntur, prænominata valle, in qua ad ipsos confugerent, si Turci eos insequerentur. Quod ita absque dilatione contigit, quoniam Turci, postquam illos eminus agnoverunt, laxatis loris, et equos calcaribus urgentes, insecuti sunt, eosque in fugam verterunt. Nostri vero ad suos, sicut ad tutissimum asylum, confugerunt et præsidium divini subsidii invenerunt. Turci vero cum nimis de proximo nostros milites paratos esse deprehenderunt, primo quidem hæsitantes loca libentissime cessissent, si cedere valuissent. Ut tamen cognoverunt quia pauciores Christiani essent quam ipsi, bellum inierunt, tamen cum tremore, in sua confidentes numerosa multitudine. Sed quid valet prælium, contra quod divinum militat auxilium? Deus enim *fortis, et potens est, Dominus potens in prælio (Psal. xxiii, 8)*. Duo enim ex nostris ibi tantum perempti sunt. Sed de Turcis, quorum non est numerus, qui et de manu Dei repulsi sunt, absque numero occisi sunt. Multos ex eis captos ad castra conduxerunt, et coram illis qui supra mœnia inclytæ civitatis erant, decollaverunt. Et ut majorem illis dolorem incuterent et terrorem, balistis incisa capita in civitatem projecerunt. Dehinc expeditius ire potuerunt nostri ad villas et vicos Armeniorum, victum quærentes, et ipsi Armenii et indigenæ terræ illius ad nostros mercatum afferentes. Advenit interea sacratissima dies Dominicæ Nativitatis, quam Deus cunctis fidelibus suis celeberrimam in hoc contulit, quia qui creaturis omnibus nasci tribuit, pro solis hominibus nasci disposuit. Festivam igitur illam Christiani fecerunt, sicut qui in tentoriis erant agere potuerunt. Majus quippe gaudium erat in castris quam intra mœnia inclytæ urbis, inclytam dico, non propter foedam gentilitatis habitationem, sed propter humanæ conditionis positionem, et præsertim beati Petri apostolorum principis apud Deum reconciliationem.

CAPUT II.

Qua celebratione peracta, consilium acceperunt quid agerent, quoniam in castris victus deficiebat, et glacialis hiems mercatum afferentes ad ipsos venire non sinebat. Illi namque qui erant in urbe, quanto magis sciebant nostros esurire, tanto magis incipiebant in illos desævire. Hinc acris inclementia, hinc miseræ egestatis inopia, hinc opprimebat ad-

versariorum violentia. Et sicut solet contingere in A
 multitudine congregatorum, non deficiebat vox mur-
 murantium. Nec mirum erat, si humana fragilitas
 sub tot tormentis pressa deficiebat. Grando, nix,
 glacies, spiritus procellarum, illos violentissime op-
 primebant, quos nulla tectura cooperiebat. Quid
 mirum si se male dementabant, qui extra tentoria
 erant, cum ipsa tentoria innatabant? Propterea, ut
 supra diximus, consilium inierunt quid agerent, et
 tale invicem acceperunt. Boamundus et comes Flan-
 drensium ad his subveniendum se ipsos obtulerunt,
 et omnibus placuit, et libentissime concesserunt.
 Hi itaque triginta millia equitum peditumque ele-
 gerunt, et in terram Sarracenorum intraverunt. O
 rerum omnium mediator Deus, quam tempestive
 subvenis in periculis, et in necessitate laborantibus,
 ut impleretur illud quod Salomon scripsit in Pro-
 verbiis: *Conservatur justo substantia peccatoris* (Prov.
 XIII, 22). A Jerusalem et Damasco, et Aleph, cæteris-
 que regionibus congregati erant, Persæ, Arabes et
 Medi, gens videlicet multa nimis, quæ ad Antio-
 chiam disposuerat venire, eamque a Christianis de-
 fendere. Sed aliter in cælo fuit dispositum, quæ dis-
 positio illorum ordinationem inclinavit deorsum.
 Cum enim audissent quia pars Christianorum intra-
 verant in terram suam, gavisissimi sunt valde, quoniam
 in vinculis jam quasi irretitos arbitrati sunt. Tunc
 diviserunt se in duas acies, ut sic vallati ab eis no-
 stri, fugæ præsidium nusquam invenirent. Quæ
 divisio stulta fuit, quia « stultitia in cordibus incre-
 ditorum semper requiescit. » Nam utraque acies ut
 sese invicem aspexerunt, incunctanter altera in al-
 teram irruit, quia illa in sua multitudine, ista in
 Dei omnipotentia confidit, et ideo eventus belli
 dissimilis fuit. Milites armati quotquot in oc-
 cursum sui venerunt, ut falcator messem, prostra-
 verunt. Sed cum in gyrum reverti frenis voluerunt,
 quos iterum percuterent nisi fugientes non invene-
 runt. Qui vero in manibus nostrorum peditum de-
 venerunt, in immane præcipitium corruerunt.
 Sciunt enim quibus bella nota sunt, quia « graviori
 attritione pedites quam equites interficiunt. » Alte-
 ra vero acies quæ se ab altera separaverat, ut no-
 stros circumveniret, ut audivit voces bellantium,
 sonitumque confringentium armorum, laxatis ha-
 benis accurrebat suis in auxilium. Sed ut miseros
 illorum casus agnovit, fugientesque circumspexit,
 timor in illos vehementissimus irruit, fugiendique
 contulit societatem. Sed quid aliud nostri facerent,
 nisi ut persequerentur? Nam, sicut in vulgari pro-
 verbio dicitur: « Si est qui fugiat, non deerit qui
 persequatur; » jam omnes nostri eos persequaban-
 tur quoniam qui pedites venerant, ascensores equo-
 rum efficiebantur. Quid plura? Qui evadere potuit,
 lætus et hilaris fuit; qui vero interceptus, miser-
 rima nece occubuit. Quot asini et cameli, quotque
 jumenta frumento, vino, cæterisque cibariis onu-
 sta, ibi capta sunt, quæ esurienti exercitui Dei
 grata erant? Quantum gaudium, et tripudii exsul-

latio fuit in illa die in castris, cum talia dona vide-
 runt summi procuratoris? Mirandum et gaudendum
 erat, quod Dominus de mercibus inimicorum suo-
 rum de longinquo adductis, fideles suos reficiebat.
Esurientes bonis implebat (Luc. I, 55), quibus ad-
 versarios suos spoliabat. Sic quoque filiis Israel
 olim faciebat, cum per terram gentilium regum
 transire cupiebant, et illi publicum viæ regiæ in-
 cessum eis denegabant. Omnes pari modo, qui con-
 tra illos accipiebant gladium, gladio peribant, et
 eorum terra et facultates dabantur eis in possessio-
 nem. Nunc vero idem Dominus eadem recompensa-
 tione aufert suorum adversariis, ut isti credant
 veraciter actum fuisse quod scriptum est de illis:
 Per omnia sit Deus, qui benedicendus est, benedi-
 ctus; sine ipso nihil possumus.

CAPUT III.

Interim dum isti gloriosi principes abfuerunt, qui
 in civitate erant, repente de ea exierunt, nostrosque
 inter castra invaserunt, et plurimos ex eis occide-
 runt. Ipso die Podiensis episcopus perdidit dapife-
 rum suum, qui suæ aciei deferre solebat vexillum.
 Et nisi flumen inter castrum et urbem fluxisset,
 majoribus injuriis et frequentioribus lacerasset.
 Quibus bellorum eventibus, et maxime famis inopia,
 plerique nostrorum afflictissimi, abire moliebantur, quia
 nimis grave erat invitis ferre jejunium, et ideo ma-
 chinabantur ab obsidione diffugium. Quos Boamun-
 dus vir facundus et gratus eloquio, ita affatus est,
 dicens: « O viri, qui huc usque fuistis bellatores
 egregii, quos Deus per multa jam bellorum pericula
 victores reddidit, quosque virtus experientiæ ut
 illustres decoravit, ut quid contra Dominum mur-
 muratis, quia premit vos angustia paupertatis?
 Cum vobis porrigit manum, tunc exsultatis; cum
 relaxat, tunc desperatis. In hoc videmini non dili-
 gere donantem, sed dona; non largitorem, sed lar-
 gientis oblationem. Cum largitur Dominus, amicus
 est; cum cessat, inimicus vobis videtur esse et ex-
 traneus. Cui unquam genti præstitit Deus in tam
 brevi tempore tot bella committere, tot acerrimos
 hostes superare, tot spoliis gentium ditari, tot
 triumphantium palmis insigniri? Ecce nunc innu-
 merabiles hostes subegimus, ecce nunc eorum
 spolia ad vos attulimus. Quid est quod sic diffidi-
 mus, cum sic quotidie vincamus? non longe est
 a vobis, qui sic pugnat pro vobis; sæpe quidem fi-
 deles suos tentat, ut utrum diligant ipsum inno-
 tescat. Nunc tentat vos per inopiæ molestias, et
 per assiduas inimicantium vobis pressuras. Quod
 si tantas intulissent nobis injurias, quantas et nos
 eis irrogavimus? si tot de nobis occidissent, quot
 de illis nos prostravimus? si aliquis de nobis supe-
 resset, jure ille conqueri potuisset. Sed pro certo
 qui conqueretur nullus esset, quoniam nemo su-
 perstes remansisset. Propterea nolite diffidere, sed
 estote viri cordati, quoniam si in ipso vivitis, aut pro
 ipso morimini, estis beati. » Et talibus dictis
 animos eorum enervatos, robustos reddidit, et in

effeminatas mentes virilitatem induxit. Paucis de-
 nique diebus evolutis hiems aspera inhorruit, et
 in castris ciborum abundantia evanuit. Illi qui ven-
 dere cibos solebant, nivibus et glacie prohibente,
 nullatenus venire valebant. Cursores exercitus qui
 usque ad terram Sarracenorum transcurrebant, ni-
 hil prorsus inveniebant, quia omnes de toto terræ
 illius confinio, aut longe fugerant, aut in speluncis,
 aut in cavernis petrarum delituerant. Cumque Ar-
 menii et Surani vidissent in tanto discrimine famis
 nostros esse positos, per nota loca gradiebantur,
 sollicite inquirentes, si quid invenirent, quod ad
 nostros afferre valerent. Sed apud tantos parum
 erat, nec tantæ multitudini suppetebat, et ideo
 vendebatur asinarium onus frumenti septem libra-
 rum pretio, ovum duodecim denariis; et una nux,
 uno (45). Ut quid universa percurram, cum ca-
 rum nimis vendebatur quidquid vilius habebatur;
 propter quod multi fame ibi perierunt, qui unde
 aliquid emerent, non habuerunt. Cœpit itaque oriri
 inter eos magna inconstantia animorum, mentis de-
 fectus, et totius bonæ spei diffidentia. Et quid mi-
 rum si pauperum, si imbecillum animi nutabant,
 cum illi qui videbantur quasi columnæ esse, defi-
 ciebant omnino? Petrus enim Eremita, et Willel-
 mus Carpentarius nocturno elapsu in fugam versi
 sunt, et a sacra fidelium Dei societate disjuncti sunt.
 De Willelmo vero qui fuerit, dicamus, quoniam de
 Petro superius mentionem fecimus. Willelmus de
 regali prosapia ortus fuit, et vicecomes cujusdam
 regii castelli, quod Milidunum dicitur, olim existi-
 tit: qui ideo Carpentarius cœpit cognominari, quia
 in bello nullus volebat ei occursari. Nulla enim
 lorica erat, galea vel clypeus, qui duros lanceæ il-
 lius sive mucronis sustineret ictus. Unde miran-
 dum, et cum admiratione dolendum, quod in talem
 ac tantum virum tanta mentis hebetudo incesse-
 rit, quod tam turpiter a castris virorum illustrium
 recesserit. Sed hoc non metu præliorum, ut spera-
 mus, fecerat; sed tantam famis injuriam pati nun-
 quam didicerat. Quod fugæ discidium ut Tancredus
 miles fortis et integer animo cognovit, vehementer
 condolens, insecutus est illos et comprehendit, et
 cum dedecore reverti coegit, et ad domum Boamun-
 di adduxit. Non dicendum est si passus est ver-
 cundiam, qui nullo fugante inierat fugam. Dolebant
 plurimi qui eum agnoverant; convitiabantur omnes
 qui qualis exstiterat ignorabant. Tandem multis la-
 cessitus injuriis, pro reverentia Hugonis Magni,
 cujus consanguineus erat, et quia jam cum ipsis in
 retroactis certaminibus honeste pugnaverat, pacem
 obtinuit, sed nunquam se amplius ita discessurum
 coram omnibus juravit. Sed tamen diu sacramen-
 tum non custodivit, quia quantocius potuit clam
 discessit.

CAPUT IV.

Hanc itaque famis asperitatem, ut suos probaret,
 evenire permisit Deus, et ut terror ejus fieret in
 universis nationibus. Nam et suos premebat jejuni-
 o, et vicinas nationes eorum disternabat gladio.
 Cadebant mille a latere unius, et decem millia a
 dextris alterius. Et ideo nunquam est a Domino
 tali desperandum, quia quæcunque agit, *diligenti-
 bus se cooperantur in bonum* (Rom. viii, 28). Ne illi
 insolescerent tot victoriis bellorum, opprimebat eos
 gravi inedia jejuniorum. In toto namque exercitu
 mille equi inveniri non poterant, ad pugnandum
 idonei, ut per hoc innotesceret quoniam in forti-
 tudine equi non haberent fiduciam; sed in se, per
 quem, et quomodo volebat, et quando volebat, su-
 perabant. Erat quidam miles in exercitu eodem,
 nomine Tetigus, dives apud suos, et nominatissi-
 mus, in Romanicæ partibus bene notus, palliato nu-
 gacitatis tegmine velatus. Illic venit ad principes,
 et ait illis: « Ut quid hic ita torpescimus? Quare
 quæ nobis sunt profutura non quærimus? Si bonum
 vobis videtur, ego in regionem Romanicæ pergam,
 et inde in fidelitate imperatoris copiosum mercatum
 adducam; naves onustas omnibus rebus, frumento,
 vino, oleo, hordeo, carne, farina, caseis, per mare
 adduci faciam, et equos, mulos, mulasque per ter-
 ram. Et ne ullam de me spem diffidentiae habeatis,
 papiliones meos et omnia bona mea derelinquam,
 hoc solum excepto quod mecum feram. Et si adhuc
 mihi decredit, jurabo quod citius ad vos redibo. »
 Principes mendacibus verbis illius crediderunt, sed
 et sacramentum receperunt. Ipse autem nec sacra-
 mentum tenuit, nec verborum sponsionem imple-
 vit. Hoc ideo de his duobus militibus refero, ut quis-
 que percipiat quanta egestas in castris fuerit, quæ
 etiam fugere divites et perjurare compellebat. Cum-
 que jam sic arctarentur, et omnis humana spes om-
 nino deficeret, plurima pars exercitus retro eundi
 licentiam a principibus petierunt, et ipsi unanimiter
 flentes eis concesserunt. Ut quid enim retinerent,
 quos consolari non poterant? Dum sic invalide
 desolatio pullularet in castris, et nullus ullum ha-
 beret consilium, miseratio divina solitum eis præ-
 stitit auxilium. Affuit nuntius qui innumera Tur-
 corum agminum millia prope adesse retulit, et in
 castro eis proximo, nomine Arech, quod supra me-
 moravimus, illa nocte aggregari asseruit. Qui ideo
 latenter et in magno silentio veniebant, ut imparatos
 in castris invenirent. Hoc dictum cunctis innotuit,
 et quos somno pigritiæ torpentes invenit, excitatos
 reddidit. Salit et tripudiat, qui antea ambulare ne-
 quibat. Revixit spiritus illorum, quos sopierat in-
 digentia ciborum. Erectis in cælum manibus Deum
 laudant, et quasi jam vicerint, manibus applaudunt.
 Malebant enim honeste in bello mori quam esca-

NOTULÆ MARGINALES MS. COD.

(45) Nux erat in pretio, cum nummo venditur uno.

Et nimis atque novum, cum bis sex veniatur ovum.

rum inopia cruciari. Tunc proceres exercitus acceperunt consilium, ut pars una omnium in castris remaneret ad custodiendum; pars altera obviam venientibus iret ad prælium. Qui de castris nocte egredientes, in insidiis positi sunt, prætereuntium præstolantes occursum jacueruntque inter flumen et lacum. Summo itaque diluculo, aurora lumen terris deferente, miserunt exploratores, qui illorum agmina viderent, et esse eorum renuntiarent.

Exploratores renuntiant tot illorum millia insimul se nunquam vidisse. Et ex parte fluminis duas acies separatas a multitudine equis velocioribus accurrere. Tunc nostri in quodam clivo positi, crucis signo cum armis se præmuniunt, et manus in cælum protendant, Deoque se committunt, ejusque flagitant auxilium. Mox nostri supervenientes illos excipiunt, et ictu pungentes quotquot obviant, solo prosternunt. Alii per campum dispersi circumvolant, imbresque venenatarum emittunt sagittarum. Strident dentibus, et more canum latrant, quia terrere sic suos adversarios putant. Sed hæc nostri irridebant, et protecti clypeis, loriceis, scutis, eorum immissuras vilipendebant. Sed cum innumerabilis illorum multitudo appropriavit, cum tanto impetu nostros invaserunt, quod modice in fugam versi sunt. Quod ut vidit Boamundus, qui postremo observabat custodiam, cum sua acie prorupit in medium, sociosque recolligens, inimicos perduxit ad interitum. Illi namque ut viderunt nostrorum vexilla super vertices suos dependentia, nostrosque more leonum rugientium, in medios hostes circumferri, omnesque circa se lanari, pavent et conturbantur, versisque retro habenis equorum, ad Pontem Ferreum quam celerrime repedantur. Sed quid modo Franci facerent nisi cominus ense ferirent? Sternitur via corporibus morientium, impletur aer vocibus ejulantium. Tellus madefacta cruore morientium, perforatur pedibus conculcantium equorum. Ut venitur ad pontem, via arctatur, et non omnes pons recepit. Hinc quam plures in flumen præcipitantur, et quos unda tenebat, celeri rotatu involutos absorbebat. Et cur per singula morarer? Major pars periit quam evaserit. Plures occisi sunt quam vivi remanserint. Qui evaserunt, ad castrum suum quod superius nominavimus, confugerunt, sed in eo non diu permanserunt. Prædatum enim, vacuum dimiserunt, et fugientes abierunt. Nostri vero illud accipiunt, et custodes qui illud custodirent, et pontem posuerunt. Armenii quoque et Surani fugientes insecuti sunt, et arcta loca anticipando multos occiderunt pluresque captivos detinuerunt. Sicque filii diaboli secundum suum meritum, de ruina in ruinam receperunt interitum. Nostri vero cum gaudio ingenti ad castra remearunt, adducentes secum equos et mulos et mulas, et spolia plurima, et multa alia quæ indigentibus sociis valde erant necessaria. Multorum etiam capita mortuorum simul attulerunt, quæ ante portam civitatis posuerunt, ubi Admiraldi Babylonie habebant hospitium. Receperunt illos cum summa læti-

tia socii qui in castris erant, quique tota die cum civibus qui egressi sunt de urbe pugnauerant, palmamque victoriae reportarant.

CAPUT V.

Tunc geminata lætitia duplicis victoriae, festivum tempus effecit, et eos qui egestatis mœrore consumpti pene erant, refecit. Jam vero Armenii et Surani, victum ad castra ferebant, et de felici nostrorum eventu congaudebant. Sic illi de civitate egrediebantur, et inter saxa montium latitabant, insidiabanturque illis qui victum afferebant, et quotquot comprehendere poterant occidebant. Quod valde mœstificavit proceres, et super hoc consilium inierunt, remediumque huic calamitati repererunt. Castrum construxerunt ante portam civitatis, super pontem juxta Machumariam, quod illos valde perdomuit, quoniam deinceps nullus eorum exire per pontem ausus fuit. Et tunc quia castrenses ad hoc peragendum opus non sufficebant, Boamundus et comes sancti Ægidii ad Portum Sancti Simeonis perrexerunt, et inde operarios pretio adducere studuerunt. Quos cum adducerent, Turcos qui nocte illa de civitate exierant, in insidiis positos invenerunt, qui subitaneo incursu tam fortiter nostros invaserunt, quoadusque illos qui equites erant absque ulla certaminis reverberatione in montana fugaverunt. Pedites qui fugere non potuerunt, diram necem perpassi sunt; sed quanto fuit acrior, tanto et gloriosior. Et qui ibi mortui sunt, fere mille fuerunt, sed occidentes diu gavisi non sunt. Relatio enim hujus occisionis ad castra pervenit, tantosque principes proceresque commovit. Qui equis prosilientes ad ulciscendam mortem suorum ordinatis agminibus pervolant, inveniuntque eos adhuc in campo, occisorum capita detruncantes. Illi vero nequaquam perterriti, in sua confidentes multitudine ad pugnam congregiuntur; sed nostris toto corde tota virtute confidentibus, postquam pedites nostri equitibus consociati sunt, in brevi superantur. Nam ut viderunt illos quos ad montana fugere compulerant accurrere, nostrorumque agmina fortiter crescere, et crescendo fortius insistere, terga vertunt, et versus pontem fugæ viam arripiunt. Sed valde impedivit difficultas itineris angusti, quia nec fugere usquam poterant, nec converti. Reverti retro fas non erat, quia hostis urgebat; dextra lævaque diverti, impossibilitas angusti itineris prohibebat, præire, vetabat densa multitudo fugientium. Sicque eis divino nutu contigerat, ut nec fugere, nec pugnare licuerit. Ibi Turco nec toxicata sagitta proficiebat, nec equi velocitas subveniebat. Ibi majorem stragem pedites egerunt quam qui equis insidebant, quoniam certatim, ut falcator prata vel messem, detruncabant. Illic satiari potuissent enses et tela aliarum gentium Turcorum sanguine, sed quia Francigenarum erant, nec obtundi poterant, nec repleti cruore. Nostri tantum pugnabant, illi patiebantur; nostri percutiebant, illi moriebantur. Nec tantum infatigata manus dilaniare poterat, quantum quod

dilaniaret, reperiebat. Inter vivos mortui stabant, quia suffulti densitate vivorum, cadere non poterant; et calamitas tanta eos opprimerat quod alter alterum in mortem opprimebat. Tantus illos timor invaserat, quod subsequens præcedentem, ut fugere posset, impellebat. Dux itaque Godefridus militiæ decus egregium, ut vidit quod nemo illos ferire potuit, nisi post dorsum, equo celeri volitans anticipavit pontis introitum. Et quæ lingua valet explicare quantas strages dux solus illic dederit super corporibus gentis iniquæ? Illi fugere cœperant, armaque sua in terram projecerant, gladium ducis ut mortem expavescebant, et tamen vitare non poterant. Ille exsertis brachiis, ense nudato, eorum cervices amputabat; illi minime reitentes, nuda corpora inviti offerebant. Ibi ira, locus, gladius, validaque manus pugnabat, et hoc totum in membris miserorum redundabat. Cumque unus ex eis audacior cæteris, et mole corporis præstantior, et viribus, ut alter Goliath, robustior, videret ducem sic immisericorditer in suos sævientem, sanguineis calcaribus urget equum adversus illum, et mucrone in altum sublato, totum super verticem ducis transverberat scutum, et nisi ictui umbonem dux expandisset, et se in alteram partem inclinasset, mortis debitum persolvisset. Sed Deus militem suum custodivit, eumque scuto suæ defensionis munivit. Dux ira succensus vehementi, parat rependere vicem, ejusque tali modo amputat cervicem. Ensem elevat, eumque a sinistra parte scapularum tanta virtute in eum sit, quod pectus medium disjunct, spinam et vitafra interrupt, et sic lubricus ensis super crus dextrum integer exivit (44), sicque caput integrum cum dextra parte corporis immersit gurgiti, partemque quæ equo præsidebat remisit civitati. Ad quod horrendum spectaculum omnes qui in civitate erant confluant, et *videntes sic admirati sunt, conturbati sunt, commoti sunt, tremor apprehendit eos: ibi dolores ut parturientis (Psal. XLVII), ibi voces ejulantium, quia ille unus fuerat ex Admiraldis eorum. Tunc evaginaverunt gladios suos, intenderunt arcus suos, paraverunt sagittas suas in pharetra (Psal. x, 5), ut sagittarent ducem, cupientes, si eis permissum esset, tantam militiæ Christianæ extinguere lucem. Sed Deus eorum pravæ voluntati non consensit, quia dux retrocessit; sustinere enim telorum ac sagittarum grandinem diu non potuit. O prædicabilis! o invicta ducis dextra et animosi pectoris robur eximium! Laudandus et ensis, quod in sua integritate perseverans, vibranti dexteræ sui famulatus impendit obsequium. Et cujus cor eructare, cujus lingua enarrare, cujus manus scribere, quæ pagina valet suscipere aliorum facta principum, qui illi compares fuerunt in omnibus victoriis præliorum? Victoria ducis præ cæteris enituit, quoniam pars dimidiati corporis quæ remansit, testimonium laudis*

fuit; fluctus vero qui occisorum corpora absorbit, aliorum ictus mirabiles occulit. Sed sicut ventus turbinis annosæ, arboris constringit brachia, sic incisa cadebant morientium membra. In hoc prælio persecutus est unus mille, et duo fugaverunt decem millia (*Lev. XVI, 8*). Qui in flumen rapido cursu immergebantur, emergentes pontis ligneas columnas amplexabantur, sed nostri desuper illos lanceis perforabant et perimebant. Cruor effusus sanguineum flumini dabat colorem, cunctisque cernentibus magnum incutiebat horrorem. Quippe densitas corporum fluminis impediēbat cursum, et retrogrado incessu ire cogebat retrorsum. Et quid mirum? Super pontem etenim quinque millia prostrata fuerunt, quæ omnia deorsum in aquam præcipitata sunt. Et quis numerare potuit quot mucro desævientis præcipiti saltu in amnem mergi compulit? In illo conflictu occisus est Cassiani magni regis Antiochiæ filius, et duodecim Admiraldi regis Babylonis, quos cum suis exercitibus miserat ad ferenda auxilia regi Antiochiæ. Et quos Admiraldos vocant, reges sunt, qui provinciis regionum præsent. Provincia quidem est, quæ unum habet metropolitanum, duodecim consules et unum regem. Ex tot itaque provinciis convenerunt, quot ibi Admiraldi fuerunt mortui. Et qui ibi capti sunt, pro septem millibus computati sunt. Vestium, armorum, cæterique cultus adparatum nemo retinere potuit per ullam memoriam. Sic itaque superati sunt Turci magnanimitè a Francis, siluitque deinceps garrula vox eorum, atque stridor dentium, et quotidianorum clamor conviciorum. Jam vero demissis vultibus ibant, et plerique omnino diffidentes, furtim de civitate exeuntes, fugiebant. Nox superveniens litem diremit, et nostri victores ad castra redierunt; illi vero obseratis januis, intra urbem se receperunt. In crastinum ut primum lux matutina processit, Turci de civitate exierunt, et collegerunt corpora mortuorum, quot invenire potuerunt et sepulturæ tradiderunt. Quod Christiani exercitus juvenes ut audierunt, multi in unum conglobati ad cœmeterium cucurrerunt, et quæ illi cum magno honore sepelierant, cum magno dedecore foras projecerunt. Subterraverant quippe illa ultra pontem ad Machumariam quæ erat ante portam civitatis, et plurima palliis involverant, et byzanteos aureos, arcus, et sagittas et alia multa cum eis reposerant. Sic enim est eorum consuetudo sepelire; nostrorum vero est libentissime ea tollere. Extractis itaque corporibus universis, capita absciderunt, scire cupientes numerum illorum qui ad ripam fluminis necati sunt. Truncata siquidem capita ad castra attulerunt, et cadavera feris et volueribus inhumata reliquerunt. Quod ab altis mœnibus et turribus excelsis prospicientes, vehementer indoluerunt, et genas scindentes et crines vellentes, Macho-

NOTULÆ MARGINALES MS. COD.

(44) Dux ferit, ille perit, et medius crepuit.

num præceptorem suum in auxilium sui cœperunt A quos Christus per suos milites voluit exterminare. Sed Machomus non potuit restaurare, nare.

EXPLICIT LIBER QUARTUS.

INCIPIIT LIBER QUINTUS.

CAPUT PRIMUM.

Cumque hæc crebro vicissitudinum actitarentur impulsu, præambulus quidam advenit, qui nuntios principis Babylonix in crastinum præconabatur advenire, et a principibus castrorum fiduciam quærit veniendi secure. Qui libenter annuunt, seque eorum susceptioni solemniter præmuniunt. Tentoria B variis ornamentorum generibus venustantur; terræ infixis sudibus scuta apponuntur, quibus in crastinum Quintanæ ludus, scilicet equestris, exerceretur. Alexæ, scaci, veloces cursus equorum flexis in gyrum frenis non defuerunt, et militares impetus, hastarumque vibrationes in alterutrum ibi celebratæ sunt. In quibus actibus monstrabatur, quod nullo pavore trepidabant, qui talia operabantur. Talia quippè juvenus excolebat, sed ætate sensuque seniores in unum consederant, causasque consilii et prudentiæ conferebant. Interim Babylonienses nuntii cum approximarent, tantosque tanto gaudio tripudiantes conspicerentur, mirati sunt, quoniam C relatio usque Babyloniæ cucurrerat, quia et fame cruciabantur et pavore concutiebantur. Adducti igitur ante principes sunt; et in hæc verba retulerunt, quæ eis commissa sunt: « Dominus noster Admiravissus Babylonix, mandat vobis Francorum principibus salutem et amicitiam, si ejus voluntati vultis obedire. In aula regis Persarum dominique nostri, magnus vestri causa congregatus est conventus, septemque diebus protelatum est consilium, quidnam eis super hoc sit ægendum. Mirantur enim ut quid sic armati quæritis Domini vestri sepulcrum, gentem suam a finibus diu possessis exterminantes, imo, quod nefarium est peregrinis, in ore gladii trucidantes. Quod si posthac in pera et baculo vultis ire, cum honore maximo rerumque opulentia vos illuc facient pertransire; de peditibus equites D facient; qui pauperes sunt, in toto itinere nec in reditu amplius esurient. Et si per mensem ad sepulcrum vobis diurnare placuerit, bonorum copia vobis non decrit; facultas eundi per universam Jerusalem vobis concedetur, ut quo honore placuerit, et templum et sepulcrum quilibet veneretur. Quod si hæc vobis indulta contemnitis et in animorum vestrorum magnitudine confiditis et armis, videndum vobis est etiam atque etiam, quanto periculo vos exponatis; apud nos certe ducimus esse temerarium, quod ulla, quantumvis magna, humana potestas congrassetur contra Babylonios, regemque Persarum. Jam vero quæ vobis applaudunt super his, nobis aperite; quæ vero displicent,

in communi edicite. » Ad hæc communis sententia principum respondit, dicens: « Nulli sapienti mirandum est, si ad Domini nostri sepulcrum cum armis venimus, gentemque vestram ab istis finibus eliminamus, quoniam quicumque de nostris huc usque in baculo et pera venire soliti erant, turpi ludibrio affecti sunt; et ignominiam contumeliarum tolerantibus, ad extremum perimebantur. Terra autem gentis illorum non est, licet dñi possederint, quia nostrorum a priscis temporibus fuit, eisque propter malitiam injustitiamque suam vestra gens adversa abstulit; quæ tamen ideo vestra non debet esse, quia diu eam tenuistis. Cœlesti enim censura nunc decretum est ut misericorditer reddatur filiis quod injuste patribus ablatum est. Ne gloriatur gens vestra, quia superaverit effeminatam gentem Græcorum, quoniam, divina suffragante potentia, in cervicibus vestris meritum recompensabitur gladio Francorum. Et notum esse poterit, his qui ignorant, quod non est hominum evertere regna, sed ejus per quem reges regnant. Ipsi dicunt se velle nobis indulgere, si in pera et baculo amodo velimus transire, in seipsam redeat eorum misericordia, quoniam, velint nolint, thesauris eorum nostra ditabitur seu vacuabitur inopia. Jerusalem cum nobis a Deo concessa sit, quis prævalet auferre eam? Nulla virtus est humana quæ nobis ullo modo terrorem incutiat, quia cum morimur, nascimur; cum vitam amittimus temporalem, recuperamus sempiternam. Idcirco renuntiate his qui miserunt vos quod arma quæ in patria nostra sumpsimus, etiam cum capta erit Jerusalem, non dimitemus (45). Confidimus enim in eo qui docet manus nostras ad prælium, et brachia nostra ponit ut arcum æreum, quoniam et via nostris gladiis aperietur, et omnia scandala eradicabuntur, et Jerusalem capiatur. Tunc nostra erit non per hominis indulgentiam, sed per cœlestis censuræ æquitatem. De vultu enim Domini hoc iudicium prodiit, quia Jerusalem nostra erit. » Legati vero quid ultra prætenderent non invenerunt, sed audito hoc verbo scandalizati sunt, Antiochiamque nostris consentientibus introierunt.

CAPUT II.

His ita transactis, tertia die post peractum prælium, castellum cœperunt ædificare, de quo superius mentionem fecimus, constructum in introitu pontis, ad Machumariam scilicet, in loco cœmeterii ante januam civitatis. Destruerunt autem omnes tumulos lapideos mortuorum, et ex illis castrum munierunt. Quod cum peractum fuit, com-

NOTULÆ MARGINALES MS. COD.

(45) Francorum verba resonant pietate superba.

mendatum est Raimundo egregio comiti Sancti Ægidii. Hoc factum valde constrinxit eos qui in civitate erant, quoniam ulterius ab illa parte non valuerunt exire. Nostri vero jam secure ibant quocumque ire disponēbant. Tunc proceres elegerunt viros optimos, equosque velociore, et non longe ab urbe transierunt fluvium, et prædam maximam invenerunt, equos et equas, mulos et mulas, asinos et camelos, et animalium quinque millia. Omnia hæc egregia cohors adduxit ad castra, et celebrata est apud Christicolas lætitia magna. Quod infortunium cives vehementer attrivit, quoniam abundantia rerum, quæ nostros roboravit, perdita, illos debilitavit. Illic vero ubi præda capta fuit, erat antiquum castrum, sed incuria et vetustate dirutum, et adhuc vigeat ibi quoddam monasterium. Quod ut magis constringerent inimicos suos, proceribus placuit reædificare, et forti munitione circumdare. Quod cum in brevi peractum fuit, inquisitio facta est quis illud custodiret. Et dum tractaretur de custodia, et plurima in ventum procederent verba, Tancredus illustris princeps et egregius juvenis, sicut erat alacer in sermonibus et factis, in medium prosiluit, dicens: « Ego custodiam castellum, si custodiæ meæ dignum recompensabitur meritum. » Pretium ergo omnes in commune taxaverunt, et quadringentas argenti marcas ei contulerunt. Tancredus castellum intravit, idque peditum turmis fortique milite plusquam munitionem aliam firmavit. Quod feliciter, Deo opitulante, suscepit, quoniam ipsa die magnus Armeniorum populus, et Suranorum ad civitatem veniebat, et urbanis opima victualia afferebat. Quos omnes in insidiis positus Tancredus apprehendit, nec tamen eos, quia Christiani erant, occidere voluit, sed cum ipsis sarcinis ad castrum suum conduxit. Quos tandem tali conditione illæsos abire permisit, quia promiserunt ei, in fide Christiana, se allaturos Christianis pro competenti pretio necessaria, quoadusque caperetur Antiochia. Quod illi strenue impleverunt, sicut et sponderunt. Tancredus vero vias ac semitas obstruxerat his qui erant in civitate, quod nullus audebat exire. Propterea pacis inducias quæsierunt, dicentes quod illo temporis intervallo apud se tractarent qua lege, qua conditione, se et civitatem Christianis deliberarent. Crediderunt principes, et dispositis pactionibus, et tempore constituto, tenendæ pacis sacramenta dederunt et acceperunt. Portæ civitatis aperiuntur, et eundi invicem alteri ad alterum facultas conceditur. Tunc libere Franci per circuitum murorum ibant, et ad propugnacula cum ipsis civibus stabant, et cives cum gaudio ad castra veniebant.

CAPUT III.

Processu denique temporis, cum jam suprema dies induciarum advenisset, Walo quidam miles Christianus, et in armis egregius, et inter præci-

puos nominatissimus, hic perfidæ genti nimium credulus, quadam die per virgulta eorum spatiabatur, et locorum amœnitate oculos pascēbat. Hunc, ut incermem virum, armati canes aggressi sunt, et membratim divisum, miserabili cruciatu discerpserunt. Heu, heu! morte Walonis pax infringitur (46), data fidei sacramenta violantur, portæ iterum urbis obstruuntur, et perfidi gentiles intra mœnium turriumque suarum cavernas recluduntur. Luctus in castris permaximus habetur, quoniam ab omnibus viris ac mulieribus mors Walonis crebris singultibus lamentatur (47). Conjux vero illius universos ad lacrymas concitabat, quæ se ultra morem aliarum miserabiliter laniabat, et quæ alios ad luctum commovebat, propter crebra suspiria singultusque, nec loqui nec clamare poterat. Erat autem illa alto procerum sanguine procreata, et secundum carnis hujus infirmitatem, forma præ cæteris egregia. Erat autem plerumque immobilis velut columna marmorea, ita ut sæpius mortua putaretur, nisi vitalis calor palpitans in supremo pectore sentiretur. Sed et adhuc pulsabat vena latens sub cute minime pilosa, pubem quæ ciliorum discriminabat. Cum vero respirabat, oblita feminej pudoris se in terram volutabat, et genas unguibus secans, aureos crines dirumpebat. Occurrunt aliæ matronæ, quæ de se illi facere talia prohibent, et pia custodia observant. Quæ cum loqui potuit, in hæc verba prorupit dicens: Rex in personis trinus, miserere Walonis,
Et vitæ munus sibi confer, ut es Deus unus.
C Quid meruit Walo, quod mortuus est sine bello?
Virgine matre satus, Walonis terge reatus,
Quem de bellorum tot cassibus eripuisti,
Et permisisti nunc tandem martyrizari.

« Heu! quantum videre desiderabat tuum sepulcrum, pro quo contempsit omnia sua quæ habuit, et scipsum. Quo infelici infortunio fuit elongatus ensis suus, qui sic conveniebat lateri ejus. O me saltem felicem, si licuisset mihi in supremo spiritu oculos claudere, vulnera lacrymis abluere, et manibus vesteque detergere, et dulcia sepulcro membra committere! » His questibus Euvrardus frater suus intervenit, et in quantum admisit vis doloris, compescuit.

CAPUT IV.

Illud sane prætereundum non est, quod ante mortem viri istius contigit, dum tempus induciarum integrum et fidele mansit. Erat quidem Admirdus de genere Turcorum in illa civitate regia, cum quo Boamundus plurima et privata pacis tempore habuit colloquia. Hic inter cætera quodam die requisivit ab eo, ubinam castra posuerit ille candidorum exercitus innumerabilis, quorum in omnibus bellis fulciebantur auxilio. Dicebat enim quia adventum illorum nunquam poterant sustinere, sed statim ut videbant illos, incipiebant pavere illi ipsos ut ventus turbinis opprimerent, et isti vulnerabant;

NOTULÆ MARGINALES MS. COD.

(46) Walo truncatur, nece cujus pax violatur.

(47) De nece Walonis dolor ingens cœpit haberi.

illi obruebant, et isti occidebant. Cui Boamundus ait: « Putasne alium exercitum esse quam hunc quem vides nostrum? » Cui ille: « Per Machomum meum præceptorem juro, quoniam si hic adessent, tota hæc planities illos non caperet. Omnes habent equos albos, miræ celeritatis, et vestimenta, et scuta, et vexilla ejusdem coloris. Sed forsitan ideo absconduntur, ne virtus vestra nobis manifestetur. Sed per fidem, quam habes in Jesum, ubi castra eorum locata sunt? » Boamundus itaque spiritu Dei illustratus, illico sensit hanc quam viderat, visionem Dei esse, nec quod quærebat ex tentatione, sed ex bona voluntate procedere: et respondens inquit: « Licet sis extraneus a lege nostra, quia video te bona erga nos voluntate, bonoque spiritu amatum, aperiam tibi aliquod fidei nostræ sacramentum. Si tantum profundi intellectus haberes, gratias Creatori omnium referre deberes, qui tibi ostendit exercitum candidatum, et scias quia in terra non conversantur, sed in supernis mansionibus regni cælorum. Ii sunt qui pro fide Christi martyrium sustinuerunt, et in omni terra contra incredulos dimicaverunt. Horum præcipui sunt signiferi, Georgius, Demetrius, Mauricius, qui in hac temporali vita militaria arma gestaverunt, et pro Christiana fide capite plexi sunt. Ii quoties nobis expedit, jubente Domine Jesu Christo, nobis suffragantur, et per hos inimici nostri præcipitantur. Et ut me verum cognoscas profiteri, inquire et hodie et cras, et in die altera, an in tota regione hac eorum castra poterunt inveniri. Quod si inveniuntur, redarguti in conspectu tuo a mendacio, erubescemus. Et cum in tota regione nequiveris illos invenire, si nobis necesse erit, in crastinum videbis adesse. Unde igitur tam cito veniunt, nisi a supernis sedibus in quibus morantur? » Cui respondit Pyrrhus; sic enim erat nomen ejus: « Et si de cælo veniunt, ubi tot albos equos, tot scuta, tot vexilla inveniuntur? » Cui Boamundus: « Tu magna, et super sensum meum requiris. Propterea, si vis, accedat capellanus meus, qui tibi super his respondebit. » Ad hæc capellanus: « Cum Omnipotens creator angelos suos, sive justorum spiritus mittere disponit in terram, tunc assumunt sibi aëria corpora, ut per ea nobis innotescant, qui videri non possunt in spiritali essentia sua. Ideo armati nunc apparent, ut quod in bello laboraturis auxilio veniunt indicent. Si enim ut peregrini, vel ut sacerdotes stolis dealbati apparerent, non bellum, sed pacem nuntiarent. Expleto siquidem negotio pro quo veniunt, ad cælestia remeant, unde venerunt, et corpora, quæ, ut visibiles apparerent, acceperunt, in eandem reponunt materiam quam sumpserunt. Ne mireris, si omnipotens Factor omnium transmutat materiam a se factam, in quamlibet speciem, qui universa de nihilo adduxit in essentiam. » Et Pyrrhus ad hæc ait: « Per ipsum quem asseris Creatorem, mira dicis, et rationabilia, nobisque hactenus inaudita. » His Boamundus adjecit et ait: « O Pyrrhe, nonne tibi videtur magnum esse mira-

culum, quod per nos operatur Dominus Jesus Christus, in quem credimus? quia quanto nos pauciores sumus, tanto et fortiores; vos vero quanto numerosiores, tanto imbecilliores. Cui hanc virtutem attribuis, humanitati an divinitati? Homo non est a seipso, sed a Creatore suo; a quo habet esse, habet et posse. Ex hoc igitur conjicere potes, quia licet unus Creator creaverit nos et vos, uberiores tamen suæ virtutis præstat abundantiam nobis quam vobis. Certi quippe in illius virtute sumus, quia non solum Antiochiam, verumetiam Romaniam totam, et Syriam, ipsam et Jerusalem obtinebimus, quia hoc promisit Dei Filius omnipotens Jesus. » Pyrrhus quidem hæc et consimilia dicta Boamundi prudenter intellexit, cumque vehementer Boamundus suo amori attraxit. Cumque contigisset, inimico humani generis suadente, quod superius dictum est de Walone, Pyrrhus cum suo Boamundo loqui amplius non valuit, sed tamen occulte per internuntium hæc ei significavit: « Novi te nobilem virum, atque fidelem Christianum; commendo me tuæ fidei et meam domum; faciam tibi quæ me hortatus es: tres turres quas in Antiochia custodio, tibi tradam, et unam de portis, tibi tuæque genti Christianæ, et ne frivolum illud esse credas, et ne de mea fide diffidas, mitto filium meum tibi, quem unice unicum diligo, cumque sicut et me ipsum, tuæ fidei committo. » Quibus visis et auditis, Boamundus magno successus est gaudio, magnaque in eo apud Deum exerevit devotio, lacrymæ ab oculis uberes erumpunt, et Deo gratias agens, manus in cælum tetendit. Nec mora, principes in unum convocavit, eisque talia retulit, dicens: « Egregii principes et viri bellatores, compertum est vobis quantum injuriarum passi sumus in hac obsidione, quantaque patimur, et quam diu voluerit Deus patiemur. Si Deus alicui hanc civitatem per aliquod ingenium dare vellet, dicite, an vestra autoritas ei eam concederet. » Ad hæc multi exclamaverunt in unum, dicentes: « Nos simul eam habebimus, quoniam simul angustias necessitatum toleravimus. » Tunc Boamundus modicum subridens, ait: « Væ civitati quæ tot dominis subjecta erit! nolite, fratres, ea dicere: sed ejus imperio subjiciatur, qui eam poterit acquirere. Qui ut vidit quia nil proficiebat, ad castra sua rediit, et tamen nuntios Pyrrhi, qui ad se venerant, detinuit. » Principes vero, amoto Boamundo, consilium inierunt dicentes: « Nos bonum consilium non habemus, qui verbis Boamundi viri sapientissimi contrainimus. Si a primo die quo huc venimus, hoc fieri potuisset, magnum nobis commodum inde pervenisset. Nullus nostrorum propter ambitionem urbis Antiochiæ de terra sua exivit; eam habeat cui Deus dare voluerit, nostra omnium una sit intentio, sancti scilicet sepulcri deliberatio. Placuit omnibus; Boamundus vocatur, eique, Antiochia, si eam acquirere potest, benevole ab omnibus conceditur. Boamundus itaque hæud seguis viros sibi fideles, noctis crepusculo, remittit ad amicum, ut ei renuntiet et modum,

et terminum. Pyrrhus remandat ut in crastinum A commoveatur exercitus Francorum, quasi ire velit ad prædandum in terram Sarracenorum. Et cum nox obscurare cœperit, revertantur ad castra ex parte civitatis, « in qua ipse erectis (inquit) excubabo auribus in turribus meis. Prope murum parati veniant, et nihil prorsus timeant. » Credidit hoc consilium Boamundus quibusdam suis familiaribus Hugoni Magno, et duci Godefrido, Podiensi episcopo, et comiti Raimundo. Dixit itaque eis : « Nocte ventura, divina opitulante gratia, tradetur nobis Antiochia, » exposuitque eis nuntium. Qui auditis omnibus, gratulati sunt, et benedixerunt Dominum. In crastinum congregaverunt duces bel- B lorum, ingentes militum cuneos, peditumque quam plures turmas, et egressi montana transierunt, quasi prædaturi, in terram Sarracenorum. Nocte adveniente cum summo silentio redierunt, seque bonæ spei præparaverunt. Boamundus vero ad locum sibi ab amico destinatum perrexit cum suis tantum militibus, et cum paucis longe remansit a mœnibus, cæterosque cum una scala direxit ad ipsa mœnia, quæ erecta pertingere potuit ad propugnacula. Quæ cum erecta fuit, ex tanta multitudine nullus prior ascendere præsumpsit. Cumque omnes sic hæsitarent, tunc unus miles, nomine Fulcherius, Carno- C tensis natione, audacior cæteris, ait : « Ego in nomine Jesu Christi primus ascendam ad quodcumque me Deus vocaverit suscipiendum ; sive ad martyrium, seu ad obtinendum victoriæ bravium. » Quo ascendente, cæteri subsequuntur, et in brevi ad ipsa murorum fastigia pervenitur. Pyrrhus autem stabat illic, præstolans eorum adventum, et ægre ferens nimiam tarditatem. Qui cum Boamundum

minime videret, inquisivit ubi esset. Qui proxime adesse dicitur, sed Pyrrhus de absentia vehementer contristatus est, dicens :

Quid facit ille piger? quid tardat, quidve moratur?

Mittite qui dicat, quod citius veniat.

Mittite qui dicat, quia lux hodierna propinquat,

Et creber cantus præsignat adesse serenum.

Nuntius eligitur qui nuntiet hæc Boamundo.

Quod ut audivit, festinus accurrit; sed cum ad scalam pervenit, fractam invenit. Interea Fulcherius qui cum sexaginta juvenibus armatis ascenderat, exceptis turribus Pyrrhi, tres alias bellica virtute occupaverat, et in eis duos fratres Pyrrhi interemerat. Quod licet Pyrrhus non ignoraret, tamen a promisso fidei pacto non retardavit, sed ut audivit quia scala B fracta esset, venienti Boamundo et omni Francorum multitudini portas aperuit. Et cum graves gemitus ab imo pectore traheret, longaque suspiria, nulla tamen eum a promissa fide illata revocavit injuria. Quem Boamundus in ipso portæ introitu submisso capite salutavit, eique de collato beneficio gratias egit. Sed cum causam lamentationis ejus didicisset, admodum indoluit, et de militibus suis qui eum custodirent, resque ejus tuerentur fidelem custodiam dereliquit. Nec reticendum, quoniam sub illa nocte, cometa quæ regni mutationem præsignat, inter alia cœli sidera rutilabat, et suæ lucis radios producebat, et inter septentrionem et orientem, igneus rubor in cœlo coruscabat. His evidentibus signis in cœlo radiantibus, et aurora terris lucem referente, exercitus Dei portas Antiochiæ intravit, in virtute illius qui inferni portas æreas contrivit, et ferreos vectes confregit (Psal. cvi, 16), cujus potestas permanet in sæcula sæculorum. Amen.

EXPLICIT LIBER QUINTUS.

INCIPIT LIBER SEXTUS.

CAPUT PRIMUM.

Universi fideles hujus Pyrrhi, fidem attendite, et attendentes, si quid ex fide per fidem promittitis, absque ulla contradictione perficite. Nulla hunc memoria fraternæ mortis, nulla vis doloris, nulla instigatio mœroris avertere potuit a promissa fidei stabilitate; magisque valuit apud ipsum fidei pactio quam duorum germanorum diri cruciatus interemptio. Et si illud antiquum problema Samsonis in medium volumus adducere, huic æquipollens possumus proponere. Samson ait : *De comedente exivit cibus, et de forti egressa est dulcedo* (Jud. xiv, 14). Nunc vero de infideli, processit fides, et de extraneo, familiaris et integra dilectio. At ne fastidiosa videamur facere digressionem, ad inceptam redeamus historiæ propositionem. Quarto Nonas Junii, Christiani urbem Antiochiæ introierunt, et in ore gladii de suis eam invasoribus vindicaverunt. Fulcherius et sui complices, qui cum eo muros ascenderant, turres undique invadebant, et incautos vigiles somnoque

solutos, spiculis gladiisque confodiebant, et de summo illarum fastigio ad terram præjiciebant. Qui in domibus sopiebantur sonitu clamoris excitati, scire gestientes quid hoc esset, cum foras exirent, non revertebantur, quoniam gladios inveniebant paratos quibus excipiebantur. Qui Christiani erant *Kyrie eleison*, et alias Deo laudes personabant, ut per hoc scilicet nostris innotescerent, quod non Turci, sed Christiani essent. Passim sternuntur plateæ civitatis corporibus morientium, quoniam tunc nullus eorum resistebat, sed quærebant omnes latibula et fugæ præsidium. Nulli honor impenditur, pueri cum puellis, juvenes cum senibus, matres quoque cum filiabus interficiuntur. Qui fugere poterant per portas exhibant, mortem tamen minime evadentes, quia in manus de castris venientium incidebant. Contigit autem ut inter fugientes Cassianus rex et dominus civitatis, vilibus pannis obsitus evaderet, et in terram Taneredi fugiendo perveniret. Sed malo sui infortunio Armenii eum cognoverunt, et ei illico

cervicem amputaverunt, et caput illius ad principes attulerunt et balteum; balteique pretium LX bysanceos appretiaverunt. Pars magna fugit in castrum quod civitati imminet; quod ita loci positione et natura munitum est ut nullius machinæ artificium timeat. Illic enim est mons urbi contiguus, cujus cacumen porrigitur ad sidera, quo vix attingere possunt intuentium lumina. Et de ipso potest circumspici tota regio. In eum confugit numerosa multitudo Turcorum, habueruntque illud solum receptaculum. Erat autem huic castro una turris nimium vicina, quam Boamundus cum suis satellitibus jam obtinebat, illudque castrum per eam impugnare parabat. Sed illi resumptis viribus, turri, satis eminentiores, sagittas et spicula, instar grandinis, desuper immittunt, ita ut nostris minime licuerit contra eos pugnare, sed se clypeis cooperire, et armis defendere cogebantur. Locus enim artus angebat, et hostis desuper opprimebat, quia non erat alia via decertantium, quam præstabat latitudo murorum. Propterea contigit quia Turci irruentes contra turrin, unus impellebat alium, nec retroire erat facultas, nec in læva nec in dextra ulli erat divortium. Quotquot impetus irruentium super nostros impingebat, illi in lanceis, spiculis et mucronibus excipiebant, et vulneratos ad terram projiciebant; et cum eis illos qui turrin desubtus moliebantur effodere, prosternebant, sicque mortuus vivo necem inferebat, et cui in anima vita decrat, in corpore mors apparebat. In quo conflictu Boamundus graviter sagittatus est in femore, nec jam nisi claudicans valebat incedere. Sanguis ubertim de vulnere cœpit stillare, et cor nobilissimi principis a virtute pristina cœpit deficere. Qui nolens et invitus, in aliam turrin retrocessit, bellumque dereliquit. In ejus infirmitate aliorum virtus corrui, quoniam unusquisque miserabilem casum sui ducis admodum doluit. Pugnam dimittunt, Turcos turrinque relinquunt. Unus tamen in superiori turris fastigio remansit, cujus egregia funera universus nostrorum exercitus unanimiter planxit. Ille enim ut vidit se solum esse derelictum, tamen in se animum gerens invictum, ut ursus inter molossos cœpit se utrinque defendere; lapidesque et cœmentum de parietibus avellebat, et super ipsos qui eum impugnabant projiciebat. Tandem mille sagittis onustus, ut vidit quod mortem non evaderet, mortem sibi acceleravit, quoniam cum clypeo et armis ubi turbam densiorem esse conspexit, in medium prosiluit, suisque interfecto-ribus tormentum fuit. Non est lingua carnis quæ satis valeat enarrare quid Francorum manus ibi valuit pessundare, et nisi castelli municipium tam forte fuisset, ipso die venturis calamitatibus suorum magnum levamen Dominus præstitisset. Sed voluit Deus ut urbs Antiochena difficulter adipisceretur, ut adepta, charior haberetur. Citius enim acquisita vilescunt, diu desiderata charius amplectimur. Nox interveniens litem diremit, et diurno labori contulit moderamen; quia pugne ademit necessitatem, sed

fessis dormiendi non tribuit facultatem. Ubi enim intra muros hostis adest, nulla requiescendi facultas esse potest. In crastinum, id est feria sexta, alii spoliata cadavera mortuorum extra muros foris trahebant, alii de turribus cum castellanis, jaculis et sagittis decertabant.

CAPUT II.

Cumque sic res agitur, ecce illi qui stabant in turribus et muris, eminus contemplantur immensam nubem agitati pulveris. De qua diversa sentientes, alii dicebant, Constantinopolitanum imperatorem esse, qui sibi in auxilium veniebat; alii, quod verum erat, agmina Persarum. Sed qui primi veniebant, ut viderunt urbem Antiochiæ, in unum consedere, præstolantes retro veniens robur suæ militiæ. Erat autem Corbanan princeps militiæ regis Persarum, qui ex longo tempore collegerat sibi illud agmen diversarum gentium. Erant quippe ibi Persæ et Medi, Arabes et Turci Azimitæ, et Sarraceni, Curti et Publicani, et diversarum nationum alii multi. De Agulanis erant ibi tria millia, qui nullam armorum copiam nisi solos enses gestabant; qui omnes undique ferro cooperti, nulla arma adversantia timebant. Equi eorum vexilla et lanceas ferre aspernabantur, et in eos qui ferebant, nimia ira succendebantur. Cumque hi omnes in unum convenissent, cursores suos ante urbem direxerunt, qui nostros ad bellum provocarent, et de civitate exire suaderent. Sed nostri qui de hesterno conflictu fatigati erant, salubrius esse judicaverunt inter mœnia remanere, quam extra bella movere. Illi vero per campos et plana currentes, nostros ad bella ciebant, diraque eis convicia improperebant. Lanceas et gladios in altum ejiciebant, et in manibus recipiebant ludentes et luxuriantes. Sed cum neminem de nostris potuerunt extrahere, disposuerunt remeare ad castra. Quos cum reverterentur, insecutus est unus ex nostris Rogerus de Bardavilla, cum aliis tribus armatis, sperantes quod aliquos possent elicere ab illis: sed ipsi nolebant cum paribus inire certamen, quia jam de præliis Francorum multa audierant enarrare, posueruntque insidias post se sub rupe cavata, et quosdam ex suis dimiserunt qui eos quasi lacerarent in pugnam. Cumque nostri transirent insidiarum locum, fures de cavernis suis exierunt, eosque a tergo invaserunt. Qui præibant revertuntur in occursum, celeremque contra eos dirigunt cursum. Qui cum se comprehensos esse cognoscerent, flexis frenis, fugæ tutelam speraverunt consequi, sed nullatenus potuit inveniri. Rogerius socios præmittit ante suos vultus, et ipse parma post tergum rejecta, creberrimos illorum sustinet ictus. Jamque pene evaserat, jamque saluti proxima loca tenebat, cum equus illius solo proruit, et cadenti inhærens ipse cecidit, qui nullo modo levare potuit, quoniam equi mole oppressus fuit. Heu! quantus dolor stridorque dentium tunc erat, super muros Antiochiæ, cum generosa Francorum pubes videret inclytum militem suum rabidos canes

tam atrociter occidere, sicque discerpere. Avertēbant oculos, nec videre poterant, cum eum membra-
tim dilaniabant. Ad extremum caput ejus amputa-
verunt; contorque infigentes, quasi triumphi vexil-
lum, ad castra deportaverunt. Erant autem castra
illorum juxta Pontem Ferreum. Sensadulus autem
filius regis Antiochiæ nuper defuncti, ierat ad Cor-
banan, supplexque ad pedes illius corruit, rogans
ut sui miseretur, et contra Francos adjuvaret,
qui patrem ejus occiderant, et de inclyta urbe ex-
hæreditaverant. Non habebat refugium, nisi in solo
urbis oppido, quoniam jam tota civitas Francorum
subjacebat imperio. « Pater meus, inquit, dum
adhuc viveret, legationem tibi transmisit ut ei sub-
venires, ut te aut magnis muneribus ditaret, aut
Antiochiam et universum regnum de te susciperet. Idem tibi promitto, quia si potes recuperare Antio-
chiā, quod a te illam suscipiam, omnemque tibi
fidelitatem faciam. Quod si non potes, fugiendum
tibi est, et omnibus hominibus nostræ gentis. Non
enim eis sufficiet Romania, sive Syria, neque Coro-
zaim, quoniam Hierosolymam dicunt esse suam,
regnumque Damasci. » Erant autem ibi reges harum
provinciarum, qui audiebant illud verbum. His dic-
tis Corbanan respondit: « Si vis ut te omnimodis
adjuvem, tuoque regno restituam, castellum quod
adhuc habes redde in manum meam, quia restitue-
tur tibi per illud Antiochia. » Cui iterum Sensado-
lus: « Si prævalet Francos eliminare ab urbe, mihi-
que eorum cervices cæsas deliberare, tibi tradam
castellum, et tibi inde faciam hominum. » Consen-
sit uterque, et tradidit castellum. Et Corbanan de-
liberavit cuidam fideli suo ad custodiendum. Tali
conditione recepit in custodiam, ut si Franci vince-
rentur, custodiret; si vincerent, et ipse sicut et alii,
relicto castro confugeret. Cui ille: « Et si nos victi
sumus, de castello quid faceremus? Dignum est ut
victores habeant castellum, quoniam victoria, castello
majus erit præmium. » His ita gestis, Corbanan
super his conticuit, et ad alia instituenda tempus
disposuit. Et cum sederet in solio, attulerunt ante
eum Francigenam ensem valde despicabilem et ob-
tusum, et foeda rubigine tectum. Attulerunt et lan-
ceam eadem deformitate consimilem; quæ etiam
sua abjectione, ensem faciebat præpollentem. Quæ
cum Corbanan vidisset, ait: « Quis dicet nobis ubi
sunt arma hæc reperta? Aut qua de causa nostro
conspicui sunt præsentata? » Cum illi qui attule-
rant dixerunt: « Gloriose princeps, et decus regni
Persarum, hæc arma cuidam Francigenæ abstuli-
mus, et tibi attulimus, ut videas et agnoscas quibus
armis illa pannosa gens conetur nos et fines nostros
deprædari, imo et omnem Asiam depopulari. » Tunc
Corbanan subridens ait: « Liquet, quia satis est
gens illa insensata, et ratione parum utitur, quæ
talibus armis æstimat posse subjugare sibi regnum
Persarum. Gens quippe est præsumptuosa, et alte-
rius juris nimium ambitiosa. Gens videlicet quæ in
sua confidit animositate, sed per Machomum, male

A intravit fines Syriæ, murosque regiæ civitatis An-
tiochiæ. » Hæc dixit, notariumque suum arcessiri
jussit. Cui accersito, inquit: « Sume plures sche-
dulas, et scribe religioso papæ nostro Caliphæ, re-
gique Persarum Soldano super omnes glorioso, ma-
joribusque regni Persarum proceribus, ut longævam
obtineant vitam, pacem continuam, salutem corpo-
rum diuturnam. Fortuna felix et jucunda bene nobis
prosperatur, secundisque successibus arridet, quo-
niam Francorum exercitum intra muros Antiochiæ
inclusum teneo, et castellum quod civitati præemi-
net, jam in manu nostra habeo. Unde certum sit
vobis, quia rumores quos de eis audieratis, non sunt
illius generis ejus audistis, quia nec lupus tantus
efficitur, quantus et clamor qui eum subsequitur. B
Quia vero præcepistis, ut omnino eos de terra de-
lerem, gladioque vita privarem, nolite adversum me
indignari, si quosdam de melioribus vinctos vobis
transmitto, quoniam tunc erit in vestra delibera-
tione, utrum velitis eos mori sive vivere. Nobis
enim conveniens esse videtur, ut qui captivare nos
venerant, captivi fiant, et dura apud nos exerçant
servitia. Honorificum quippe erit regno Persarum,
si in eo exsulet frater regis Francorum. Vos autem
in pace et summa tranquillitate vivite, omnique cor-
poræ voluptati operam impendite, filiosque sine
cessatione procreate, qui aliis, si necesse fuerit,
Francis obsistant, et cum nostræ defecerint vires,
tunc valeant. Faciei vestræ præsentiam non ante
videbo, donec totam Syriam, et Romaniam, atque
C Bulgariam vestræ ditioni subjugavero. » Hæc Cor-
banan locutus in superbia et in abusione, quæ ei
conversa sunt in ignominiam et confusionem. Post
hæc mater ejus venit ad eum mœrens et tristis, lu-
gubremque afferens vultum. Et cum in secreto cu-
bili ambo convenissent, dixit mater ad filium:
« Fili, solatium meæ senectutis, et unicum pignus
totius meæ dilectionis, ad te festina venio, fatigata
longinquitate itineris. Ego eram in Aleph civitate
magna, cum de te gravis sermo aures meas percu-
lit, suoque impulsu maximum cordi meo dolorem
impulit. Dictum est enim quod tua agmina dispo-
nebas, et contra Christianos pugnare volebas. Pro-
pterea festina veni, a temetipso scire volens utrum
D se res ita habeat, an non. » Ait ad matrem filius:
« Mater, nihil unquam verius audisti. » Et mater ad
filium inquit: « Quis, fili, tale consilium iniquus tibi
dedit? Nondum es expertus virtutem Christianorum,
et præcipue gentis Francorum. Si legisses scripta
omnium prophetarum, et antiquorum sapientum,
profecto non ignorares, quia ipse est omnipotens et
Deus deorum omnium. Si pugnabis adversus Chri-
stianos, pugnabis contra ipsum et angelos ejus. Sed
dementissimum est contra ipsum omnipotentem pu-
gnare; quoniam id ipsum est velle se destruere.
De ipso quidem invictissimo Deo dicit propheta.
*Ego occidam, et ego vivere faciam; percutiam, et ego
sanabo: et non est qui de manu mea possit eruere. Si
acuero ut fulgur gladium meum, et arripuerit judi-*

cium manus mea, reddam ultionem hostibus meis, et his qui oderunt me, retribuam. Inebriabo sagittas meas sanguine, et gladius meus devorabit carnes (Deut. xxxii, 59-42). Formidolosum est contra hunc conflictum inire, qui gladium suum novit sic acuere, acutum inebriare, inebriato carnes macerare. Fili, Pharaonem regem Ægypti quis submersit in mari Rubro, cum omni exercitu suo? Quis ejecit *Shon* regem Amorrhæorum, et *Og* regem *Basan*, et omnia regna *Chanaan*, et dedit suis in hæreditatem? (Psal. cxxxiv, 11, 12). Ipse idem Deus ostendit quanto amore diligat populum suum, quantaque tutela circumvallet eum, cum dicit: *Ecce ego mittam angelum meum, qui præcedat te, et custodiat semper. Observa et audi vocem meam, et inimicus ero inimicis tuis, et odientes te affligam, et præcedet te angelus meus* (Exod. xxiii, 20-22). Genti nostræ iratus est Deus ille, quia nec audimus vocem ejus, nec facimus voluntatem, et idcirco de remotis partibus occidentis excitavit in nos gentem suam, deditque ei universam terram hanc in possessionem. Non est qui possit eam avertere; nec est qui eam valeat amplius exterminare. Post hæc inquit filius matri suæ: « Credo, mater, quod aut insanis, aut furiis infernalibus exagitaris. Quis tibi dixit, quod gens ista non potest exterminari? Plures mecum sunt optimates et admiraldi, quam sint omnes Christiani in simul congregati. Die mihi mater: Hugo eorum vexillarius, et Apuliensis Boamundus, et gladiator Godefridus sunt ipsi dii eorum? Nonne sicut et nos aluntur temporali cibo? Nonne eorum caro sicut et nostra potest incidi ferro? » Ad hæc mater respondit: « Non sunt dii quos tu nominas, sed homines, et milites Dei excelsi, qui dat eis animos, exaggerat vires, redditque magnanimos, sicut ipse per prophetam loquitur dicens: Persequetur unus de vobis mille, et duo fugabunt decem millia (Lev. xvi, 8): quod jam in his expertum est, qui nostros fugaverunt de tota Romania. Propterea, fili, contestor te per omnium nostrorum numinum nomina, ut te avertas a facie istorum, et non in eas contra eos bellum. Stultum est enim, ut superius dixi, contra Omnipotentem sævire, et in gentem suam debacchare. » Et respondit filius matri suæ: « Charissima, noli lacrymari, noli crebris gemitibus anxari; quoniam nulla arte, nullo ingenio revocabis, etiam si in prælio scirem meipsum interiturum. » Tunc mater tristior effecta, iterum filio suo dixit: « Scio quia pugnabis, et modo non morieris, sed antequam transeat annus, de hac vita discedes. Modo es in omni regione orientali fama laudabili præditus; in aula regis Persarum nulli secundus, cum autem modo victus fueris, juxta quæ nunc tibi est gloria, ingloriosus eris. Quanto enim quisque cæteros antecellit, tanto magis sordescit, si turpius ruit. Nunc vero omni flore orientalium regum ac

A divitum stipatus, tantorum innumerabilium satellitum caterva circumdatus, si superatus eris, cum quo ulterius pari aut impari numero decertabis? Tu qui olim cum paucis multos solebas in fugam vertere, nunc disces etiam fugere cum ingenti copiarum vi, et paucos cum multis ut canem lepores præcursare. » Tunc filius, iræ impatiens, verba matris diutius ferre non poterat, sed ea interrumpens ait (48): « Ut quid mater acrem concitas inanibus verbis, nosque ad fastidium pertrahis sermonibus imperitis? Nulla virtus bellorum nobis valet resistere, nec valet alter exercitus nostro prævalere. Sed dic, mater mea, unde scis quod vinci debeamus in hac pugna, et quod mori debeo non hic, sed antequam transeat annus, morte subitanea, et quod gens Christiana fines nostros sit possessura? » Cui mater ait: « A centum annis et infra invenerunt patres nostri in sacris deorum responsis, et in sortibus et divinationibus suis et animalium extis quod Christiana gens super nos esset ventura nosque victura. Concordant itaque super hoc aruspices, magi, arioli, et numinum nostrorum responsa, et prophetarum dicta, in quibus dicitur: A solis ortu et occasu, ab aquilone et mari, erunt termini vestri, et nullus stabit contra vos. Credimus, quia hoc totum venturum est, sed nescimus si nunc vel in proximo est, sed prope quibusdam nostrorum videtur, quia hoc assiduæ rerum mundi ruinae præsignant, et astrorum intuitus prænuntiavit. De hoc siquidem prælio quod commissurus es, dicam tibi veritatem, et de morte tua quam inde habeo, notitiam. Ex quo milites ad patrandum bellum hoc colligere cœpisti, sollicita indagatione perscrutatus sum, quicumque mihi possunt ventura prædicere, et consonant, quod nullus omnino Christianos poterit superare. Cum astrologis siderum cursus, septem scilicet planetas, et duodecim signa sapienter contemplata sum, et quidquid physicaculari potest cum aruspicebus, extis et armis pecudum, cum sortilegis sortes temperavi, et omnia in unum concordant, gentique Francorum victoriae titulos prænuntiant, et necem tibi, sicut dixi superius, intentant. » Tunc ille: « Mater, inquit, cessa ab his de cætero, quia cum Francis pugnabo quam primum potero. » D Illa videns quod nil proficeret, non diu morata unde venerat rediit, secumque reportavit quidquid spoliolorum adipisci potuit.

CAPUT III.

Jam vero de his quæ interim in urbe gesta sunt, aliquid referamus. Turcis libera facultas erat intrandi castellum, et exeundi, nostrosque die nocteque jaculando et sagittando ad bella ciebant, et cum certantium vires deficiebant, novi recentesque subibant. Sicque novis jugiter supervenientibus virtus illorum crescebat; nostrorum vero quotidiana lassitudine deficiebat. Nulla enim quies erat, nec arma

NOTULÆ MARGINALES MS. COD.

(48) Verba suæ matris Furiis male subditus atris,

Tennit Corbanan, mentemque gerit male sanam.

deponebant; sed in procinctu militiæ semper erant. Telis et sagittis plateæ civitatis impediabantur, et tecta domorum onerabantur. Omni die ante castellum fit nova congressio, multotiesque fiebat nostrorum et ipsorum una commistio; de nostris tamen Deo protegente pauci moriebantur; de illis vero cætervatim perimebantur. Et dum sic tempus prolabitur, fames omni hoste crudelior nostros invadit, viresque eorum de die in diem attenuavit. Vultus marcescunt, brachia deficiunt, et tremula manus vix terræ vellicat herbas, et frondes arborum, et radices vaporum silvestrium. Hæc omnia coquebantur, et comedebantur. Crus asini sexaginta solidis comparabatur, et qui emebat dissipator substantiæ non æstimabatur: Panis parvus appretiabatur uno bysantio. Carnes asinorum, equorum, camelorum, boum, bubalorum consumebantur, insuper eorum coria concoquebantur. Matres filios suos fame percunctes, ad ubera suspendebant, sed pueri in maternis uberibus nihil inveniebant, et præ inopia lactis clausis oculis palpitabant. Quadam die Corbanan incitavit nostros ad prælium, scilicet extra urbem, ab illa parte in qua erat castellum; sed milites et equi fame cruciati, diu non potuerunt sufferre veloces impetus eorum. Conglobati igitur in unum, nostri ad civitatem regredi salubrius esse intellexerunt, sed oppressi a Turcis, portam nimis angustam repererunt, in tantum quod quidam ibi usque ad mortem attriti sunt. Sicque fiebat pugna intus et exterius, nec dabatur ulla quies nostris fame percunctibus. Propter hæc et his similia aliqui de nostris militibus immoderate perterriti, fuga in ipsa nocte elapsi sunt, funibus ad propugnacula ligatis, quibus manus suas omnino decoriaverunt, et sic ad mare pedibus tetenderunt. Quo pervenientes dixerunt nautis, ut fugerent, quoniam omnes Christiani aut mortui aut vincti essent. Illi autem dolentes in mare se miserunt, et Turcarum se potentatui subtraxerunt. Stephanus Carnotensis comes, qui inter alios principes videbatur magnus, consilio providus, morum honestate præclarus, antequam caperetur Antiochia, gravi infirmitate detentus est; et ad quoddam castrum, quod suum erat, secessit, cui nomen Alexandreta fuit. Hic a fugientibus audivit hanc de nostris relationem, montana urbi præeminentia ascendit, ut videret quidnam esset, utrumne relatio vera fieret. Sed innumerabilia Turcorum agmina a longe conspexit, nostrosque intra urbem inclusos esse deprehendit; et perterritus timore, aufugit (49), et ad castrum suum remeans funditus exspoliavit, et sic versus Constantinopolim equitare cœpit. Illi vero qui in urbe obsidebantur, summo desiderio adventum ejus præstolabantur, putantes quod imperatorem secum adduceret, et cum eo rebus necessariis succurreret. At ipse in diversum tendens, ut ad Philomenam venit, imperatorem ibi

A invenit, eique secreta allocutione dixit: « Domine imperator, nostri revera Antiochiam obtinent; sed castellum quod ei superest adhuc Turci possident, innumera Turcorum agmina eos de foris obsident, et qui in castello sunt intus oppugnant. Sed quid super his restat, nisi quia aut mortui jam sunt, aut in proximo omnes morientur? Tu autem, reverende imperator, si nostro credis consilio, ulterius non progredieris, sed ad urbem tuam reverteris. Nam non potest humana eis potestas ulla subvenire; sed si illuc ieris cum tuo exercitu poteris interire. » His auditis sermonibus imperator valde tristis efficitur, et quod ei dixerat in secreto, principibus suis ac magistratibus propalavit in aperto. Omnes contristantur, nostrorumque funera lacrymantur. Erat ibi B quidam miles, nomine Wido, qui per militiam celebre sibi nomen acquisierat, multumque Boamundo familiaris exstiterat. Qui cum hoc audisset, ita indoluit, quod ac si mortuus esset, in terra corruit. Et cum resumpto spiritu ab illa mentis alienatione reverteretur, flere immoderate cœpit, genasque unguibus sulcando, crines manibus decerpando, omnes cogebat ad luctum, dicebatque (50): « O Deus omnipotens, ubi est virtus tua? Si omnipotens es, cur hæc fieri consensisti? nonne erant et milites tui et peregrini? Quis unquam rex, aut imperator, aut potens Dominus familiam suam ita permisit occidi, si ullo modo potuit adjuvare? Quis erit unquam miles tuus aut peregrinus? O Boamunde, honor aliorum ducum, corona sapientum, gloria militum, solamen desolatorum, robur militiæ, et totius mundi decus insigne, cur tibi tale infortunium contigit, ut Turcorum ludibrio subjaceres? Heu, heu! cur mihi concessum est vivere post te? quæ mihi posthac lux grata, quæ species amœna, quæ gloria delectabilis, quæ vita jucunda, te minime superstite? O Deus, si verum est quod iste nugacissimus et fugitivus comes attulit, quid amplius erit de via sepulcri tui, quæ causa ita occisi sunt, quasi dominum non haberent servi tui? O Boamunde, ubi est illa fides tua, quam semper habuisti in Salvatore tuo Domino nostro Jesu Christo. O imperator et egregii milites, qui mecum tanta tantorumque funera lugetis, quis perfecte credere potest, quod tanta militia sic perierit? Pro certo si in medio campo ab omni orientali populo circumsepti fuissent, non ante omnes occiderentur quam ulciscerentur. Nunc autem et civitatem habebant, in qua se defendere poterant, et ita interempti sunt? O imperator, certissime scias, quia si Turci nostros occiderunt, pauci de ipsis remanserunt. Propterea ne paveas illuc ire, quia Antiochiam recipere poteris. » Imperator consilio illius noluit assensum præbere, verbis nugacis, fugitivique comitis nimium credulus, sed retro destinavit abire, Bulgariæque loca præcepit devastare, ut si Turci in partes illas pervenirent, nihil penitus invenirent.

NOTULÆ MARGINALES MS. COD.

(49) Consul Carnotis, urbs inelyta charaque notis Territus aufugit, bellum sociosque reliquit.

(50) Guido nimis plorat, Dominum cum fletibus [orat.

Cum ipso pariter et ipse Wido, et illi qui cum ipso A latio destituti sunt; et per viginti fere dies, cum imperatore ierant, reversi sunt; quia ultra ire non hostibus et fame, cum gladio et penuria indesinenter præsumperunt. Sic igitur nostri omni humano so- decertaverunt.

EXPLICIT LIBER SEXTUS.

INCIPIIT LIBER SEPTIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Superna pietas humano destitutis auxilio nisi prævidisset, ex Francigenis, jam civibus Antiochenis, nullus superesset. Sed cum jam vita diffident omniaque mortem intentarent, placuit Deo Salvatori Regi regum Jesu Christo, ut cuidam sacerdoti suo appareret (51), dum quadam nocte in ecclesia suæ sanctæ castæ Genitricis dormiret. Erant autem cum eo, ipsa Mater et Virgo Maria, et beatus Petrus apostolus, cui pastoratum ovium suarum dedit ipse Dominus. Cui et ait: « Agnoscis me? » Cui sacerdos: « Non. Tu qui es, Domine? » Tunc in capite Salvatoris crux cæpit apparere. Cui iterum Dominus: « Jam ne agnoscis me? » Iterum sacerdos respondit: « Non aliter agnosco te, nisi quia crucem in capite tuo video, sicut in imaginibus, quæ sunt in honore Domini nostri Jesu Christi, videre soleo. » Et Dominus ad eum: « Ecce, ego ipse sum. » Sacerdos vero ut audivit quod Dominus est, statim prosternebat se ad pedes ejus, suppliciter obsecrans ut suis Christianis subveniret, fame et hostium oppressione laborantibus. Cui ait: « Non tibi videtur quod bene eos adjuverim huc usque, quia illis et Nicæam tradidi civitatem, et omnia quæ eis supervenire bella, vincere feci? In obsidione Antiochiæ eorum miseriam condolui; nunc vero ad extremum, civitatis ingressum tribui; omnes tribulationes et impedimenta, quæ passi sunt, ideo evenire permisi, quoniam multa nefanda sunt operati, cum Christianis mulieribus et paganis, quæ valde displicent in oculis meis. » Ad hæc mater misericordiæ piissima Virgo et beatus Petrus ceciderunt ad pedes ejus rogantes ut populi sui misereretur. Adjecit autem beatus apostolus preceationi suæ, et ait: « Domine, gratia tibi ago, quoniam Ecclesiam meam in potestate servorum tuorum dedisti, quam propter malitiam inhabitantium in ea tot annorum curriculis paganorum foeditatibus sordidari permisisti: Unde in cælis lætantur sancti angeli tui, et consortes mei apostoli. » Tunc Dominus ait sacerdoti suo: « Vade, dic populo meo ut revertatur ad me, et ego revertar ad eum, et infra quinque dies mittam eis sufficiens auxilium, interim quotidie cantet hoc responsorium: Congregati sunt inimici nostri et gloriantur in virtute sua: totum cum versu. » Hac ita visione completa, venerabilis presbyter somno excitatus surrexit, expansisque manibus oravit, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illi. Inde eadem die hora tertia immediate ad principes exercitus perrexit, invenitque eos sursum

ante castellam præliantes contra inimicos, et moventes invicem bellum. Quibus convocatis, læto et hilari vultu dixit: « O belligeratores Regis æterni, annuntio vobis ex parte Salvatoris nostri gaudium et exultationem; suamque quam transmittit vobis benedictionem, et si ei obedieritis, consequimini et gratiam. » Tunc omnibus attente audientibus et undique confluentibus, omnem seriatim exposuit visionem. Qua exposita, subjecit et ait: « Si huic decrederitis visioni, falsamque eam suspicamini, quia vera est faciam vobis quod libuerit experimentum, et si mendax inveniar, omni injuria afficite corpus meum. » Tunc Podiensis episcopus jussit afferri crucem, et sanctum Evangelium, ut coram cunctis juraret hoc verum esse: quod ita factum est. Et ut divina bonitas bona bonis accumularet, suosque lugubres servos magis magisque lætificaret; affuit ibi quidam peregrinus, nomine Petrus, qui hanc visionem retulit coram omnibus: « Audite, populus Domini et servi Dei excelsi, vocem meam, et sermonibus meis inclinate aurem vestram. Dum in obsidione hujus civitatis eram, quadam nocte astitit mihi in visione sanctus Andreas apostolus, dicens: Bone vir, audi et intellige me. » Et aio ad eum: « Tu quis es, domine? » Et ille: « Ego sum Andreas apostolus. » Adjecitque: « Fili, cum urbem hanc intraveritis, et eam in potestate habueritis, ad ecclesiam Beati Petri celeriter vade, et in loco quem monstravero tibi, invenies lanceam, qua perforatum est latus Salvatoris nostri. » Hoc tunc solummodo Apostolus dixit mihi. Ego vero tunc ausus non fui hoc alicui indicare, existimans me vanam visionem vidisse. Nunc vero ista nocte iterum apparuit mihi dicens: « Veni et ostendam tibi locum ubi lancea abscondita est, sicut promisi tibi. Festina igitur ut extrahas eam, quoniam portantibus eam sequetur victoria. » Et ostendit mihi sanctus apostolus locum, quem venite et videte, et inde eam mecum extrahite. » Cumque omnes ad ecclesiam Beati Petri currere vellent, adjecit adhuc, et ait: Mandat vobis sanctus Andreas apostolus: Ne timeatis sed confitemini et poenitentiam agite a malis operibus vestris, quoniam infra quinque dies super inimicos vestros iterum triumphabit. » Tunc omnes unanimiter glorificaverunt Deum, qui dignabatur consolari dolores ipsorum. Statim vero cucurrerunt ad ecclesiam Beati Petri cupientes locum videre, ubi debebat lancea inveniri, foderunt autem ibi tredecim homines, a mane usque ad vesperam, sicque eam, Domino disponente reppererunt; fuitque magna lætitia in omni

NOTULÆ MARGINALES MS. COD.

(51) Cui Deus apparet, quia sic sine crimine paret.

populo, magnisque vocibus personabant: *Te Deum laudamus. Gloria in excelsis Deo.* Tunc omnes in simul juraverunt, ut nullus eorum propter ullam tribulationem seu mortem fugeret, nec ab incepto itinere sancti sepulcri discederet. Omnis itaque plebeia multitudo gavisata est, cum sacramentum hoc jurarent majores; et alter alterum ad virile robur hortabatur, et de divino adjutorio, quod fiducialiter unusquisque præstolabatur, applaudebat. Nocte igitur insecuta ignis de cælo veniens ab occidente apparuit, et inter Turcorum exercitum corruit, quod signum corda omnium vehementer obstupescit, et maxime Turcorum in quorum tentoria cecidit. Inter se enim vaticinari cœperunt, quod postea contigit, quia « ignis de cælo descendens, ira Dei erat, » quia vero ab occidente venerat, Francorum agmina designabat, per quos iræ suæ animadversionem exercebat. Jam vero qui seniores erant, cœperunt a ferocitate sua quantulumcunque mansuescere, et ab ea quam prius habuerant animositate torpescere. Sed quia stultorum infinitus erat numerus, nostrosque ad prælium concitabant, nec die nec nocte requiescebant, placuit senioribus murum inter se et illos construere, ut vel sic liceret ad modicum respirare. Una die enim tam acriter in nostros irruerunt ut tres in una turre quæ erat ante castellum incluserint; ex quibus duo vulnerati de turre exire compulsi, et capite plexi sunt; unus vero, usque ad vesperam fortiter resistens permansit, duosque ex illis occidit, et sic deinceps gladio vitam finivit. Quibus, dum viverent, cum Boamundus vellet succurrere, vix aliquem potuit extrahere, quia illos non tantum hostis urgebat, quantum valida fames opprimebat: Unde iratus ignem poni præcepit in domibus quæ erant ab illa parte, ubi et palatium Cassiani erat ut qui exire sponte nolebant, saltem exire compellerentur inviti. Tunc cum igne tanta ventis tempestas exorta est, quod tantum flamma invaluit, quod usque ad duo millia domorum et ecclesiarum combusserit. Boamundus ut vidit flammam ignis ita insurgere, pœnitentia ductus vehementer doluit, quoniam de ecclesia Beatri Petri sanctæque Dei genitricis Mariæ, multisque aliis pertimuit. Duravitque incendium ab hora dici tertia usque in noctem mediam, et sic flante vento a parte dextera, in se ipsam reversa est flamma.

CAPUT II.

Lancea, ut supra diximus, nutu Dei inventa, seniores et magistratus militiæ consilium acceperunt, ut ad Corbanan legationem suam mitterent, eique mandata suumque consilium per interpretem sui sermonis deferrent. Cumque de multis fieret inquisitio, nec aliquis præsumeret hæc ferre mandata, tandem duo inventi sunt, Heluinus, et Petrus eremita. Hi cum interprete iter suum ad Turcorum castra direxerunt, dein ad Corbanan tentoria perve-

NOTULÆ MARGINALES MS. COD.

(52) Francigenæ gentes natura Marte ferventes,
Hoc mandant Parthis ut sint ad bella parati.

nerunt. Convenerunt undique Turci, audire gestientes, quid dicerent Christianorum nuntii. Erat autem Corbanan residens in solio, indutus cultu regio, habituque pomposo, ante cujus faciem venientes minime se inclinaverunt, sed erecta cervice astiterunt. Quod cum Turci viderent, ægre tulerunt; et nisi nuntii essent, superbæ continentiæ ignominiam, vindicassent. Tunc nuntii nil cunctantes, licet omnes ira commoti, circumfremere, superbo principi dixerunt (52): « Corbanan, Francorum proceres tibi mandant: Unde tibi contigit tam temulenta audacia, quod armata manu contra eos venisti, cum tu et rex tuus gensque tua in eorum conspectu culpabiles sitis, qui terras Christianorum immoderata cupiditate invasistis, cosque omnes injuria affectos occidistis. Infernales dii tui te turpius non potuerunt dehonestare, quam quod te miserunt contra eos pugnare. Si ratio juris tecum esset, et censura æquitatis nobiscum agere velles, nos tecum juris honore servato ratiocinaremur, et quod Christianorum esse debet, in contradicibili sermone ostenderemus. Quod si apud te æqui ponderis sunt jus et ratio, ut voluptuosa voluntas, fiat inter tuos nostros determinata pugna, et victoribus absque aliorum sanguinis dispendio tota hæc concedatur patria. Quod si nec ita, nec sic, complacet, aut fugam protinus inite, aut colla vestra nostrorum ensibus præparat. » His dictis sermonis mediator conticuit. Corbanan vero ira magna inflammatus, vix loqui potuit: et tandem in hæc verba prorupit, dicens (53): « Vere gens Francorum, gens superba; sed nostro gladio refrenabitur eorum superbia. Ideo autem requirunt denominatum prælium, ut quibus cedet victoria, cedat et imperium, quoniam sine aliorum sanguinis dispendio, aut patriæ volunt ditari, aut a manibus nostris liberari. Sed tunc salubre consilium non invenerunt, cum pro effeminata gente arma sumpserunt. Tamen adhuc ite, illisque renuntiate quoniam, si volunt *Deum* suum abnegare suæque Christianitati renuntiare, in gratiam omnes recipiemus, et terram hanc eis donabimus, et multo meliorem: et de omnibus equites faciemus. Quod si facere neglexerint, omnes in proximo morientur, aut vinculati in terram nostram captivabuntur. » Post hæc Heluinus, qui illorum noverat linguam, subjecit et ait: (54) « O princeps nullius militiæ, sed totius malitiæ, si scires quam dementissimum est apud Christianos dicere: *Nega Dominum*, nunquam de tuo ore polluto egrederetur tale verbum. Scimus pro certo ipso Deo quem negare suades revelante, quia in proximo est nostra salus, et vester interitus; nostrum gaudium et vestrum detrimentum. Quis vero sero vobis transmisit ignem, qui vos ita perterruit, et de loco in quo tentoria fixeratis ita perturbavit? Signum hoc, in portentum veniet vobis; nobis, in salutem: quoniam ipsius Dei nostri certam inde habemus lega-

(53) Corbanan fatur, et nostris conviciatur.

(54) Servus et iste Dei conviciatur ei.

tionem. » Corbanan diu ferre non potuit convitia Helvini, et præcepit a conspectu suo illum amoveri. Dixeruntque ei qui illic astabant, ut cito recederet, alias nunquam ei legatio proficeret quin statim interiret. Illa cum sociis ita discessit, et ad urbem remeavit. Nec prætereundum quid istis recedentibus, Corbanan suis dixerit : « Audistis nunc quid pansi illi, vultuque despicabiles, et nullius personæ nomunculi, et quam constanter locuti sint; nec iram nostram et tela micantia expaverunt. Unum de illis est, quia desperati sunt, et volunt mori, et malunt mori quam captivari. Propterea o fortissimi milites, cum ad prælium venerint, undique eos circumvalate, ne alicui sit locus divertendi, nec spatium diu vivendi: quoniam si eis aliquandiu licet vivere, antequam omnes interficiantur, magnas strages de nostris facient. » In hoc apparet quod Corbanan stultus erat, quia sic loquendo suorum mentibus terrorem incutiebat. Nec mirandum si insipiens loquitur amentiam, quia *spiritus sapientiæ non intrat in malevolam animam* (*Sap. 1, 4*).

CAPUT III.

Petrus Eremita et Helvinus ad principes exercitus reversi sunt, et quæ Corbanan responderat narraverunt. Tunc Podiensis episcopus nutu et assensu omnium, triduanum omnibus indixit jejunium. Unusquisque puro corde confessus fuit, et qui aliquid ad edendum habuit, non habenti distribuit. Illos tres dies deduxerunt cum omni humilitate et puritate cordis, ecclesias processioneando circuientes, et Domini misericordiam implorantes. Tertia die illucescente, missæ per ecclesias celebratæ sunt, omnesque sancta Dominici corporis communione communicati sunt. Communi deinde consilio intra urbem sex acies constituuntur, et quæ prius, et quæ posterius irent ordinantur. Prima acies fuit Hugonis Magni, et Flandrensis comitis; secunda vero ducis Godefridi; in tertia vero fuit comes Robertus Northmannus cum suis; quarta fuit Podiensis episcopi, qui secum portavit lanceam nostri Salvatoris, et cum illo fuit magna pars exercitus comitis Sancti Ægidii, qui ad custodiam civitatis remansit; quinta Tancredi fuit; et Boamundi sexta, cum quo expeditiores ad bellum pedites fuerunt, et milites qui equos suos necessitate victi vendiderant. Episcopi, presbyteri, clerici, et monachi, sacris vestibus induti cum militibus extra portam civitatis exierunt, portantes in manibus suis cruces, quibus Dei populum signabant, et magnis vocibus ad cælum manibus extensis clamabant : *Salvum fac populum tuum, Domine, et benedic hæreditati tuæ, et rege eos, et extolle eos nunc et usque in æternum. Esto eis, Domine, turris fortitudinis a facie inimicorum suorum.* Hos et alios psalmos concinebant, illos præcipue qui tribulationi conveniebant. Similiter illi qui in turribus erant et super murum idem faciebant et cantabant. Egressi sunt itaque milites Christi contra satellites Antichristi, per portam quæ est ante Machumariam. Corbanan vero in quodam

monticulo stans, exeuntes aspiciebat, et dum exirent dicebat : « State quieti, milites mei, et omnibus exire permittite, ut eos melius valeamus comprehendere. » Habebat autem juxta se positum Aquitanicum quemdam, quem nos provincialem dicimus, qui fidei nostræ abrenuntiaverat, et edacitatis gula coactus de civitate exierat, et in adversariorum se castra contulerat. Hic de nostris multa nefanda dixerat, quod fame moriebantur et omnes fugæ præsidia moliebantur, quod equos suos comederant, et victus inopia tabescebant, nihilque restare, nisi quod aut fugerent, aut ditioni Corbanan se subderent. Dumque divisæ acies suis ordinibus de civitate exirent, Corbanan cujus esset unaquæque requirebat, quæ Aquitanicus ei ordine referebat. Sol vero super auratas loricas et lanceas radios inferens, oculos intuentium reverberabat, et adversariis terrorem immittebat, ut divina Scriptura testatur, quia *terribilis est castrorum acies ordinata* (*Cant. vi, 3*). Ut autem insimul omnes conspexit, intra semetipsum infremuit, circumstantibus dicens : « Magna est gens illa, honesteque armata; non mihi videtur quod velint fugere, sed instare; quodve velint obsequi, sed persequi. » Conversus itaque ad apostatam suum, inquit : « Furcifer omniumque scelestissime, quæ frivola dixisti nobis super hominibus istis, quod equos suos comederint, et fame cruciati fugam pararint? Per Machomum in caput tuum retorquebitur istud mendacium, capitisque lues supplicium. » Tunc accersitus gladiator, tyranni paruit imperio, et evaginato gladio caput illis præcidit; dignamque suæ garrulitatis et apostasiæ mortem subiit. Tunc quippe mandavit admiraldo suo qui custodiebat summum thesaurum, ut si ignem accensum in capite sui exercitus videret, fugam protinus arriperet, et omnia quæ sua erant, secum portaret, aliosque fugere compelleret; sciret enim quia Francorum gentis erat bellum; sibi vero victoria cesserat in contrarium. Nostri vero milites ut primum in quamdam planitiem venerunt, Podiense episcopo innuente steterunt, et cum summo silentio sermonem illius audierunt. Erat autem vestitus lorica, et in dextera manu illius in altum erecta Salvatoris lancea qui os suum in hæc verba aperiens, dixit : « Omnes qui in Christo baptizati sumus, filii Dei et fratres invicem sumus; quos ergo conjunxit una spiritalis copula, jungat et dilectio una. Pugnemus igitur unanimes, ut fratres, pro animabus et corporibus nostris, sicut positi in rebus extremis. Mementote quantas tribulationes passi estis pro peccatis vestris, sicut nunc vobis innotescere dignatus est in visionibus Dominus Deus noster. Nunc vero purgati estis, Deoque per omnia reconciliati. Et quid timeretis? nullum vobis contingere potest omnino infortunium. Qui hic morietur, vivente felicius erit, quia pro temporali vita, gaudia adipiscetur æterna: Qui vero remanserit superstes, super inimicorum suorum triumphabit victoria, divitiisque illorum ditabitur, et nulla angustabitur inopia. Vos scitis quid perpessi sitis, et

quid in præsentiarum ante vos videatis. Orientales A divitias adduxit vobis Dominus vester in faciem vestram, imo in manibus vestris. Confortamini, et estote viri cordati, quoniam jam mittet Dominus legiones sanctorum suorum, qui ulciscuntur vos de inimicis vestris. Hodie videbitis illos oculis vestris; et cum venerint, de eorum terribili fragore ne timeatis. Non enim debet inassueta vobis esse visio eorum, quoniam vice altera venerunt vobis in auxilium. Sed humanus aspectus pavescit in adventu supernorum civium. Considerate quomodo adversarii vestri extento collo, sicut cervi et damulæ pavescunt, adventum vestrum aspiciunt, paratiores ad fugam quam ad prælium. Et vos bene nostis eorum prælia, quoniam tracta sagitta, plus in fuga quam in pugna confidunt. Itaque igitur contra eos in nomine Domini nostri Jesu Christi ad bellum, et Dominus Deus noster omnipotens sit vobiscum (55). » Cumque omnes respondissent Amen, extensis in longum legionibus, prior erecto vexillo antecedit Hugo Magnus, qui jure vocatus est Magnus, quoniam hoc privilegium commendavit actu et moribus. Hunc subsecuti sunt alii, sicut superius sunt nominati; fuitque eorum proluxa extensio, a flumine usque ad montana scilicet, cui spatio intersunt duo milliaria. Tunc vero Corbanum cœpit retroire et montanis appropinquare. Nostri autem paulatim illum insecuebantur, quoniam moderato gressu omnes gradiebantur. Tunc Turci in duo sunt divisi, quia pars una a regione maris processit; pars altera major in campo remansit. Statuerunt igitur nostros sic inter se includere, et a dorso sagittare. Sed ordinata est septima acies, quæ contra partem divisam confliget; ordinata est autem ex militibus ducis Godefridi et Northmanni comitis: cui præfuit quidam dux, nomine Rainaldus. Hunc contra illos miserunt, et præliati sunt, multique hinc et inde ceciderunt. Et ut aliæ sex acies ad jactum sagittæ pervenerunt, Turci vicinios ire recusantes, tensis arcibus trahunt, sed frustra, quia ventus ex obliquo flans eorum jactus redegit in vanum. Quod Turci ut viderunt, versis frenis retro fugiunt, sicque prima acies quæsivit in bello bellum, nec invenit; quæsivit quem percuteret, aut a quo percuteretur, nec reperit. Interea missus est nuntius a Boamundo Hugoni Magno, ut ei ferret auxilium, quia nimium urgebatur oppressione Turcorum. Mox Hugo conversus, ait suis: « O viri bellatores, nos pugna fugit, quæramus pugnam, eamusque ad Boamundum egregium ducem; illic est pugna, quam quæritis, illic ferreus instat hostis, quem desideratis. » Tunc citius dicto volat illuc quisque satelles, jungunturque simul egregii comites (56). Quod ut vidit dux ducum Godefridus,

A quod magnus amicus suus ita celeri cursu cum omnibus suis discurrebat, insecutus est eum, quoniam et ipse a bello vacabat. Illic quippe incumberebat robur militiæ Persarum, et major fortitudo; et bene decebat, ut illic currerent Godefridus et Hugo. Erat enim unus ab altero, quasi alter idem, unam habentes in se amicitiam. Hugo Magnus cum ad pugna conflictum prior venisset, intuitus est unum de adversariis, qui erat audacior cæteris, aliosque ad pugnam clamando hortabatur; qui spumantem equum dirigit contra eum, et lancea ei guttur perforavit, et sic os illius oppilavit. Quid miser faceret? solo statim corruit, et diis infernalibus animam commendavit. Post hæc contigit nostris grande incommodum: quia *Odo Belgentiacus*, qui vexillum ferebat, sagitta toxicata vulneratus fuit; et dolore vulneris ingravescente, cum vexillo terræ corruit: sed *Blemensis Guilelmus* ense nudato, viam per medios hostes aperuit, et signum tellure levavit. Quid dux ducum Godefridus, quid Boamundus, quid clara juvenus ibi egerint, nec lingua dicere, nec manus scribere, nec pagina valet capere. Nullus nostrorum ibi iners fuit, nullus timidus, quia nec locum habebat, et hostis supereminens unumquemque urgebat. Quanto magis enim occidebantur, tanto magis crescere videbantur. Sicut enim putredini muscæ confluere solent, sic et ipsi undique conveniebant. Dum sic certatur, et tam longi certaminis prolixitas poterat tædiare, nec numerus hostium videbatur decrescere, albatorum militum numerabilis exercitus visus est de montibus descendere, quorum signiferi et duces esse dicuntur Georgius, Mauricius, Demetrius (57) quos ut primum vidit Podiensis episcopus, exclamavit voce magna dicens: *O milites, ecce venit auxilium, quod vobis promisit Deus!* Et certe nostri valde expavissent, nisi fuisset spes quam in Domino habebant. Tunc tremor maximus irruit in hostes, et versis vultibus seutis terga cooperiunt, et fugam quo unicuique locus dabat arripiunt. Pars illa quæ a parte pugnabat maris, ut vidit fugam suorum, ignem sparsit super gramen campi, quod celeriter arsit, quia illud sicceverat ardor æstatis. Hæc ideo fecerunt, ut hoc signo illi qui in tentoriis erant, statim fugerent, et secum ditiora spolia tollerent. Illi vero cognita signo, qui in montanis erant, protinus fugerunt, cum omnibus spoliis quæ portare valuerunt. Sed quid eis profuit, cum diu eis ferre non licuerit? Armenii et Surani siquidem ubi viderunt, quia victi erant, et nostri eos insequerentur, obviam illis veniebant et occidebant. Hugo vero Magnus et dux Godefridus et Flandrensis comes, simul cum suis agminibus equitabant juxta aquam, ubi robustior et densior eorum erat exercitus: tanto-

NOTULÆ MARGINALES MS. COD.

(55) Sermo finitur, sed et agmina constituuntur.
 (56) Currit in auxilium Boamundo belliger Hugo.

Quem sequitur juvenis Godefridus, clarus in armis.
 (57) Nemina sanctorum de cælo signiferorum.

que impetu urgere cœperunt, ut ad sua tentoria A quo tendebant, remeare non potuerint. Et ut citius persequi valerent, illorum equos qui moriebantur, ascendebant, suosque qui erant macilentiores et afflicti fame, frenis a capite detractis relinquebant in campo. O miranda virtus Dei omnipotentis, et immensa potestas! Miles tuus longo afflictus jejunio, persequitur tumentes adipe et pinguedine, ita ut etiam nec ad sua bona, quæ reliquerant, auderent respicere. Spiritus tuus bonus erat in mentibus eorum, qui et vires suggererat corporum, et audaciam præstabat animorum. Non illum retardat ulla cupiditas spoliolorum, nulla ullius rei avaritia, quoniam illius mentem magis titillabat victoria. Sicut in macello bestiarum corpora solitum est dilaniare; sic et nostris licitum erat Turcarum corpora laniare. Evolat sanguis de corporibus vulneratorum, evolat pulvis agitatus equorum pedibus discurrentium; æther obnubilatur, et quasi crepusculum fieret obtenebratur. Contigit autem quod fugientes in quemdam collem devenerunt, et ibi se contra nostros recolligere speraverunt. Tunc Gerardus senex de Melcone, qui longo tempore ægrotus jacuerat in obsidione, equo celeri transvectus, improvide incidit in illos, eorumque jaculis est confossus, et sic digna morte peremptus. Quod ut viderunt qui cum vicinius subsequerantur; Evardus scilicet de Puteolo, Paganus B. Ivacensis, Drogo, et Thomas, et Clarenbaldus, cæteraque juvenus Hugonis Magni, nil hæsitantes in illos irruunt: et quidem forte bellum invenerunt, sed tamen, Deo juvante, crescente caterva suorum, viriliter dissipaverunt. Ibi multum cruoris effusum est, multorum truncata capita, qui si, ut cœperant, fugissent, evadere potuissent. Persecuti sunt autem illos usque ad Pontem Ferreum, et ad castellum Tancredi; et ultra non potuerunt persequi, quia nox obscura finem rei imposuit. Mortui sunt autem illo die centum millia equitum, sed propter fastidium nullus numeratus est de tota multitudine peditum. Miles fatigatus, quia longe ab urbe erat, ad tentoria quæ suorum erant inimicorum rediit; multumque quod ad edendum sibi sufficiebat, invenit. Ante enim quam timor Dei venisset in corda illorum, in sartaginibus et cacabis et lebetibus et in ollis paraverant carnes ad obsonium; sed miseris quæ paraverant, non licuit coquere nec tollere. Ibi potuit videri venerandus sacerdos Podiensis episcopus, lorica vestitus et casside, et lancea sancta in manibus, qui præ nimio gaudio rorabat uberrimis ora fletibus. Hic illos hortabatur, ut Deo gratias agerent per quem victores exstiterant, dicebatque eis: « Ex quo milites esse cœperunt, nulli vobis compares fuerunt, quia nulli in tam brevi tempore tot tantaque bella bellati sunt, quanta et vos peregistis, ex quo mare Constantinopolitanum transiistis. Multum quippe est a fide Christiana alienus, qui videt quæ vos hodie vidistis, et in Dei dilectione non est continuus. » Hæc et his similia venerandus pontifex dicebat, et verbis

talibus populum sibi commissum instruebat, et jocos, et risus eorum temperabat. Contemplatio enim vultus illius præsentiae ita omnes reverberabat, quod nemo eo præsentem verba vana proferre præsumebat.

CAPUT IV.

Peracta nocte illa, in crastinum quindecim millia camelorum sunt inventa; equos vero et mulos, et asinos, oves, et boves, et omnis generis pecora quis dinumeraret? Inventa sunt vasa aurea, et argentea multa, plurima pallia, et spolia magna, magni pretii diversæque varietatis. Cum his omnibus ad civitatem triumphantes venerunt: et ab his qui remanserant clericis et presbyteris et monachis, cum solemnibus processione suscepti sunt. Admiraldus vero qui in castello erat, ut vidit principem suum, et eos qui cum illo erant a campo fuga diverti, viditque innumera alborum equitum millia, cum candidis vexillis per plana discurrentia, admodum expavit, unumque de vexillis nostris ob tutelam dari sibi poposcit. Comes Sancti Ægidii qui illic ad custodiam civitatis remanserat, suum illi vexillum porrexit, et gratanter accepit, acceptumque muro castelli affixit. Sed ut cognovit a quibusdam Langobardis, qui astabant ibi, quod Boamundi non esset, cui tota civitas concessa erat, signum suum reddidit comiti, et signum quæsivit Boamundi; et Boamundus misit ei. Quod, cum reciperet, Boamundo mandavit ut ad se veniret. Ille vicino pede legationi ambulavit, et quid dicere vellet auscultavit. Gentilis fidei pactum requirit, ut qui cum eo erant, et discedere vellent, nullius injuriæ læsionem paterentur, et usque in terram Sarracenorum conducerentur; qui vero secum Christianus fieri vellet, faciendi licentiam haberet. Boamundus immenso gaudio repletus dixit: « Amice, quod exoptas libenter concedimus tibi; sed præstolare modicum, quia istud principibus nostris renuntiabo, et celeriter revertar ad te. » Et mox festinanter cucurrit, et aggregatis in unum principibus verba gentilis enarravit. Placuit omnibus, omnipotenti Deo gratias agentibus. Boamundus ad jam domesticum regreditur gentilem, et requisitæ ab eo conventionis confirmat sponsionem. Ille vero reddidit se episcopo Podiensi, et sanctæ Christianitati, cum trecentis suis militibus valde speciosis et juvenibus; fuitque inter Christianos tunc majus gaudium de eorum Christianitate quam de castelli traditione. Boamundus castellum recepit, et eos qui Christiani fieri noluerunt, in terram Sarracenorum conduxit. Triduo peracto jejunio, baptizati sunt gentiles cum lætitia magna, et crevit ibi laus Dei, et gloria Christiana. Ipsi referre postea soliti erant quod, cum de castelli arce bellum aspicerent, innumera subito candidatorum militum millia se vidisse, quorum intuitus ipsos vehementer terruit. Nec mirum fuit, quia omne castellum funditus intremuit. Cumque viderent eos agminibus Christianorum consociari, suosque in excidium fugamque verti, protinus intellexerunt cœlestia numina esse, Chri-

stianorumque Deum superari non posse. Inde com-
puncta fuerunt corda illorum, seque Christianos fieri
sponderunt. Actum est siquidem bellum hoc,
quarto Kalendas Julii, vigilia scilicet apostolorum
Petri et Pauli. Sicque, divina respiciente miseri-
cordia, procella Antiochenæ tribulationis, quæ fere
per decem menses intumuerat, sedata fuit, et regia
civitas quæ longo tractu temporum jugo diabolicæ
captivitatis subjecta fuerat, amissam pristinae liber-
tatis gratiam recuperavit. Hostes qui eam incapti-
vaverant, fiunt et ipsi captivi; et in latebris silva-
rum, cavernisque petrarum, et fossis montium sunt
dispersi. Armenii quoque et Surani habitatores ter-
ræ illius, per dies plurimos scrutati sunt illos, et in-
veniebant alios semineces, alios vulneratos, alios
parte capitis carentes, alios ventri suo, ne omnino
vitalia exirent, manus suas apponentes, et detractis
eorum spoliis interficiebant. Itaque inimici Dei de-
populati sunt, et Christiani, servi Dei excelsi in
gloriosa urbe cum gaudio et lætitia aggregati sunt.
Cumque quadam die convenirent, consiliaverunt ut
ad Constantinopolitanum imperatorem legatos mitterent;
suamque civitatem ut recipere veniret, denuntiaverunt.
Et, proh dolor! judicaverunt omnes, ut quia regi mittebant,
regalis nuntius debebat ire; et electus est Hugo Magnus,
vere regalis et genere et moribus. Quem nullatenus elegissent,
si non reversurum sciissent. Hic cum regi legationem suam
compleisset, morte interceptus occubuit, et quo regredi
disposuerat, ad extremum non potuit. Constantinopolitanus
autem imperator vulpinus pro receptu tantæ urbis non
presumpsit venire, quoniam recognoscebat se fidem, et sacramenti
jura, et data pignora Francis violasse, et nequaquam custodisse.
Sicque omnes conventiones deletæ fuerunt, quæ inter eos
factæ sunt. Interea in urbe residentes, tractare cœperunt
de via Dominici sepulcri: quid agerent, an mox inciperent,
aut quando tempus terminarent. Ad hoc siquidem communis
assensus adducitur, ut usque ad Kalendas Octobris
reineptum viæ protelatur. Æstatis siquidem ardor nimis
incanduerat; et terra Sarracenorum quam ingressuri
erant, inaquosa et nimis erat arida. Propterea tempus
expectaverunt quod tunc humidum fit, et quo tellus
absconditos latices erumpit. Definiendum simili modo
erat, quid tantus populus interim ageret; et ubi, et quomodo
viveret. Accepto inde consilio, præco quæritur inde, qui
dicat, quid inde definitur. Præco quæsitus et inventus,
ascendit et præconatus est, ut qui omnino egens erat,
in urbe remaneret, cumque illis qui ditiores erant
conventionem faceret ac serviret. Principes autem divisi
sunt per castella sua et civitates.

CAPUT V.

Erat autem quidam miles de exercitu comitis Sancti
Ægidii, nomine Raimundus, cognomine Piletus, animo
virilis, et corpore spectabilis. Hic perfecto odio Turcis
inimicabatur, nec diutius tolerare potuit, ut longo
tempore feriarentur. Hic plurimam

A alligavit sibi militum peditumque multitudinem, et
in terram Sarracenorum transduxit eam; transiitque
duarum civitatum terminos, et pervenerunt ad quoddam
castrum, quod Talamania vocabatur, cui gens Suriana
principabatur. Suriani nostros receperunt, seque eorum
libentissime dominio tradiderunt. Octo ibi diebus
transactis, perrexerunt ad aliud castrum in quo
latitabat multitudo magna Sarracenorum. Ad quod
pervenientes, militari impetu invaserunt, et in remissa
manu tota die pugnantes, vesperascente die expugnaverunt.
Quo ita capto omnes occiderunt, præter eos qui Christiani-
tatem receperunt. Hac itaque depopulatione facta,
reversi sunt ad castrum, quod Talamania diximus
nuncupatum. In quo duobus perendinatis diebus,
die tertia omnes exierunt, et ad urbem quæ Marra
dicitur perrexerunt. Erat autem ibi aggregata non
minima multitudo Turcorum et Sarracenorum, ab
Aleph aliisque civitatibus et castellis, quæ in circuitu
ejus sunt, illorum præstolantes occursum. Ad quam
cum appropriare cœperunt, illi barbari contra eos
exierunt; sed conflictum diu cum nostris tenere noluerunt,
quia in fugam versi intra urbem se receperunt. Nostri
vero diu ibi residere non potuerunt, quia æstivum
cauma eos vehementer urgebat, nihilque inveniri
poterat ad bibendum. Jamque diei inclinante umbra,
reversi sunt ad castrum suum Talamania. Plurimi
quidem Christiani patriæ illius incolæ cum nostris
ierant, sed cum nostris redire contempserunt. Quos
Turci in insidiis occultati ceperunt et occiderunt:
stultitia siquidem sua perierunt, quia si cum nostris
reverterentur, nemo tunc moreretur, sed sicut in
communi verbo dicitur: « Nihil timet gens stolidi-
ca, donec eam opprimit infelix fortuna. » Raimundus
vero ad illam ultra non rediit civitatem, quia non
habebat exercitum quo obsideret eam, sed in castro
suo usque ad præfinitum tempus Kalendarum
Octobrium remansit, semperque interim terram
Sarracenorum captivavit. Illi autem qui in Antiochia
remanserunt, cum magna tranquillitate et gaudio
fuerunt, quousque dominum suum Podiensem
episcopum amiserunt. Hic cum summa pax esset
exercitui Dei, mense Julio cœpit infirmari, sed non
diu ægrotavit, quia Dominus non est passus illum
longa ægritudine cruciari. Kalendis Augusti
sancta ejus anima, vinculis carnis soluta,
translata est in paradysum Dei, in gloriosa
festivitate scilicet sancti Petri, quæ dicitur
Ad vincula. Et ut censura divini judicii id
actum esse claresceret, in die quo principis
apostolorum vincula a Hierosolymis Romam
sunt allata, soluta est a corporeis nexibus
pontificis anima. Nec unquam pro ulla
tribulatione tantus fuit in illa Dei militia
mœror, tantaque tristitia, quanta in morte
illius. Hunc omnes debito jure lacrymabantur,
quia consilium erat divitum, consolator
mœrentium, sustentator debilium, thesaurus
indigentium, reconciliator discordantium.
Hic militibus dicere solitus erat: « Si vultis
esse triumphatores et amici Dei,

munditiam corporum custodite, et pauperum miseremini. Nulla enim res ita a morte vos liberabit, sicut eleemosyna, quia et melius protegit quam parma, et acutior est in hostem quam lancea. Qui non est idoneus pro se orare, det eleemosynam, et orabit pro se. Pro his operibus et hujusmodi sermonibus charus erat Deo et omni populo. Si quis autem vellet omnium virtutum ejus charismata enumerare, videretur jam ab historia elongare. Hoc itaque decenter in ecclesia Beati Petri tumultato, comes Sancti Ægidii in terram Sarracenorum transiit, urbe nque, quam Albariam vocant, adiit. Quam undique forti milite circumcingens invadit, diuque missilibus et sagittis cum his qui erant in mœnibus decertavit. Sed ut vidit ita se proficere parum, erectis ad murum scalis, loricati milites ascenderunt, et in fugam hostes ire compulerunt.

Miles ut ascendit murum, fit celsior illis,

Hostis et ille fuit viribus inferior,

Muro descendunt super abdita tecta domorum,

De domibus vero saliunt per plana viarum.
Huc illucque senes fugiunt, pueri juvenesque
Sed prorsus nulli profuit ulla fuga.

Præcepit enim comes, ut omnes caperentur, et qui in Christum credere nollent, decollarentur. Illic visi sunt plurimi capite plecti, plurimisque pueris cum puellis subtracta est vita longi temporis. Judicium enim Domini fuit hoc, quia Christianorum fuerat civitas illa, eisque simili mortis ludibrio ablata erat. Nullus ex tanta multitudine reservatus est, nisi qui sponte Christo confidens baptizatus est. Sicque mundata est civitas illa, et ad cultum nostræ fidei revocata. Tunc comes cum suis optimatibus habuit consilium, ut in ea ordinaretur episcopus, cujus consilio et auxilio civitas regeretur, et fides Jesu Christi in cordibus noviter baptizatorum solidaretur. Electus est igitur vir sapiens et personatus, litterarumque eruditione pollens, et utraque scientia præditus, et ad ordinandum Antiochiam est missus.

EXPLICIT LIBER SEPTIMUS.

INCIPIT LIBER OCTAVUS.

CAPUT PRIMUM.

Æstivum tempus solis ardore represso, cum jam transiret, noxque diem horarum numerositate transscenderet, milites Christi quaqua versum æstivarant ad Antiochiam remearunt, et Kalendis Novembris, die festo solemnitate Omnium Sanctorum ibi convenerunt. Et benedicta gloria Regis æterni, quia tunc numerosior fuit turba redeuntium quam fuerat, cum se ab invicem diviserunt. Ex cunctis enim mundi partibus secuti erant multi egregii milites et pedites priorum vestigia, quotidieque crescebat Christiana militia. Cumque in unum ita residerent, et de via sancti sepulcri quo dirigerent iter, disponerent, Boamundus pactionem urbis requirit, quam sibi sponderant. Comes Sancti Ægidii dicebat id non posse fieri propter sacramenta quæ per Boamundum fecerant imperatori Constantinopolitano. Inde per dies plurimos factus est in ecclesia Sancti Petri conventus, magnusque verborum ex utraque parte conflictus. Cumque in communi conventu fieri, nequiret ulla diffinitio quæ paci conveniret, episcopi et abbates, et consilii sanioris duces et comites, locum in quo est cathedra Sancti Petri intraverunt, et illic intra se diviserunt, qualiter et Boamundo servarent promissa, et imperatori facta sacramenta. Cum vero a loco consilii exierunt, consilium tamen omnibus patefacere noluerunt. Itaque domestico affatu revelatum est consilium comiti Sancti Ægidii, et ipse laudavit dispositum, ita tamen ut Boamundus pergeret cum eis iter inceptum. Boamundus requisitus, idem laudavit, et uterque in manibus episcoporum, fidei astipulatione, promisit, quod ab ipsis via sancti sepulcri nunquam desereretur, neque propter dissidium ullum quod inter se haberent

conturbaretur. Tunc Boamundus munivit castellum quod supereminet civitati, et comes palatium Cassiani, et turrim quæ supra portam urbis est, a parte portus Sancti Simeonis. Quia vero nos longo narrationis tractu Antiochiæ detinuit, nostrosque peregrinos milites per octo menses sua obsidione fatigavit, nec ulla vi humana vel arte, vel ingenio superari potuit; de ejus situ et magnitudine aliquid dicamus, eisque qui eam nunquam viderunt aliquid inde aperiamus.

CAPUT II.

Urbem hanc, ut ejus historia testatur, sexaginta quinque reges constituerunt, qui omnes ejus principatui famulatum subjectionis exhibuerunt. Circumdatur autem muris duobus. Prior est ex magnis lapidibus in quadrum sectis, et subtili artificio politis, et in eo ordinatæ et distinctæ sunt in suis locis quadringentæ turres et sexaginta. Hic se intuentibus venustate suæ compositionis arridet, et spatiosus est latitudine nimis ampla. Continentur intra septa murorum quatuor montes magni et in altum eminentes. In altiore eorum constructum est castellum, quod ita naturali positione munitur, quod nec bellicosum timet impetum, nec cujuslibet machinationis ingenium. Trecentas et sexaginta Ecclesias obtinet in sui confinii territorio, et patriarcha habet centum et quinquaginta et tres episcopos sub principatu suo. Ab oriente quatuor magnis montibus præmunitur, ab occidente vero quodam flumine alluitur, cujus nomen Farfar dicitur. Hanc Antiochus rex cum suis, ut supra diximus, sexaginta quinque regibus constituit, nomenque ei de suo nomine indidit. Hanc itaque urbem regiam tanque famosissimam obsederunt nostri peregrini mi-

ites, per octo menses et diem unum, et tribus hebdomadibus intus fuerunt inclusi a gente Parthorum; qua divino superata subsidio, postea quieverunt in ea quatuor menses et dies octo. Quibus explicitis, Raimundus comes Sancti Ægidii primus cum gente sua de Antiochia exiit, et ad urbem quæ Rugia dicitur pervenit, Alia die ad alteram venit civitatem, quam nominant Albariam. Has duas civitates compendiosa sua militia suo subjugaverat imperio, Christique mancipaverat servitio. Quarto die, exeunte Novembre, venit ad urbem quæ Marra nuncupatur; quam Raimundus Piletus miles ejus primus invaserat, sed recessit fortiter inde repulsus. Erat autem civitas illa populosa, et ab omni gente quæ in circuitu erat nimis constipata. Quæ gens adversa, ut nostros eminus conspexit, quia ad comparationem sui pauci esse videbantur, despexit, eisque extra civitatem resistere conata est. Sed protinus agnoverunt quod gens compendiosa et fortis præfertur temulentæ multitudini; et præcipue gens illa cujus spes est et fiducia in nomine Domini. Nostri enim ut viderunt illos ad resistendum paratos, clypeis pectoribus oppositis, lancearumque mucronibus præpositis, militari impetu in illos irrumpunt, sicque per medium subeuntes dirumpunt. Ibi confregit Dominus potentias arcuum, scutum et gladium et bellum, quia postquam gladiis agitur pugna, inutilis et arcus et sagitta. Qui portæ civitatis propinquior fuit, beatior se esse existimavit; qui vero longe aberat, toto affectu peroptabat ut aut portæ vicinior fieret, aut ad se porta veniret. Multum quippe illis profuit, quia prope januam civitatis illa congressio facta fuit. Tamen non omnes qui incolumes fuerant egressi, salutari recessu sunt regressi. Illi potissimum malos regressus habuerunt, quos nostri primo impetu invenerunt. De nostris equis plurimos sagittaverunt, sed de suis sessoribus ad terram devolutis, multo plures reliquerunt. Ipsi itaque intra urbem receptis, nostri ad jactum sagittæ unius tentoria ponunt. Excubata igitur nocte tota, cum in crastinum diurnæ luci solis se jubar immiscuit, nostri armis instructi urbem undique vallaverunt, acerrimoque congressu invaserunt.

Tela, sudes, lapidesque volant, ignesque facesque,

Ex quibus arderent introrsus tecta domorum.

Sed obsistente hostium immensa multitudine, illa die nostri nihil prævaluerunt, sed lassii ad tentoria remearunt. Ipsa die Boamundus cum gente sua multisque aliis comitem secutus illuc pervenerunt, et castra metantes undique urbem vallaverunt. Quod videntes qui introrsus erant, nimio terrore percelluntur, omnesque portæ civitatis objectu lapidum ab eis obstruuntur. Acceperunt igitur comites in invicem consilium, quoniam ex æquo non fiebat prælium. Præcipiuntur fieri arietes, ferratæ scilicet trabes, quæ manibus militum funibus appensæ et tractæ in murum impellerentur, et sic crebris earum percussioibus muri destruerentur. Facta est et lignea turris, lapideis turribus satis altior, et machi-

nis omnibus quæ introrsus erant eminentior. Habebat autem tria solatia quæ erant benè scutis et trochleis præmunita. In duobus superioribus erant loricati cum telis et sudibus et sagittis, et lapidibus, pilis, et facibus; subtus erant nihilominus armati qui rotas impingebant, super quas ipsam turrin constituerant. Alii quidem factam testitudinem muro applicuerunt, et fossatum quod erat ingens adæquarunt, ut turrin muro possent sociare, et ipsius munimine protecti, ipsum murum valerent perforare, quod ita factum est. Sed miseri cives contra fecerant quoddam instrumentum, quo grandes lapides adversum turrin jaciebant, et etiam ignem Græcum, quo eam arderent, emittebant. Sed Dei gratia protegente, omnis conatus eorum omnesque machinationes frustratæ sunt, et ad nihilum redactæ. Nam turris lignea ubi muro proxima fuit, omnes qui in illa parte muri erant, ut sub se despiciens prostravit.

Guillelmus de Monte Pislerio, [alias Pessulano] ipse fuit cum multis aliis in superiori solario. Erat autem cum eo venator quidam, nomine Edwardus, qui spiritu buccinandi erat præditus. Nam sono tumultuosæ vocis et adversarios exterrebat, et suos ad bella incitabat. Et dum Guillelmus cum suis quæ circa se sunt devastat; nam missis molaribus saxis, ipsa domorum tecta confringebat; qui sub eo erant, murum fodiebant, et alii ad muri propugnacula scalam erigebant, quam erectam, cum nullus auderet ascendere prior, non pertulit quidam Gulferius de la Turre miles honestus, sed incunctanter ascendit murum, pluresque viri fortes secuti sunt eum. Gentiles vero, ut viderunt eos super murum ascendentes, ira vehementi commoti sunt, et undique in illos consurgunt, tantumque eos jaculis et sagittis coartaverunt, ut quidam nostrorum qui murum ascenderant, seipsos ad terram dejecerint, qui mortem, quam evadere putabant, collisi ad terram invenerunt. Quod cum vidisset clara juvenus nostrorum, Gulferium scilicet cum paucis pugnare super propugnacula murorum, immemores sui, sed memores sociorum, confestim ascendunt, partemque muri sua multitudine cooperiunt. Stabant autem juxta ligneam turrin sacerdotes et levitæ, ministri Domini, invocantes propugnatorem gentis Christianæ Jesum Christum Filium Dei, et dicebant: « Domine, miserere nostri. Esto brachium nostrum in mane, et salus nostræ in tempore tribulationis. Effunde iram tuam in gentes quæ te non noverunt, et in regna quæ nomen tuum non invocaverunt (Psal. LXXVIII, 6). Disperge illos in virtute tua, et depone eos, protector noster Domine (Psal. LVIII, 12). » Dum sic ageretur, quod alii pugnabant, alii plorabant et psallebant, alii muros suffodiebant, Gulferius graviori pugna desudabat, quia omnes adversarii in eum et in ejus consortes, et ipse cum suis contra omnes. Clypeus ejus erat omnibus suis protectio fortis, his videlicet qui erant in muro. Muri brevis et arcta latitudo, socium sibi conjungi non admittebat, nec adversarium, nisi unum, venire permittebat: sed de Gulfe-

rio nullus hostium triumphavit, cum tamen ipse de compluribus triumphaverit. Propterea nemo illi jam occursare præsuebat, quia infortunium quod aliis ense illius contigerat, unusquisque sibi metuebat. Tela, sagittas, sudas, lapides, illi jaciebant, tantumque clypeum ejus ex his oneraverant, ut ab uno homine levare non potuerit. Jamque fortissimus vir fatigatus erat, jamque sudores toto de corpore in terram defluebant, jamque ut ei alter succederet grandis necessitas exigebat, cum illi qui murum suffoderant, cum magno impetu intraverunt, detrucentes universos quos primitus invenerunt. Qua inopinata rei admiratione stupefacti sunt omnes qui erant super muros, et

Concito vitalis calor ossa reliquit eorum,

Frigidus atque pavor possedit corda reorum.

Quid faceret gens data neci, sensuque aliena, quam sui undique hostes urgebant et intra et in muro? Gulferius enim qui paulo ante fatigatus deficiebat, novas interim resumpserat vires, et jam non clypeo protectus aut galea, sed enses rubeum tenens in dextera, fugientem celer insequitur hostem; pluresque mortificavit formidine quam gladio, qui seipsos præcipitaverunt de muro. Erat autem super portam una turris quæ præstantissima et fortior cæteris videbatur, in eam mandavit Boamundus ditioribus civibus per interpretem, ut fugerent, quoniam eos a morte liberaret, si se ab ipso redimerent. Quod et illi fecerunt, seque fidei illius crediderunt. Cessavit igitur tunc illa persecutio, quia ultra protendi abnebat vesperi obtenebratio. Sabbatum vero cum esset, nec victoribus nec victis poterat esse requies. Misit comes circa urbem excubitores, et intus et extra, ne ullus fugeret, et spolia urbis secum auferret.

In crastinum ut dies lucescere cœpit, nostri ad arma currunt, et per vicos et plateas, tectaque domorum, ceu læna raptis catulis, sæviendo discurrunt :

Dilaniant, traduntque neci pueros juvenesque,

Quosque gravat longæva dies, curvatque senectus. Nulli parcebant, sed plures, ut citius finirentur, laqueis suspendebant. Mira res, mirumque spectaculum, quod tantæ gentis multitudo et armata, sic impune occidebatur quod nullus eorum reluctabatur. Quia vero nostrorum erat quidquid quisque reperiebat, ipsa mortuorum exta eviscerabant, et bysanceos et nummos aureos inde eruebant. O detestanda auri cupiditas! Omnes viæ urbis rivis sanguinum inficiebantur, et cadaveribus cadentium sternebantur. Et o gens cæca, et omnino morti destinata! Nullus ex tanta multitudine fuit, qui nomini Jesu Christi voluerit confiteri. Boamundus denique illos quos in turris palatio jusserat includi, ad se venire jussit, annosæque ætatis mulieres et decrepitos senes, et invalido corpore imbecilles, præcepit interfici; puberes et majusculæ ætatis adultos, validoque corpore viros reservari, et ut omnes venderentur, conduci Antiochiam. Facta est autem maceratio hæc Turcorum duodecimo die Decembris, in die Dominica, nec

tota tamen fieri potuit die illa. In crastinum autem quicumque in quibuscunque locis inveniebantur, eidem pœnæ capitis subiciebantur. Nullus erat locus in urbe tota, nullaque fovea quæ eorum cadaveribus seu cruoribus non esset inquinata.

CAPUT III.

Urbe igitur sic acquisita, et a rebellibus Turcis liberata, Boamundus pacem comitis requisivit, ut scilicet Antiochiam absolutam sibi redderet, et in pace eam sibi habere permetteret. Comes vero contra dicebat id nullatenus sine perjurio posse fieri, propter sacramentum, quod ipso etiam mediante factum fuerat imperatori Alexio. Boamundus itaque reversus est Antiochiam, suamque ibi dimisit societatem. Dietavit autem in illa civitate exercitus Francorum per mensem unum et dies quatuor; et in hac mora temporis obiit morte pretiosa episcopus Orensis. Longo quidem tempore, nimiumque prolixo hiemaverunt ibi, quia nihil quod ederent, quod raperent, poterat inveniri. Sicque famis injuria compellente, contigit, quod etiam dictu horribile est, quod corpora gentilium in frusta scindebant et comædebant. Hæc igitur incommoditate permotus comes Sancti Ægidii mandavit cunctis principibus, qui erant Antiochiæ, ut ad Rugiam civitatem convenirent, et de via sancti sepulcri ibi inter se disponerent. Illi quidem illic convenerunt, sed de quo et pro quo venerant minime locuti sunt, sed de pace et concordia inter comitem et Boamundum colloquium habuerunt. Quibus minime conciliatis, omnes principes Antiochiam reversi sunt, et comitem et viam dimiserunt. Remanserunt autem cum comite non solum sui, sed et multa juvenus, cui inerat ardor viam perficiendi. Ipse igitur plus in Domino confidens, quam in principibus, ad Marram, ubi cum peregrini præstolabantur est reversus, fuitque dolor magnus in omni exercitu Christianorum de dissensione principum. Omnes quidem noverant quod pura justitia cum Raimundo erat, nec ullus amor aut ambitio eum ad indebitum declinare poterat. Qui tamen ut vidit quod propter eum impediretur via sancti sepulcri, admodum indoluit, et discalceatis pedibus a Marra usque Capharda pervenit.

Ibi quatuor diebus perendinatis, cum principes iterum convenirent, et de eadem re verborum conflictus haberetur, dixit comes Raimundus : « Viri fratres et domini, qui vestris omnibus et vobismet ipsis abnegastis propter amorem Dei, ostendite mihi an sine perjurio possum cum Boamundo, si requirit, pacificari; aut si aliter fieri non potest, an pro amore ejus debeam perjurare. » Cumque hujus sermonis iudex nullus esse præsumeret, et omnes concordiam laudarent, et quomodo fieri deberet non dicerent, ab invicem discesserunt, et Antiochiam redierunt. Sed Northmannus comes cum suis omnibus remansit cum Raimundo, sciens et intelligens, quia justitia erat cum eo. Igitur hi duo comites agmina sua disponunt, et ad Cæsaream tendunt. Rex enim Cæsareæ sæpius significaverat comiti Marræ et Ca-

phardæ, quod cum eo pacem vellet habere, eique de suo gratanter servire. Hac fiducia illuc perrexerunt, et prope civitatem castra posuerunt. Rex autem ut vidit agmina Francorum juxta se posita, vehementer obstupuit, et indoluit, et ne illis ullum mercatum præsentaretur, prohibuit. In crastinum misit comites duos de suis, qui eis vada fluminis ostenderent, et ubi prædam capere possent conducerent. Erat autem nomen fluminis Farfar. Conduxeruntque illos in vallem satis idoneam, bonisque omnibus locupletem. Huic præerat quoddam munitissimum castrum sub quo invenerunt viginti millia animalium, in valle fertili pascentium, quæ omnia nostri rapuerunt. Et castellum obsidere vellent, illico castellani se reddiderunt, pactumque hujusmodi tenendi in perpetuum foederis, cum comitibus habuerunt. In fide sua promiserunt, et super legem suam juraverunt quod nunquam amplius nocerent Christianis peregrinantibus, eisque sicut et hominibus suæ gentis præberent mercatum et hospitium. Manserunt autem ibi per dies quinque. Sexto vero die oneratis camelis et jumentis, frumento, farina, et oleo, et caseis, rebusque aliis ad edendum idoneis, gaudentes exierunt, et ad castellum quoddam Arabum pervenerunt. Dominus autem castelli sapienti usus consilio, obviam venit comiti Raimundo, et pacificatus est cum illo.

Inde venerunt ad quamdam civitatem, in quadam valle speciosa et spatiosa constitutam, muris et turribus bene munitam, et omni genere fructuum abundantissime refertam, quam incolæ appellant Caphaliam. Hujus urbis habitatores audito rumore Francorum perterriti, proprias sedes deseruerant, et ad alienas confugerant. Quippe infelicitas quæ contigerat Antiochiæ et Marræ, omnes perterruerat, et fugæ domesticos effecerat. Cumque nostri tentoria circum vellent ponere, et in gyrum obsidere, mirati sunt quod de tanta civitate non aliquis obviam veniebat, nec in excelsis turribus aut mœnium propugnaculis apparebat; altumque silentium intus habebatur, nec ullius vocis sonus audiebatur. Tunc miserunt exploratores qui rem diligenter inquirerent, et inquisitam renuntiarent. Illi autem profecti, cum portæ propius accessissent, januam quidem apertam invenerunt, sed intus neminem esse viderunt. Tunc scuta vultibus præponentes, cum aliqua adhuc cunctatione portas subeunt; sed nec viros nec mulieres, nec aliquam bestiam intus invenerunt. Pulchros quidem apparatus ibi inveniunt, horrea scilicet frumento plena, torcularia vino redundantia, arceas plenas nucibus, caseis et farina. Tunc cito ad comites redeunt, et quod invenerunt referunt. Non fuit ibi opus tentoria figere, quoniam Deus faciebat illos in labores illorum sine ferro vel pugna introire. Ibi actum est quod dicitur in proverbii Salomonis: *Conservatur justo substantia peccatoris (Prov. XIII, 22)*. Ibi invenerunt hortos plenos oleribus et fabis, aliis-

que leguminibus jam ad præcocitatem maturantibus. Ibi quietaverunt tribus diebus, et custodibus deputatis qui urbem custodirent, quædam ardua montana conscenderunt, et in vallem descenderunt. Erat autem illa vallis gratuita, et omnium frugum fructuumque ubertate plenissima; manseruntque ibi per dies quindecim. Prope vallem erat castellum, Sarracenorum multitudine plenum. Quod cum die quadam nostri aggredierentur, Sarraceni de muro projecerunt eis multas pecudes, plurimaque animalia, putantes quod nostri nil aliud quærerent nisi victum: quæ nostri gratanter receperunt, et ad tentoria conduxerunt. In die altera collegerunt papiliones et tentoria, et illuc castra direxerunt; sed cum illuc pervenerunt, ab omni gente vacuum invenerunt: illa enim nocte omnes fugerunt, sed magnam copiam frugum et fructuum, lactis et mellis dimiserunt. Ibi celebraverunt nostri Purificationem sanctæ Mariæ Dei genitricis, glorificantes Deum qui tanta bona ministrabant eis.

CAPUT IV.

Rex de Camela civitate misit (58) comitibus nuntios suos, dum ibi erant, rogans ea quæ pacis sunt, præmittens dona concupiscibilia, et equos et aurum. Misit arcum aureum, vestes pretiosas, et micantia tela; quæ omnia nostri receperunt, sed nil certi tunc illis renuntiaverunt. Rex Tripolis eodem terrore permotus, misit equos decem et mulas quatuor; similiter rogans ea quæ pacis sunt. Sed dona quidem receperunt, illique quod nunquam pacem cum illo haberent, nisi Christianus efficeretur, remandaverunt. Comes enim S. Ægidii multum desiderabat terram illius, quia optima erat, et regnum ejus, quoniam præ cæteris erat honorabilius. Itaque quatuordecim diebus explicitis, quinto decimo exierunt de optima valle, et abierunt ad quoddam antiquissimum castrum, cui nomen erat Archas; quod licet haberet nomen castri, tamen egregiis urbibus poterat æquiparari, et loci positione, et clausura murorum, et eminentia turrium. In hoc propter fortitudinem gens magna confluxerat, quia nec arma, nec hostem, nec aliquod ingenium metuebat. Hoc tamen nostri, celeri obsidione vallantes, cum festinatione aggressi sunt; sed eorum impetum castellani viriliter sustinuerunt. Sæpius illos invaserunt omni genere telorum et tormentorum; ea non prævaluerunt, sed magis quam lucrarentur perdiderunt. Tunc quatuordecim de nostris militibus otio vacare nescientes, erga Tripolim perrexerunt, et sexaginta Turcos invenerunt, qui multos captivos, et plus quam mille et quinquaginta animalia rapuerant, et ante se ducebant. Quos ut nostri viderunt, licet perpauci essent, in cælum manus protendentes, regemque Sabaoth invocantes, militariter invaserunt; et Domino exercituum adjuvante, superaverunt, et sex de illis occiderunt, et eorum equos retinuerunt, et ovantes ad castra cum immensa præda remeaverunt. Ingens

NOTULÆ MARGINALES MS. COD.

(58) Rex de Cameia mittit splendentia tela.

gaudium fuit in omni exercitu de paucorum magna victoria, et multa rapina. Cumque hæc viderent alii, exierunt plures de exercitu Raimundi zelo probitatis accensi, quibus præfuerunt Raimundus Piletus, et Raimundus vicecomes de Tentoria, et vexillis in altum protensis, equitaverunt adversus civitatem quæ Tortosa dicitur. Ad quam pervenientes forti impetu aggrediuntur; sed illa die nihil fecerunt; nocteque superveniente in quemdam angulum secesserunt; feceruntque tota nocte immensos rogos ignium, ac si totus adesset retro commanens exercitus Christianorum. Quibus flammarum globis gens quæ erat in civitate perterrita, existimantes quod nostri omnes adessent, omnes subito confugerunt, civitatemque plenam bonis opibus reliquerunt. Est autem civitas illa omni necessitate prorsus aliena, ut in optimo portu pelagi constituta. In crastinum cum nostri ad eam expugnandam venerunt, omnino vacuum invenerunt. Summas igitur laudes Deo referentes, intraverunt eam, et quandiu apud Archas duravit obsidio, ibi remanserunt.

CAPUT V.

Est autem et alia civitas non longe ab ea quæ dicitur Maraclea, cujus princeps pacem cum eis iniit, ipsosque et eorum vexilla in urbem recepit. O mira Dei virtus, mirandaque potentia! Cum procul abessent principes, qui videbantur regere populum et sustentare, per pauciores et minores cœpit Dominus etiam ipsos reges superare, ne dicat humana præsumptio: « Nos Antiochiam aliasque urbes subegimus: nos tot ac tanta bella devicimus. » Quia pro certo nunquam superassent, nisi cum eis fuisset ille per quem reges regnant. Cum vero dux ducum et miles militum Godefridus audisset felices eventus, insignesque triumphos pugnantium, zelo victoriæ animatus tunc primum tam ipse quam Flandrensis comes (59) et Boamundus, castra ab Antiochia moverunt, et ad Liciam civitatem venerunt. Ibi quippe divisit se Boamundus ab eis et ab omni exercitu Dei, habuitque a patre suo qui fuit Francigena, optima principia; sed a matre, quæ Apuliensis exstitit, retinuit vestigia. Tunc dux et comes ad urbem, quæ Gibellum vocatur, acies suas direxerunt, eamque obsidione cinxerunt. Illa siquidem hora, venit nuntius ad comitem Sancti Ægidii quod Turci præparaverant se ad pugnam contra eum, essetque futurum bellum grave nimis et permaximum. Protinus comes misit nuntium duci et Flandrensi comiti, ut celerime ad illud venirent prælium, sibi que auxilium ferrent. Quod ubi dux audivit, principi civitatis pacem, quam sæpe jam quæsierat, mandavit. Pace igitur facta, pactæque promissionis muneribus receptis, ad speratum bellum convolarunt, et ad obsidionem, quæ erat ad supra dictum castrum, convenerunt, et in alteram fluminis ripam castra posuerunt. Sed cum dux videret quod nihil proficeret, contra Tripolim direxit acies, cunctosque ibi para-

tos reperit hostes. Tensis enim arcibus hostes se nostris opposuerunt, sed nostri præjectis clypeis arcus eorum et sagittas velut stipulas contempserunt. Pugna itaque committitur, sed non æqua lance, quoniam tractis sagittis illi, ut eorum consuetudo est, fugere voluerunt, sed nostri inter ipsos et civitatem obstaculum posuerunt. Et quid pluribus utar verbis? tantum ibi humani sanguinis fusum est quod aqua rubicunda facta est, quæ in civitatem fluebat, et eorum cisternas replebat. Nobiliores ipsius civitatis ibi occisi sunt, et qui vivi remanserunt, de contaminatione cisternarum multum ingemuerunt. Qua cæde peracta, nostri minime contenti, quia nihil ibi lucrati erant, nisi tela et indumentorum spolia, in supra dictam vallem Desen cucurrerunt, et absque numero oves, boves, asinos, diversique generis pecudes deprædati sunt, et tria millia camelorum simul rapuerunt. Tanta copia bestiarum unde convenerat, nostri vehementer mirati sunt, quia in eadem valle quindecim diebus hospitati fuerunt.

Illi cum tanta redeunt ad castra rapina.

Nulla unquam inopia fuit in obsidione illa, quia naves ad quemdam portum veniebant, quæ omnia necessaria afferebant. Dominicum Paschæ celebraverunt ibi, quod fuit tunc quarto Idus Aprilis. Duravit autem illa obsessio tribus mensibus, una die minus. Fuit autem ibi mortuus Ansellus de Ribodimonte, vir per multa laudabilis, et in suo militari ordine præcipuus, qui dum in mundo fuit, multa digna relatu peregit, quibus illud præferendum est, quod Aquiscingensis cœnobii indefessus adjutor in omnibus exstitit. Similiter ibi mortuus est Pontius Balonensis [vel de Baladino], cujus tempora perforavit ictus lapidis, tormento jaculati. Willermus Picardus, et Guarinus de Petra Mora, primus jaculo, alter obiit sagitta. His vita functis, obsidionem illam nostri dimiserunt, quia illud inexpugnabile castrum nullam timebat violentiam impugnantium.

Detensis igitur tentoriis, ad Tripolim pergunt, et pacem a rege et civibus diu quæsitam stabiliunt. Datis igitur invicem dextris, fidei illorum in tantum se proceres commendaverunt ut usque ad palatium regis civitatem introierint. Rex autem ut fiducia pacis tenendæ ex sua parte certior crederetur, trecentos peregrinos ex nostris dissolvit a vinculis, et proceribus donavit. Dedit et quindecim millia Byssanceorum, et quindecim equos multa honestate præditos, misitque omni exercitui mercatum laudabile, quod omnino privavit illos ab omni necessitate. Pepigit etiam et juravit illis ut si Jerusalem sibi possent acquirere, et bellum quod eis admiraldus Babylonis inferre minabatur, superare, Christianus efficeretur, et regis Jerusalem ditioni subiceretur. Fuerunt autem apud Tripolim per dies tres. Videntes autem proceres et viri bellatores, quod jam tempus novarum frugum instabat, concordati

NOTULÆ MARGINALES MS. COD.

(59) Dux Godefridus, ensis cujus bene fidus.

Consul Flandrensis, cujus non fallitur ensis.

sunt, quod Hierosolymitanum iter ex toto arriperent, et omissis omnibus, rectiorem viam tenerent. Erat autem dies Maii quarta, cum de Tripoli exierunt, et per quædam ardua montana ascendentes ad castrum, cui nomen Betelon, pervenerunt. Altera die venerunt ad urbem quæ dicitur Zabariss, in cujus confinio nihil aquæ potuit inveniri, quæ exstingueretur eorum nimia sitis. Æstus quippe erat, et equi et omnis hominum multitudo sitiēbat. In crastinum venerunt ad flumen, cui nomen Braim. Ibi igitur pernoctaverunt, et sitim suam deposuerunt. Nox subsequens fuit Dominicæ Ascensionis; et ipsi ascenderunt montem, in quo erat via nimis angusta, in qua putaverunt occurrentes inventuros se hostes, sed Deus, quoniam dux eorum fuit solus, et non erat cum eis Deus alienus, fecit eos inoffensos transire. Tunc venerunt ad urbem Baruth supra mare sitam; deinde ad aliam, quæ vocatur Sagitta; post hæc ad aliam quæ Sur dicitur; deinde ad Acram; de Acra ad castrum, cui nomen Caiphass; et sic ad Cæsaream. Est autem Cæsarea insignis civitas Palæstinæ, in qua Philippus apostolus dicitur domum habuisse, quæ usque hodie monstratur, nec non et cubiculum filiarum ejus prophetantium. Est autem in littore maris sita, olim Pirgos, id est turris Stratonis, appellata. Sed

Ab Herode rege nobiliter et pulchre et contra vim maris utiliter extracta, in honorem Cæsaris Augusti Cæsarea est cognominata, cui etiam in ea templum albo marmore construxit, in quo nequos ejus Herodes est ab angelo percussus, Cornelius baptizatus, et Agabus propheta zona Pauli est ligatus. Juxta illam nostri sua tentoria fixerunt; et sanctam Domini Pentecosten celebraverunt. Deinde venerunt ad urbem Ramolam, quam Sarraceni propter metum eorum dimiserant vacuam, juxta quam erat illustris ecclesia Sancti Georgii martyris, in qua sanctissimum ejus corpus requiescit; quo in loco ipse pro Christi nomine martyrium suscepit. In ea milites Christiani pro veneratione militis Christi episcopum elegerunt, electum constituerunt, constitutum decimis omnium divitiarum suarum ditaverunt. Et dignum erat ut Georgius invictus miles, eorum militiæ signifer, istum ab eis honorem reciperet. Remansit itaque illic episcopus cum suis, ilives auro et argento, equis et animalibus. Et ad civitatem statim Hierusalem direxit iter Christianus exercitus, in virtute nominis illius, qui in ea mortuus jacuit, et die tertia resurrexit, cui est cum Patre et sancto Spiritu æqua potestas et gloria interminabilis. Amen.

EXPLICIT LIBER OCTAVUS.

INCIPIT LIBER NONUS.

CAPUT PRIMUM.

Obone Jesu, ut castra tua viderunt, hujus terrenæ Jerusalem muros, quantos exitus aquarum oculi eorum deduxerunt. Et mox terræ procumbentia sonitu oris et nutu inclinati corporis sanctum sepulcrum tuum salutaverunt, et te qui in eo jacuisti, ut sedentem, in dextera Patris, ut venturum judicem omnium adoraverunt. Vere tunc ab omnibus cor lapideum abstulisti, et cor carneum contulisti, Spiritumque sanctum tuum in medio eorum posuisti. Itaque contra inimicos tuos qui erant in ea, jam scilicet longe positi pugnabant, quoniam ad auxilium suum ita te concitabant, et melius lacrymis, quam jacula intorquendo, pugnabant, quoniam licet in terram defluerent ubertim, in cælum tamen ante te propugnatores suos conscendebant, qui ab oratione surgentes, ad regalem civitatem properarunt; inimicos Regis æterni intus invenerunt, circa quos tali ordine castra sua posuerunt. A septentrione castrametati sunt duo comites, Northmannus et Flandrensis, juxta ecclesiam Sancti Stephani protomartyris, ubi lapidatus est a Judæis; ab occidente dux Godefridus et Tancredus; a meridie vero comes Sancti Ægidii, scilicet in monte Sion, circa ecclesiam Sanctæ Mariæ matris Domini, ubi Dominus cœnavit cum discipulis suis. Tentoriis igitur in circuitu Jerusalem ita dispositis, dum vexatione itineris fatigati, quiescerent, et machinas ad expugnandam urbem præ-

pararent; Raimundus Piletus, et Raimundus de Taurina, et alii quam plures de castris egressi sunt, ut finitimam regionem lustrarent, ne scilicet hostes improvisi super illos venirent, et imparatos invenirent. Invenerunt itaque trecentos Arabes, et pugnaverunt cum eis, et superaverunt eos, et plures occiderunt, et equos triginta inde habuerunt. Secunda igitur feria hebdomadæ secundæ, quarto Idus Junii, aggressi sunt Jerusalem Christiani, sed eodem die non prævaluerunt, nec tamen fuit labor inanis. Ita enim ante murale prostraverunt, ut ad majorem murum scalam unam erexerint, et si tunc scalarum copiam habuissent, labor ille primus ultimus fuisset. Nam illi qui per scalam ascenderunt, cum hostibus diu cominus jaculis et ensibus decertaverunt. Multi de nostris in illo conflictu mortui sunt, sed multo plures ex eis. Hora vesperi bello incompetens diremit litem, et nox superveniens utrisque contulit quietem. Repulsa si quidem ista, gravem et nimis longum laborem intulit nostris, quia panes invenire non poterant ad edendum per intervallum decem dierum, quousque naves eorum onustæ ad portum Japhiæ venerunt. Et nimia sitis pressura illos attrivit, quia Siloe, quæ ad montis radicem Sion oritur, non poterat nisi vix solos homines ad aquare. Equi vero et cætera animalia ad aquandum ducebantur per sex miliaria, et tunc cum magna militum custodia. Unde et chara erat aqua inter eos,

et charo vendebatur pretio. Consilio igitur inito, elegerunt milites qui ad naves irent, easque ab extranea gente custodirent. Itaque summo diluculo die egressi sunt centum milites de exercitu comitis Sancti Ægidii, Raimundus scilicet Piletus, qui semper fuit omni labori militiæ domesticus, et prorsus otio peregrinus, et cum eo alter Raimundus de Taurina, et Achardus de Monte Merulo, Guillelmus etiam Sabratensis. Et ibant, ut ad bellum parati, ad portum maris. Et dum irent, triginta ex eis diviserunt se ab aliis, ut semitas viarum discerent, et utrum venirent hostes explorarent. Cumque paululum itineris processissent, septingentos Turcos et Arabes eminus conspiciunt; quos, licet perpauci essent, incunctanter tamen invadunt. Sed numerositas inimicorum tanta fuit ut paucitas nostrorum resistere non potuerit. Nostri tamen quos in primo impetu offenderunt, neci perpetuæ destinaverunt. Sed cum facto illo congressu regyrare posse aestimaverunt, circumvallati multitudine, velle suum implere non potuerunt. Tunc ibi mortuus est Achardus vir bellator, fortis et egregius (59), et quidam ex pedibus.

Antequam vero bellum inciperet, nuntius equo celeri ad Piletum cucurrerat, qui Arabes et Turcos nostros invasisse nuntiarent. Quod ut Piletus audivit, absque mora equum calcaribus urget; sero tamen illuc pervenit. Jam enim Achardus mortuus erat, qui tamen antequam decederet vitam suam multo sanguine, et mortem morte plurimorum commutavit. Ut vero nostros illi eminus prospexerunt, ut fugere accipitrem penna trepidante columbæ assolent, sic illi fugiunt, et terga nostris dederunt. Nostri vero persecuti sunt illos, et multos occiderunt. Et unum ex eis vivum retinuerunt, qui Turcorum dolos eis referret, et quid machinarentur mali prænuntiaret, retinueruntque ab eis centum et tres equos, quos miserunt ad castra, et ipsi ad naves injuncta perficiunt mandata. Faniem quippe naves cibus onustæ exstinxerunt, sed vehementem sitim extinguere non potuerunt. Tanta quippe sitis erat in obsidione ut tellurem cavarent, et glebas humectiores ori apponerent, rorantiaque marmora lamberent. Coria boum et bubalorum, aliorumque animalium recentia suebant, et cum ad aquandos equos ire disponerent, usque ad sex millia milites armati pergebant. Tunc ea aqua implebant, et ad castra referebant, et ex illa olida aqua bibebant; plerique prout ferre poterant jejunabant, quia jejunio sitim temperabant. Et quis crederet quod fames proficèret? dolor dolorem expelleret? Dum hæc paterentur, proceres a longo terræ spatio ligneas trabes adduci faciebant, quibus turres et machinæ fierent, quæ civitatem expugnant. Quibus adductis, dux ducum Godefridus suam turrim construxit, et ab orientali plaga adduci præ-

cepit. Et contra venerandus comes Sancti Ægidii consimile castrum constituit, et a meridiana plaga applicuit. Quinta siquidem feria jejunia nostri celebraverunt et pauperibus eleemosynas distribuerunt. Sexta vero feria quæ erat Julii mensis dies duodecima, aurora sereno lumine coruscante, turres egregii bellatores ascendunt, et scalas mœnibus apponunt. Stupent et contremiscunt adulterini cives urbis eximia, cum se vident circumvallari tanta multitudine. Quia vero supremum diem sibi imminere videbant, et mortem super capita sua dependere, acriter cœperunt resistere, et sicut jam de morte non dubii, propugnare. Illic eminebat in sua turri dux Godefridus, non tunc miles, sed sagittarius, cujus manus ad prælium et digitos ad bellum Dominus dirigebat, quoniam sagittis jactis, inimicorum pectora, et utraque latera perforabat. Juxta quem fratres ejus Eustachius et Balduinus, velut duo juxta leonem leones, et duros ictus jaculorum et lapidum suscipiebant, et quadruplici fœnore compensabant. Et quis omnium probitates referre valeret, cum omnium qui nunc sunt philosophorum facundia tantis minime laudibus sufficeret? Et dum sic desuper mœnia pugnabatur, processio circa ipsa mœnia agebatur, et cruces ac reliquiæ et sacra altaria deferuntur.

Tota itaque die alternis ictibus decertatum est. Sed ut appropinquavit hora qua Salvator omnium mortem subiit, miles quidam, nomine Detoldus, de castro ducis primus insiluit, post quem Guicherus, qui leonem propria virtute prostravit et occidit. Statim dux milites suos sequitur, et omnes alii milites ducem suum. Tunc vero arcus et sagittæ dimittuntur, et fulminei enses arripiuntur. Quibus visis hostes illico murum deserunt, et ad terram dilabuntur, et milites Christi celeri gressu cum magnis vocibus persequuntur. Quas voces cum audiret comes Raimundus, qui castrum suum muro propius apponere gestiebat, protinus intellexit Francos esse in urbe, suisque militibus ait: « Quid hic stamus, et incassum laboramus? Francigenæ urbem obtinent; magnisque vocibus et ictibus personant. » Tunc celeri gressu cum suo comitatu perrexit ad portam quæ est secus turrim David, et vocavit eos qui in arce erant, ut aperirent. Protinus admiravissus qui turrim custodiebat, ut cognovit quis esset, januam ei aperuit, seque suosque et sua fidei ejus commendavit, ut se tueretur ne destrueretur. Sed comes dixit quod id nunquam faceret, nisi sibi turrim dimitteret. Qui ei assensum gratanter tribuit, et comes illi, ut petebat, omnem fiduciam spondidit. Dux vero Godefridus, non arcem, non aulam, non aurum, non argentum, non spolia, ambebat, sed cum Francis suis, sanguinem servorum suorum, qui in circuitu Jerusalem effusus fuerat, ab eis vindicare satagebat, et irrisiones et contumelias quas

NOTULÆ MARGINALES MS COD.

(59) Si foret hic tarus, non sic moreretur Achardus.

peregrinis intulerant, ulcisci cupiebat. In nullo autem bello talem habuit occidendi facultatem, nec super spontem Antiochiæ, cum giganteum dimidiavit gentilem. Nunc vero absque ulla refragatione, tam ipse quam Guicherus, qui medium secuit leonem, multaque electorum militum millia, a capite usque ad renes secabant humana corpora, et dextra lævaque per utraque latera. Nullus ibi nostrorum iners fuit, meticulosus nullus, ubi nemo resistebat, sed pro posse suo unusquisque fugiebat; sed fugere nemo poterat, quoniam multitudo a seipsa in seipsam perplexa, sibimet impedimento erat. Qui tamen de tantæ cladis maceratione elabi potuerunt, templum Salomonis intraverunt, et se ibi longo diei spatio defenderunt. Sed cum jam dies inclinari videretur, nostri timentes solis occasum, animositate concepta, abdita templi irrumpunt, eosque misera morte pessundarunt (60). Tantum ibi humani sanguinis effusum est ut cæsorū corpora, unda sanguinis impellente, volverentur per pavimentum, et brachia sive truncatæ manus super cruorem fluitabant, et extraneo corpori jungebantur, ita ut nemo valeret discernere cuius erat corporis brachium, quod truncato corpori erat adjunctum. Ipsi etiam milites qui hoc carnificium operabantur, exhalentes calidi fervoris nebulas vix patiebantur. Hac itaque inenarrabili cæde peracta, aliquantulum naturæ indulserunt, et plures ex juvenibus tam viros quam mulieres vitæ reservaverunt, et suo famulatu mancipaverunt. Mox per vicos et plateas discurrentes, quidquid invenerunt rapuerunt, et quod quisque rapuit hoc suum fuit.

Erat autem Jerusalem tunc referta temporalibus bonis, nec aliquo indigebat, nisi spiritalibus deliciis. Tunc quippe filios suos, de longe ad se venientes, ita ditavit, quia in ea nullus pauper remansit. Tantis itaque ditati divitiis, ad sanctum Domini sepulcrum læto incessu perrexerunt, et ei qui in eo sepultus fuit gratias referentes capitalicia sua obtulerunt. Ipsa die, sicut per Prophetam fuerat prædictum, *sepulcrum Domini fuit gloriosum (Isai. xi, 10)*, cum omnes non incessu pedum, sed poplitem et cubitorum proni incedebant et pavimenta imbre lacrymarum inundabant. Hac itaque oblatione solemnī devotione completa, ad domos suas, eis a Deo destinatas, redierunt, et naturæ necessariis indulgentes, fessis corporibus cibum et somni requiem tradiderunt. In crastinum igitur cum caput aurora terris ostenderet, ne ullus in urbe locus insidiis remaneret, armati ad templum Salomonis cucurrerunt, ut scilicet illos delerent qui supra templi fastigia ascenderant. Maxima enim illuc copia Turcorum conscenderat, quæ libentius fugisset, si sumptis alis volare potuisset. Sed quibus natura alas negavit, misera vita infelices exitus donavit. Ut enim nostros ex adverso sibi occursare supra templum

A viderunt, obviam nudis ensibus veniebant, malentes citissima morte occumbere quam miseræ jugo servitutis longissime perire. Nam se terræ præcipites dabant, et ad terram, quæ cunctis mortalibus vitæ præbet alimenta, mortem inveniebant. Nec tamen omnes occiderunt, sed servituti suæ plurimos reservaverunt. Tunc constitutum est ut civitas mundaretur; et injunctum est Sarracenis vivis, ut mortuos foras extraherent, civitatemque ab omni spurcitia tanti morticini prorsus mundarent; qui protinus jussis obtemperantes, et lugebant et extrahebant, et extra portam ingentes, veluti castellinas defensalesque, domos, pyras construebant. Membra truncata in sportis colligebant, et foris deferebant; et pavimenta templorum, domorumque a sanguine B aqua eluebant.

CAPUT II.

Eliminatis itaque omnibus inimicis, ab urbe pacifici nominis, de ordinando rege, quæstio debebat agitari, ut scilicet unus ex ipsis omnibus eligeretur, qui tantæ urbi tantoque populo præficeretur. Comuni igitur decreto omnium, pari voto generalique assensu, dux Godefridus eligitur, octavo scilicet die quo civitas expugnatur. In quo bene assensus omnium convenire debuit, quia in illo regimine talem se exhibuit, ut ipse magis regiam dignitatem quam regia dignitas ipsum commendavit. Non honor illustrem faciebat eum, sed honori multiplicabatur gloria propter eum. In tantum enim regis dignitati præfuit et profuit quod, si fieri posset, ut universi reges terræ juxta illum adessent, censura æquitatis omnibus principari judicaretur, et merito equestris probitatis, et vultuosa corporis elegantia et nobilium morum prærogativa. Congruum quoque deinceps erat, ut qui sibi gubernatorem corporum decenter et decentem elegerant, rectorem animarum pari modo sibi proponerent. Elegerunt itaque quemdam clericum, nomine Arnulfum, divina et humana lege bene eruditum. Erat autem *scriba doctus in regno cælorum*, id est in sancta Ecclesia, qui bene poterat *de thesauro suo proferre nova et vetera (Matth. xiii, 52)*. Ejus siquidem electio facta fuit in festivitate S. Petri ad Vincula quæ festivitas bene congruit vinculatæ civitati, quæ dæmoniis nexibus diu fuerat illigata, quoniam ipso die quo dignum habuit sacerdotem libera fuit et absoluta. Gratias igitur Deo salvatori et liberatori suorum, qui toties eam destrui et ancillari permisit, totiesque destructam reedificavit, et ancillatam mirabili potentia liberavit. His, ut præfatum est, bellorum conflictibus gens Gallicana fines orientis penetravit, et ab immunditiis gentilium, quibus per annos circiter quadraginta Jerusalem fuerat inquinata, divina opitulante gratia, emundavit. In qua sacerdote canonice consecrato, et rege sublimato, Francorum celebre nomen omni Orienti innotuit, et omnipotentia Jesu Christi in ea

NOTULÆ MARGINALES MS. COD

(60) Anno milleno centeno quo minus uno,

Jerusalem Franci capiunt virtute potenti.

crucifixi mentibus etiam infidelium resplenduit. Quo splendore renitentis gratiæ, cum sacerdotis ac regis ordinatio solemniter gaudium fuisse exhibita, nuntii de Neapolitana urbe ad regem Godefridum venerunt, civium suorum mandata ferentes, ut ad ipsos, scilicet de suis, mitteret, et cives et civitatem eorum in suo regimine, suaque ditione reciperet; volebant enim de seipsis suum dilatare imperium, magis affectantes suum quam alterius principatum. Est autem Neapolis civitas Carie, quæ est provincia Asiæ. Rex, accepto consilio, misit ad illos Eustachium fratrem suum, et Tancredum, cum magna manu militum et peditum; quos illi cum magnæ venerationis officio susceperunt, et seipsos et civitatem in ejus ditionem tradiderunt.

CAPUT III.

Cum hæc ita fieri inciperent, ille tortuosus et lubricus anguis, qui fidelium semper invidet felicitati, titulum scilicet Christiani nominis ita ampliari, et regnum renovatæ Jerusalem ita dilatari, admodum indoluit. Et Clementem imo dementem admiravimus Babylonie, contra ipsos felle commovit, et cum ipso omnem Orientem excitavit. Speravit enim totius malitiæ præsumptor, omnes illos et urbem delere, et memoriam Domini sepulchri funditus abolere. Sed sicut cogitationes hominum vanæ sunt, ita et potentiæ evanescent. Collegit igitur quidquid potuit hominum, et pomposo apparatu Ascalonam pervenit. Quo cum pervenisset, nuntius ad regem festinus venit, et rem ut erat, ei intimavit. Nec mora longa fuit, quod rex ad illos quos miserat misit, ut videlicet festinarent ad bellum venire, quod præparaverat admiravimus Babylonie. Ipse enim jam cum innumera gente Ascalonæ erat, et Hierosolimam obsidere parabat. Quod ubi Eustachius et Tancredus, cæterique viri bellatores audierunt, imminens belli negotium Neapolitanis civibus ostenderunt, et vale eis dicentes, cum bono gaudii et amicitie discesserunt. Nostri quippe Turcorum occursum desiderantes, montana conscenderunt, et tota die ac nocte insomnes et inquieti Cævaream pervenerunt. In crastinum juxta mare ambulaverunt, et ad quamdam urbem quæ Ramola dicitur pervenerunt, multosque ibi Arabes, qui belli præcursores erant, invenerunt. Quos fortiter nostri insequentes, plures ex eis apprehenderunt, qui ipsis omnem belli apparatus in veritate aperuerunt. Qua re comperta, nuntios velocibus equis insidentes, regi citius legaverunt, ut omnes absque dilatione commoneret: et contra Ascalonam ad bellum procederet. Est autem Ascalona civitas insignis Palæstinæ, viginti quinque milliariis distans ab Hierosolyma; quam quondam allophyli condiderunt, et Ascalonam ex nomine Celon, qui fuit nepos Cham et filius Mesraim, vocaverunt. Fuit autem semper adversatrix Jerusalem, et cum vicina sit, tamen nulla unquam familiaritate conjungi voluit. In hac igitur admiravimus Babylonie erat, cum nuntii ad regem venerunt, et quæ supra diximus,

retulerunt. Rex autem ut audivit, patriarcham convocari præcepit, et ab eo consilium accepit, ut per totam civitatem præconaretur, quo in crastinum summo mane omnes ad ecclesiam convenirent, ut post sacra missarum solemniter Dominici corporis eucharistiam perciperent, et ad bellum versus Ascalonam equitarent.

Rumor iste minime perturbavit animos audientium, sed nox subsequens visa est illi tardiori successu protensior cæteris exstitisse:

Ut primum matutina caput aurora levavit,
Ad missam resonans cunctos campana vocavit.
Missa peroratur, populus Domino sociatur.
Quæ benedicuntur, sacra munera dum capiuntur,
Exit ab ecclesia plebs, atque cucurrit ad arma,
Et jejuna suum contraria pergit ad hostem.

B Classica, sistra, tubæ, postquam rex exit ab urbe,
Insonuere simul: quorum clangoribus, omnes
In gyrum montes, cum vallibus echonisabant,
Terroremque suis inimicis incutiebant.

Ita procedunt ad prælium Christianæ acies, Deum victorem belli, corpore et mente gestantes, et propterea non terrentur hominum ulla multitudine, quia non confidunt in sua, sed in ipsius virtute. Patriarcha quidem dereliquit vices suas Petro eremite, ut missas ordinaret, orationes constitueret, et processiones componeret ad sepulchrum, ut Deus homo, qui in eo jacuit, populo suo fieret in præsidium. Cumque rex cum suo exercitu veniret ad flumen, quod est circa Ascalonam, invenit ibi multa millia boum, camelorum, asinorum, mulorum et mularum; quæ non solum erant de civitate, sed et cum exercitu admiravisi venerant. Quæ omnia centum Arabes custodiebant, sed ut primum nostros viderunt, et prædam eis dereliquerunt, et fugæ subsidium sibi quæsierunt. Nostri vero persecuti sunt illos, sed apprehendere non potuerunt nisi duos. Prædam autem universam rapuerunt, et Jerusalem ex ea copiose ditaverunt. Rex quidem die jam advesperascente, vociferari præcepit per universum agmen, ut omnes quiescerent, et primo diluculo consurgerent, seque bello præpararent. Patriarcha vero anathematizavit omnes, qui in illo conflictu aliquid raperent, ante consecutam victoriam.

D Neque igitur transacta, aurora solito clarior incanduit, et nostros a somno excitavit. Erat autem feria sexta, in qua Salvator generis humani, diabolum regem Babylonie, trophæo crucis prostravit; et nunc iterum admiravimus sue Babylonie, per satellites suos Dominus superavit. Rex, ut superius diximus, flumen transievit, sed patriarcha cum episcopis aliisque religiosis viris, tam Græcis quam Latinis, citra remansit. Descendit itaque rex in quamdam vallem speciosam et spatiosam cum suis omnibus, et secus littus maris intravit, ibique suas acies ordinavit. Ipse suam constituit primam; comes Northmannus secundam; comes Sancti Ægidii tertiam; comes Flandrensium quartam; comes Eustachius et Tancredus et Guaston de Behert quintam. Universique pedites cum sagittis, et pilis, et telis præposuerunt se militibus, et sic ordinati ob-

viam ire cœperunt Babyloniensibus. In dextera parte A juxta mare, comes Sancti Ægidii fuit; in sinistra vero rex, ubi major hostium fortitudo incumbibat, equitavit. Inter hos alii omnes fuerunt.

Sed non est prætereundum quid Clemens admiravimus dixerit, cum ei quod nostri contra eum equitabant ad prælium nuntiatum fuit. De serotina enim præda quam nostri ceperant, nullus ei nuntiaverat, quoniam nisi læta et prospera nullus ei dicere præsumebat, quia in gaudio semper esse volebat. Quicumque enim ei adversa nuntiabat, nullam deinceps gratiam in conspectu ejus inveniebat. Nec illum tamen ulla res possessa suo distractu turbaverat, tantæ facultatis erat quod remanebat. Et ne frivolum esse dicat quis quod dicturi sumus, a quodam Turco, qui hæc postea in Jerusalem retulit, habuimus, qui sponte sua factus est Christianus, et in baptismo vocatus est Boamundus. Summo itaque mane dictum est ei, quod revera Franci parati erant ad prælium, et quod jam prope essent, venientes contra ipsum. Tunc fertur demens dixisse nuntio: *Quod mihi dicis, non audeo credere, quia nec etiam intra muros Jerusalem æstimo illos invenire.* Cui et ille: *Certissime sciat, Domine, magnitudo tua, quia parati ad prælium veniunt, et jam prope sunt.* Tunc præcepit ut omnes arma caperent, et ad bellum properarent. Cumque parati omnes ex adverso starent, et ipse nostros intuitus esset, dixit: *« O regnum Babyloniæ cunctis regnis antecellens, quantum dedecus hodie pateris, in hoc quod tantilla gens, contra te venire præsumit! Ego vero nunquam æstimavi illos nec intra septa etiam cujuslibet urbis invenire; et ipsi contra me itinere diei unius ausi sunt venire? Aut sensum amiserunt, aut mori sicut et vivere diligunt. Præcipio itaque vobis, o Babylonici bellatores, ut omnes istos de terra tollatis, nulli parcat oculus vester, nulliusque misereamini. »* Sic ergo commissum est prælium. Primus siquidem comes Nothmanniæ miles imperterritus cum sua acie congressionem incœpit, in illa scilicet regione, in qua vexillum admiravisi, quod standardum vocant, conspexit. Qui ferro per medias acies viam interrumpens, multas strages dedit, et tandem ad illum qui standardum tenebat perveniens, illum ante pedes admiravisi prostravit, D et vexillum accepit. Admiravisi autem vix evasit, et Ascalonam fugiens, ante urbis januam constitit. Et miser miserimam suorum eladem, a longe prospexit. Non dissimili audacia rex et reliqui comites in oppositos irruunt; et sævissima multatione dextra lævaque perimunt quotquot sibi occurrunt. Ibi Turcensis arcus nulli eorum profuit, quia impetus nostrorum tam celer tamque densissimus fuit, quod nulli trahere licuit, sed fugere libuit. Multa quippe ibi millia mortua sunt, quæ mortua non esset, si fugere prævaluissent. Sed multitudo tanta erat, quoniam qui retro erant, præmissos in mortiferos no-

strorum gladios impellebant. Tancredus et Bologniensis comes Eustachius irruerunt in eorum tentoria, et multa ibi præclara egerunt; quæ si scriberentur, digna essent memoria. Nullus nostrorum segnis, nullus pavidus repertus est, sed omnes uno spiritu animati, unanimiter prosequabantur inimicos crucis Christi. Mirum quippe erat, quod tantorum multitudinem armatorum paucitas nostrorum non expavescebat, sed divina suffragante gratia, magis ac magis convalescebat, et eorum cervicositatem inclinabat, sicque die tota pugnae conflictus initur usquequo sol centrum poli conscendit, hora videlicet qua Dominus noster Jesus crucem ascendit; ipsa eadem hora omne robur contrariæ gentis emarcuit, qui ita sensu mutati erant quod nec fugere poterant, nec se defendere valebant. Arborea ascendebant, putantes quod sic se tuerentur ne a nostris intuerentur. Nostri vero sagittabant illos sicut aucupes volatilia, et ad terram demersos trucidabant, ut in macello carnifices animalia. Alii autem tenentes gladios in manibus, pedibus nostrorum provoluti, terræ se inclinabant, et erigere se contra Christianos non audebant.

Jam vero prima pars Babylonici exercitus tota fugiebat, et posterior de victoria ejus esset, adhuc dubitabat, quia nihil unquam minus sperabat, quam suorum fugam, et victoriam Christianorum. Cum enim suos conspicabatur per plana camporum fugiendo discurrere, æstimabat illos persequi Christianos, et velle occidere. Sed postquam compere-runt quod Christianorum erat victoria, gaudium quod habuerant, superavit mœstitia. Tunc et ipsi perterriti fugiunt, et sequacibus suis fugiendi præstant consortium. Et ut ventus aquilo dissipat nubes, et immissus turbo aggeres stipularum, sic nostri dissipabant alas et cuneos fugientium.

CAPUT IV.

Dum hæc ita fierent, dum sic milites Christi satellites diaboli destruerent, et comes Sancti Ægidii qui juxta mare pugnabat, absque numero periret, et multo plures in mare præcipientes ire compelleret, quid Clemens, nunc vero demens admiravisi stans ante portam Ascalonæ dixerit, audiamus, sicut supra dictus proselytus Hierosolymis deinceps retulit qui juxta illum erat, ut assecla, et domesticus et verna illius. Clemens igitur ut demens dicebat (61), dum gentem suam gens Christiana detrucebat: *« O Machomet præceptor noster et patrone, ubi est virtus tua? Ubi est cœlestium virtus numinum, cum quibus ipse gloriaris? Ubi est Creatoris efficax potentia, cui semper astat tua præsentia? Cur sic reliquisti gentem tuam, quam immisericorditer dissipat, destruit, et interficit gens pauperrima et pannosa gens, aliarum gentium peripsema, omniumque prorsus hominum fæx, rubigo et scoria. Gens, inquam, quæ a nostra solita erat quærere panem, quæ nihil prorsus habebat nisi baculum et*

NOTULÆ MARGINALES MS. COD.

(61) Hæc ut dementis sunt tristia verba Clementis.

peram? Toties eis eleemosynam dedimus, toties eorum miserti sumus. Heu! heu! quare eis peperimus? Cur illorum miseriam indulsumus? Quare non omnes occidimus? Nunc scire possumus quod huc veniebant non ut veri adoratores, sed ut subdoli exploratores. Gloriam nostrae felicitatis viderunt, divitias nostras concupierunt, concupiscentiam secum in terram suam detulerunt, et istis nuntiaverunt. Nunc igitur isti sitiunt aurum argentumque nostrum, et ob hoc tam crudeliter effundunt sanguinem nostrum. Ergone sunt homines isti, qui tantam habent potestatem, aut certe infernales dii? Forsitan infernus ruptus est, et populus iste eruptus est. Abyssus erepuit, inde gens ista efferbuit; nulla enim habent viscera humanitatis; nulla indicia pietatis. Si homines essent, mori timerent, sed unde emergerant, in infernum redire non expavescunt. O gloria regni Babyloniae! quam turpiter hodie dehonestaris, quae bellatores tuos olim fortes nunc debilitatos amittis! Quae gens ulterius poterit huic nefariae genti resistere, cum gens tua contra eam nec ad horam poterit sustinere? Heu! heu! nunc fugiunt, qui nunquam fugere didicerunt, et turpiter prosternuntur qui alios prosternere consueverunt. Proh dolor! omnia nobis cedunt in contrarium. Vincere solebamus, et vincimur. In laetitia cordis assidue versari, nunc mœrore afficimur. Quis enim valet oculos suos a lacrymis temperare, et erumpentes ab intimo corde singultus cohibere? Diu est quod in collectione hujus exercitus curam magnae sollicitudinis expendi, multamque tempus frustra consumpsi. Fortiores totius Orientis milites innumerabili pretio conduximus, et ad hoc bellum adduximus, et nunc ad extremum et ipsos et pretium amisi. Multo argenti dispendio paraveram ligna ad construendas turres ligneas, et omnis generis machinas in circuitu Jerusalem, ut eos obsiderem, et ipsi longe ab ea prævenerunt faciem meam. Quem honorem habebis ulterius in terra mea, cum sic me dehonestat gens advena, populus alienus? O Machomet! Machomet! quis unquam venustiori cultu te colitur, in delubris auro argentoque insignitis, pulchrisque de te imaginibus decoratis, et caerimoniis et solemnitatibus omnique ritu sacrarum? Sed hoc est quod Christiani nobis insultare solent, quia major est virtus Crucifixi quam tua, quoniam ipse potens est in caelo et in terra. Apparet autem nunc quoniam qui in eo confidunt vincunt; illi vero vincuntur, qui te venerantur. Sed hoc non exigit incuria nostra, quoniam auro, gemmis, cunctisque opibus pretiosis, magis insignita est sepultura tua quam Christi. Civitas illa quae tuo nobilitatur corpore, nunquam decisa est ab honore, sed omni sublimitate semper excrevit, omnique famulatu debitae venerationis enituit. Ista vero in qua crucifixus tumulatus est, nunquam deinceps honorem habuit, sed destructa et conculcata, et ad nihilum redacta multoties fuit. Cujus igitur culpa ita

A degeneres efficimur, cum omnem tibi exhibeamus honorem, et nullam nobis rependis vicem? O Jerusalem! civitas seductrix et adultera, si ullo tempore contingeret ut in manus nostras devenires, totam te solo coequarem, et sepulti tui sepulcrum funditus exterminarem. Cum hæc et his æquipollentia Clemens admiravissus voce querula rotaret, nostri assuetæ virtutis suæ non immemores, ante urbis januam tanto impetu in Babylonios irrucunt quod neminem eorum nisi mortuum aut plagis exhaustum extra januam reliquerunt. Tali itaque modo divina virtus bellum devicit, et nostros victoria commendavit. Et quis ad plenum valet referre quot occisi sunt in angusto portæ introitu? Tunc Clemens jure flere potuit, cum tot ante se suorum cadavera extincta vidit. Quidam adhuc in supremo spiritu positi palpitabant, et Clementi qui illuc eos adduxerat maledicebant. Fertur tunc Clemens ejulando flevisse, et nostros maledixisse. Erant autem in mari, quod adjacet civitati, nautæ et naves circumadjacentium regionum, qui jussu admiravisi attulerant totius opulentiae supplementum ad obsidionem urbis Jerusalem necessarium. Qui ut viderunt suos et dominum suum tam turpiter confusum, timore perterriti vela suspenderunt, et in altum mare se impulerunt. Nostri vero cum manibus erectis ad cælum, cordibus Deo gratias retulerunt, et ad eorum tentoria revertentes aurum et argentum, et innumera spolia vestium, copiamque ciborum, multa genera animalium omnium, instrumenta armorum, invenerunt. Invenerunt etiam equos et jumenta, mulos et mulas, asellos et asinas, et dromedarium unum. Quid de ovibus et arietibus, aliisque pecoribus referam, quæ ad esum parata erant? Lebetes et caldaria, cacabi, lecti, eorumque exuviae, cophini pleni auro argentoque, aureisque vestibus, omnisque eorum apparatus ibi inventus est; ditissimaque præda locupletati sunt, qui tentoria admiravisi regalibus referta divitiis habuerunt. Standardum quod in summitate argenteæ hastæ pomum habebat aureum, comes Northmanniæ obtulit sepulcro Domini, fuitque appretiatum pretio viginti marcarum. Ensem vero alter emit sexaginta byzanceis (62). Dum vero nostri sic triumphaliter reverterentur, inveniebant **D** agmina rusticorum, vasa vinaria et aquatilia defecturum, quæ necessaria esse putabant in obsidione, suorum usibus dominorum: qui, velut bestiae, stupefacti nusquam divertebant, et inclinatis verticibus, enses nostrorum expectabant. Plerique in mortuorum sanguine se volutabant, et quasi mortui inter mortua corpora latitabant. Ut autem nostri pervenerunt ad flumen, ubi patriarcham dereliquerant, quieverunt, utque fatigati, communium dormierunt. Utque dies terris aurora præveniente, redditur, exsurgunt, et iter ceptum prope-rarunt. Qui ut civitati fere ad duo millia proximare cœperunt, sicut triumphatores insonuere tubis,

NOTULÆ MARGINALES MS. COD.

(62) Munus pulchrum defert comes ante sepulcrum.

sistris et cornibus, atque omnis generis musicis instrumentis, ita ut montes et colles harmoniæ modulatis tinnitibus responderent, et quodammodo cum eis Domino jubilarent. Tunc realiter implebatur quod spiritualiter per Isaiam de Ecclesia fidelium dicitur : *Montes et colles cantabunt coram vobis laudem* (Isa. LV, 12). Erat autem admodum grata multi fidaque suavitate delectabilis harmonia, cum voci militum sonituique tubarum echonisarent tinnitus montium, concava rupium, et ima convallium. Cum vero ante portas urbis venirent, ab his qui remanserant, cum divinis laudibus, non jam a terrenis montibus, sed a cœlestibus præconantur. Et merito Deus super hoc laudabatur, quoniam nunc peregrini sui portis apertis recipiuntur cum laudibus, qui olim cum magna difficultate in magnis injuriis suscipiebantur, datis etiam muneribus. De his peregrinis et portis per Isaiam dicitur : *Et portæ tuæ eis aperiuntur jugiter, die ac nocte non claudentur* (Isa. LX, 11). Hæc prophetia nostris temporibus adimpletur, quia nunc portæ Jerusalem filiis peregrinorum aperiuntur, quæ eis antea die ac nocte clauderentur. Factum est autem hoc prælium ad laudem et gloriam Domini nostri Jesu Christi, pridie Idus Augusti.

CAPUT V.

Quia vero historicus sermo iste ab Hierosolyma sumpsit exordium nominis sui, et finem retinet sicut et mediam, nulli inconsonum videatur, si in calce hujus operis, quis eam primitus fecerit, quis ita appellaverit, inscribatur. Melchisedech fertur eam post diluvium condidisse, quem Judæi asserunt filium Noe fuisse (63). Hanc in Syria conditam Salem appellavit, et in ea deinceps permulta tempora regnavit; quam postea Jebusei tenuerunt, et partem sui nominis, quæ est Jebus, ei addiderunt, et sic collectis in unum nominibus, *b* in *r* mutata Jerusalem vocaverunt. Postea vero a Salomone nobiliter composita et templo Domini et sua domo regia, multisque aliis fabricis et hortis et piscinis Hierosolyma appellatur, et quasi de suo nomine Hierosolymonia intelligitur. Hæc a poetis Solyma corrupte

A vocatur, et a prophetis Sion dicitur, quod in nostra lingua *speculatio* interpretatur, pro eo quod in monte constituta, de longe venientia contemplatur. Jerusalem autem, in nostro sermone, *pacifica* transfertur. De antiqua hujus gloriosa opulencia scriptum invenimus in libris Regum, quia Salomon fecit ut tanta abundantia argenti esset in Jerusalem, quanta et lapidum. Enimvero multo copiosius ditior enituit, cum in ea Dei Filius, pro generali omnium redemptione, crucem sustinuit, cœlum suis sideribus obnubilavit, et terra tremuit, petrae scissæ sunt, monumenta aperta sunt, et multa corpora sanctorum qui dormierant surrexerunt. In qua civitate contigit unquam tam mirabile mysterium, de quo emanavit salus omnium fidelium? Ex quo hoc conjicitur quod B hanc ita Dei Filius sua gloriosa morte illustravit, quia si nostris placuisset auctoribus, non Jerusalem, sed *r* in *b* mutata Jebusalem debuisset vocari, et sic in nostro idiomate *salus pacifica* potuisset interpretari. Pro his et hujusmodi figurativis actionibus, forma est mysticum sacramentum illius Jerusalem cœlestis, de qua dicitur : *Urbs fortitudinis nostræ Sion Salvator, ponetur in ea murus et antemurale. Aperite portas, et ingredietur gens justa, custodiens veritatem* (Isa. XXVI, 1, 2). De hujus laude cuncta referre non possumus quæ dicta sunt a prophetis et legis doctoribus. Hæc vero terrena nostra ætate fuit a Deo derelicta, et odio habita, *a malitia inhabitantium in ea* (Psal. CVI, 34). Cum autem ipsi Domino placuit, adduxit Francigenam gentem ab extremis terræ, et per eam ab immundis gentilibus liberare eam disposuit. Hoc a longe per prophetam Isaiam prædixerat, cum ait : *Adducam filios tuos de longe, argentum eorum et aurum eorum cum eis, in nomine Domini Dei tui, et sancto Israeli, quia glorificavit te. Ædificabunt filii peregrinorum muros tuos, et reges eorum ministrabunt tibi* (Isa. LX, 9, 10). Hæc et multa alia invenimus in propheticis libris, quæ congruunt huic liberationi factæ ætatibus nostris. Per omnia et super omnia benedictus Deus, qui justo judicio percutit et vulnerat, et gratuita bonitate, quando vult et quomodo vult miseretur et sanat. Amen. *Explicit.*

NOTULÆ MARGINALES MS. COD.

(63) Monstrat Jerusalem, qui primus condidit illam.

AD PETRI TUDEBODI

SACERDOTIS SIURACENSI

HISTORIAM DE HIERSOLYMITANO ITINERE

JOANNIS BESLY PICTONIS PRÆFATIO.

Jacobus Bongarsius, de litteris bene meritus, ingens volumen auctorum Orientalis Historiæ ut Hanoviæ anno 1611 ederetur, curavit. Horum primum, qui sine nomine agmen ducit, ex stylo et in Buamundum af-